

ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΕΛΛΗΝΟ-ΙΤΑΛΙΚΗΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

ΕΤΟΣ Γ'. - ΤΕΥΧΟΣ 4

ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1940

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Β. ΜΠΙΑΖΙ	Ἡ σύγχρονος ἰταλική φιλολογία
Ζ. ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ	Ἐνας ὕμνος στὴ Φλωρεντία
Σ. Ι. ΜΕΡΚΑΤΗ	Δημοτικὰ κείμενα ἐκ τῶν χειρογράφων τοῦ Ἀλλατίου
Γ. ΖΩΡΑ	Ἡ περὶ αὐτοκτονίας ἀπολογία τοῦ Κάλβου
Ν. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ	Ἡ καὶ μορφωτικὴ ἀξία τῶν Μαθηματικῶν
Π. ΖΕΡΒΟΥ	Συμβολὴ γυναικῶν εἰς τὴν ἐπιστήμην
Α. ΤΑΡΣΟΥΛΗ	Θεοτόκη-Ἀλπρίτζι, Πετρετίνη, Ἀλβάνια-Μησιάτη
Κ. ΚΑΙΡΟΦΥΛΑ	Ὁ Καποδίστριας γιὰ τὰ παιδιὰ τῶν ἀγωνιστῶν
Α. ΔΑΣΚΑΛΑΚΗ	Ἡ ἔξοδος τοῦ Μεσολογγίου
Ν. ΛΑΝΙΤΗ	Ὁ ἀθλητισμὸς στὸ λαϊκὸ μας τραγούδι
Θ. ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΟΥ	Πάσχα στὴν Ἱερουσαλήμ
Φ. ΝΤΕ ΣΙΜΟΝΕ-ΜΠΡΟΥΒΕΡ	Στέφανος Μαρτζώκης (ἰταλιστὴ)

ROMA

Via Montello 5

RIVISTA

DI CULTURA GRECO-ITALIANA

ANNO III - N. 4

APRILE 1940-XVIII

Il presente fascicolo contiene scritti di:

† Z. PAPANTONIŪ, accademico di Grecia; P. ZERVOS, accademico, professore nell'Università di Atene; T. ATHANASIADIS, prefetto di Chio, letterato; S. G. MERCATI, professore nella R. Università di Roma; N. SAKELLARIU, professore nell'Università di Atene, presidente dell'Unione greca di Matematica; A. DASKALAKIS, professore nell'Università di Atene; V. BIAGI, professore nell'Università di Atene; G. ZORAS, professore nella R. Università di Roma; F. DE SIMONE-BROUWER, professore nella R. Università di Napoli; G. CURUNIS, lettore nella R. Università di Roma; C. KEROFYLAS, letterato, scrittore; N. LANITIS, letterato, scrittore; A. TARSULI, letterata, scrittrice.

La « Rivista di cultura Greco-Italiana » si pubblica in fascicoli mensili di 68 pagine, in lingua greca e italiana, e contiene articoli di carattere scientifico, storico e letterario, in modo particolare riguardanti i rapporti spirituali tra la Grecia e l'Italia.

Una parte speciale della Rivista è dedicata alla riproduzione di pagine storiche e di vecchi articoli, relativi alle relazioni tra le due Nazioni nel passato.

I collaboratori possono inviare i loro articoli all'indirizzo: « Rivista Greca. - Via Montello 5. - Roma ». I manoscritti non si restituiscono.

Ἡ « Ἐπιθεώρησις ἑλληνο-ἰταλικῆς πνευματικῆς ἐπικοινωνίας » ἐκδίδεται εἰς μηνιαῖα τεύχη ἐξ 68 σελίδων. Περιέχει ἄρθρα ἐπιστημονικοῦ, ἱστορικοῦ καὶ λογοτεχνικοῦ χαρακτήρος, ἀφορῶντα ἰδιαιτέρως τὰς μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Ἰταλίας πνευματικὰς σχέσεις.

Οἱ ἐπιθυμοῦντες νὰ συνεργασθῶσι δύνανται νὰ ἀποστέλλωσι τὰ χειρόγραφα τῶν εἰς τὴν διεύθυνσιν τῆς « Ἐπιθεώρησεως » (Rivista Greca, Via Montello 5 - Roma). Προτιμῶνται θέματα ἀφορῶντα τὰς ἰταλο-ἑλληνικὰς σχέσεις. Τὰ χειρόγραφα δὲν ἐπιστρέφονται.

Ἀνταποκριτὴς ἐν Ἑλλάδι τῆς « Ἐπιθεώρησεως » καὶ τῶν Ἑλληνικῶν Ραδιοφωνικῶν μεταδόσεων ὁ κ. Μάριος Βαϊᾶνος, ὁδὸς Ἀκαδημίας 26. - Ἀθῆναι.

Διεύθυνσις τμήματος Ἑλληνικῶν μεταδόσεων καὶ « Ἐπιθεώρησεως »: E. I. A. R. - Trasmissioni greche. - Via Montello 5. - Roma (Italia).

ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΕΛΛΗΝΟ-ΙΤΑΛΙΚΗΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

ΕΤΟΣ ΤΡΙΤΟΝ - ΤΕΥΧΟΣ 4
ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1940

Διεύθυνσις: RIVISTA GRECA
E. I. A. R. - Via Montello 5 - Roma

Η ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΙΤΑΛΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

τοῦ καθηγητοῦ Ἰταλικῆς Φιλολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν
κ. BINTZENTZO ΜΠΙΑΖΙ

Μεταξὺ τοῦ τέλους τοῦ περασμένου αἰῶνος καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ σημερινοῦ, τρία μεγάλα ὀνόματα κυριαρχοῦσαν εἰς τὸν φιλολογικὸν κόσμον τῆς Ἰταλίας: Καρνοῦτσι, Πάσκολι, Ντ' Ἀννούτσι. Ὁ πρῶτος ἦτο πάντοτε ὁ μέγας λυρικός τῆς ἐλευθερωμένης Ἰταλίας, οἱ ἄλλοι δύο ἐπικρατοῦσαν ὀλονέν ὡς ποιηταὶ πρωτότυποι, ἐν σχέσει ἀκόμη καὶ πρὸς τὴν φιλολογίαν τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος. Ἀργότερα, μετὰ τὴν ἐξαφάνισιν τῶν τριῶν αὐτῶν μεγάλων, ἐξηφανίσθη μαζί τους καὶ ἡ φιλολογικὴ δικτατορία.

Μὲ ἄλλους λόγους δὲν ὑπάρχει ἓνας μέγας καλλιτέχνης ποὺ νὰ κατευθύνῃ ἀποφασιστικὰ τὰ γούστα λογίων καὶ κοινῶν. Ἀντιθέτως ὑπάρχει μιὰ διασταύρωσις διαφορῶν καὶ συχνὰ ἀντικρουομένων τάσεων, ἀντιπροσωπευομένων ἀπὸ συγγραφεῖς ὄχι πρωτίστου μεγέθους, λαμβανομένου ὅμως ἐνὸς ἐκάστου ἰδιαιτέρως, πολλοῦ ἐνδιαφέροντος. Ἀκόμη καὶ πραγματικὰ μεγάλοι συγγραφεῖς, ὅπως ὁ Πιραντέλλο καὶ ἡ Γκράτσια Ντελέντα, δὲν δημιουργοῦν σχολήν. Οἱ περισσότεροι ἐξελίσσονται κι' ἐκδηλώνονται διὰ λογαριασμόν τους ὁ καθένας, ἐλεύθερα, χαράσσοντες δρόμους διαφορετικούς, ἀλλὰ μετὰ τάσεις συχνὰ πρωτοτύπους ὡς ἔκφρασις μιᾶς ζωῆς καὶ μιᾶς σκέψεως, ἀνανεωμένης ἀπὸ τὸ ἱστορικὸν κλίμα, εἰς τὸ ὅποῖον ζῆ σήμερον ἡ Ἰταλία. Θὰ ἤμποροῦσε κανεὶς νὰ θεωρήσῃ πράγματι εὐτύχημα τὴν ἔλλειψιν αὐτῆν ἀρχηγῶν σχολῶν ποὺ ἐπιτρέπει τὸν βραδὺν, ἀλλὰ ἐλεύθερον σχηματισμὸν ἐνὸς φιλολογικοῦ γούστου κι' ἐνὸς φιλολογικοῦ πολιτισμοῦ, τῶν ὁποίων ἀσφαλῶς θὰ ἔχωμεν πολὺ προσεχῶς ἔξοχα δείγματα.

Ἐπάνω εἰς τὸν δρόμον αὐτὸν ὁ παγκόσμιος πόλεμος τοῦ 1914-1918 κι' ἡ ἐμφάνισις τοῦ Φασισμοῦ τὸ 1919-1920, ἐσημείωσαν ἓνα μέγαν σταθμὸν, ἓνα μέγαν σημεῖον διαφορισμοῦ μεταξὺ τῶν εἴκοσι πρώτων καὶ τῶν εἴκοσιν ἐπομένων χρόνων τοῦ ἱλιγγιώδους αὐτοῦ αἰῶνος.

Ἡ ἀηδία ἐνὸς πολιτικοῦ καὶ πνευματικοῦ κόσμου βαίνοντος πρὸς διάλυσιν, ἡ ἀγωνία διὰ μίαν ριζικὴν ἀνανέωσιν, ἐνυπάρχουν ἤδη καταφανῶς εἰς ἀρκετοὺς Ἰτα-

λους συγγραφείς τῆς προπολεμικῆς ἐποχῆς κι' ἐπὶ τοῦ πεδίου αὐτοῦ ὁ νέος ἐθνικισμός εὗρηκεν ἕνα σύμμαχον εἰς τὸν αἰσθητισμὸν καὶ εἰς τὸ ἥρωϊκὸν πνεῦμα τοῦ Ντ' Ἀννούτσιο, σαφῶς ἐχθρικὰ πρὸς τὴν φιλολογίαν καὶ πρὸς τὰ δημοκρατικὰ καὶ ἀστικά ἤθη. Μέσα εἰς αὐτὸ τὸ ἐπαναστατικὸν κλίμα, νέοι καὶ νεώτατοι ἔστησαν τὰς παλαιστρας τῶν εἰς φιλολογικὰ περιοδικὰ κι' ἀρχίζουν τὴν μάχην τῶν κατὰ τῶν εἰδώλων ἑνὸς παρελθόντος ποῦ πρέπει νὰ καταστραφῇ.

Ἡ φασιστικὴ ἐπανάστασις τρέφεται μ' αὐτὰς τὰς ζυμώσεις καὶ τὰς θερμαίνει. Ἐπειτα ἀπὸ μίαν ἔφοδον κατορθώνει νὰ ἐγκαταστήσῃ νέαν τάξιν πραγμάτων, νέον πνεῦμα, τοῦ ὁποίου τὰ εὐεργετήματα θὰ νοιώσουν καὶ συγγραφεῖς ἀκόμη ποῦ, ὅπως ἡ Ἄντα Νέγκρι, εἶχαν διατρέξῃ μακρὸν δρόμον.

« Δὲν εἶνε ἀρκετὴ ἡ μεταβολὴ καθεστώτων καὶ θεσμῶν, ἔγραφε τὸ 1919 ὁ πολεμιστὴς Τζιοβάννι Παπίνι, πρέπει ν' ἀλλάξουν οἱ ψυχῆς τῶν ἀνθρώπων καὶ δίχως ἀργητα μάλιστα. Ὅλα τὰ κακά, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ὑποφέρουμε, δὲν προέρχονται ἀπὸ τὰ ἔξω, ἀλλ' ἀπὸ τὰ ἔσω· ὄχι ἀπὸ ἄλλους, μ' ἀπὸ τὸν καθένα μας ».

Σαλπίσματα ἐπαναστατικά, εἰς τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦσαν ἀντήχησιν ἂν καὶ μὲ τάσιν καὶ τόνους διαφορετικούς, οἱ νέοι συγγραφεῖς τοῦ ρωμαϊκοῦ περιοδικοῦ « Λὰ Ρόντα », καὶ ἀργότερα τῆς « Φιλολογικῆς Ἰταλίας ».

Εἰς τὴν γοργὴν ἐξέλιξιν, ἐπισπευδομένην ἀκόμη πῶς πολὺ ἀπὸ τὴν πολιτικὴν ἐπανάστασιν, ἀνετρέπετο ταχέως ὁ ντανουντσιακὸς αἰσθητισμός. Ἡ κίνησις τοῦ περιοδικοῦ « Λὰ Ρόντα » ἔτεινε πρὸς ἕνα ἥρεμον καὶ μετρημένον κλασσικὸν γούστο, παραδειγματιζόμενον ὄχι τόσον ἀπὸ τὰ κλασσικὰ κείμενα, ὅσον ἀπὸ ἕνα γούστο τυπικῶς ἰταλικόν, ἀπὸ τὴν παράδοσιν: ἀναγέννησις — Λεοπάρντι. Ἐπομένως, κατὰ τινὰ ἔνοιαν, ἀντιρωμαντικόν. Ἀπὸ αὐτὴν τὴν κίνησιν προῆλθαν συγγραφεῖς ποῦ εἶνε ἀκόμη μεταξὺ τῶν πρώτων τῆς σημερινῆς φιλολογίας: Ὁ Μπακέλλι, ὁ Καρνταρέλλι, ὁ Μπαλντίνι. Καὶ ἡ « Φιλολογικὴ Ἰταλία », ἀντιτιθεμένη εἰς τὴν ἄτακτον καὶ ἄχαριν μεταπολεμικὴν φιλολογίαν, διεκήρυσσε τὴν ἀνάγκην ἑνὸς ἐλέγχου κι' ἑνὸς μέτρου τόσον εἰς τὸ αἶσθημα, ὅσον καὶ εἰς τὸ λεκτικόν. Ὁ ἰδρυτὴς τοῦ περιοδικοῦ Οὐμπέρτο Φράκια ἔδινε πράγματι ἔργα πλοῦσια σ' ἀνθρωπισμὸν μέτρον, κομψότητα, ἀριστοκρατικὴν σεμνότητα. Μὲ αὐτὴν τὴν κίνησιν ἀρχίζει μιὰ δημιουργικὴ περίοδος ποῦ εἶνε ἀκριβῶς ἡ σημερινή.

Ἀκόμη κι' αὐτὸς ὁ φουτουρισμὸς τοῦ Μαρινέττι ἐπραῦνθη εἰς πνεῦμα καὶ σχῆμα ποῦ δὲν ἦσαν πιά ἀνηλεῶς ἀρνητικά. Κι' ἐνῶ ἐπὶ τοῦ φουτουρισμοῦ ὅσον καὶ τοῦ ντανουντσιασμοῦ ἐβάρυναν αἱ ἀντιδράσεις, περὶ τῶν ὁποίων ὠμίλησα παραπάνω, ἡμπορεῖ νὰ βεβαιωθῇ ὅτι ἡ φουτουριστικὴ μάχη δὲν ἐπῆγε χαμένη ἀπέναντι μιᾶς ἀκαδημαϊκῆς παραδόσεως ποῦ ἔσπανε. Σιγὰ-σιγὰ μερικαὶ φιλολογικαὶ ἀντιδράσεις πρὸς τὴν παλαιὰν τεχντροπίαν ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος καὶ τὰ νέα πολιτικὰ ἤθη ἀπὸ τὸ ἄλλο, ἐπλευρίζαν πρὸς τὴν δημιουργίαν νέας τάξεως εἰς τὴν φιλολογίαν, ὅπου ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ διακρίνῃ εἰλικρινεῖς ἐκδηλώσεις ἡθικῶν ἀξιών, μαζὶ μὲ μίαν τάσιν πρὸς τὴν γαλήνην, τὴν σκέψιν, τὸν ἔλεγχον, μ' ἕνα λόγον πρὸς τὴν κατακρήμνισιν μερι-

κῶν ρωμαντικῶν ὑπολειμμάτων ποῦ θὰ εὑρίσκε κανεὶς καὶ εἰς τὸν Ντ' Ἀννούτσιο καὶ εἰς τὸν φουτουρισμὸν.

Μὲ τὸν καθορισμὸν αὐτὸν στερεῶν ἀρχῶν μιᾶς νέας ἐποχῆς, ἡ Ἰταλία προσέφερον ἤδη τὰ τελευταῖα εἴκοσι χρόνια εἰς τὸν κόσμον μίαν φιλολογίαν, τῆς ὁποίας σὺν τῷ χρόνῳ θὰ γίνῃ πῶς καταφανῆς ἡ εὐγένεια κι' ἡ πρωτοτυπία. Τὸ θρησκευτικὸν νόημα τῆς ζωῆς, ἡ ἀγιότης τῆς οἰκογενείας, ἡ ἀπολύτρωσις ἀπὸ τὸ κακόν, ἡ εὐγένεια τῆς ἐργασίας, ἡ ὑγιεινὴ ζωὴ εἰς τοὺς ἀγρούς, τὸ πνεῦμα τῆς θυσίας, αἱ γενναῖοι φρονεσὲς καὶ ἥρωϊκαὶ πράξεις, ἰδοὺ μερικὰ θέματα προτιμώμενα ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς καὶ τοὺς ποιητὰς τῆς σημερινῆς Ἰταλίας. Ὀλιγώτερη μοιχεία, ὀλιγώτερη ἔξαψις ἀρρωστιάρικων παθῶν καὶ βαθύτερον ἀνθρώπινον αἶσθημα. Δὲν συντρέχει λόγος ν' ἀναφέρωμεν ἐδῶ ὀνόματα καὶ παραδείγματα ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἀναφερθέντα, παρὰ μερικὰ ἀκόμη, ὅπως τοῦ Ἀντζιολέττι, τοῦ Κομίσο, τοῦ Μπαρτολίνι, τοῦ Γκαλλιάν, τοῦ Κορράντο Παβολίνι, τοῦ Μάσιμο Μποντεμπέλλι, τοῦ Ἀλβάρο, ποῦ εἶνε, ὁ τελευταῖος αὐτός, ἴσως, ὁ καλλίτερος Ἰταλὸς συγγραφεὺς τῆς σήμερον.

Ἡμπορεῖ νὰ λεχθῇ, ἔστω καὶ μὲ τὴν ὑπαρξίν πῶς διαφορετικῶν ἰδιοσυγκρασιῶν, ὅτι ἡ συγγένεια τῆς ζωῆς, τῶν ἡθῶν, τῶν παραδόσεων καὶ τῶν ὑψηλοτέρων ἐθνικῶν βλέψεων, καθιστοῦν συχνὰ συμπτωματικὴν τὴν ἔκφρασιν τῶν συγγραφέων τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Ἑλλάδος. Ὁ μυθιστοριογράφος Ξενόπουλος καὶ ὁ ποιητὴς Σκίπης, διὰ νὰ μὴ ἀναφέρω τόσους ἄλλους, ἔχουν μίαν μορφήν ποῦ ἔχει τὴν ἴδια γραμμὴν μὲ κάποιον Ἰταλὸν μυθιστοριογράφον καὶ κάποιον Ἰταλὸν ποιητὴν. Γιατὶ ἐκεῖνο ποῦ ἀποτελεῖ σήμερον μίαν συμφωνίαν φωνῶν διεσπαρμένων δὲν θὰ ἀποτελοῦσεν αἴριον μιὰ ἀρμονία πλήρη καὶ διαρκῆ τῶν ψυχῶν τῶν δύο ἀδελφῶν λαῶν, ὅπως εἰς τὴν παλαιὰν Ἀναγέννησιν;

ΕΝΑΣ ΥΜΝΟΣ ΣΤΗ ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ (*)

τοῦ ΖΑΧΑΡΙΟΥ ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ

ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ, 28 Ἀπριλίου, 1938. — Σοῦ γράφω σήμερα μὲν γιὰ νὰ σὲ πληροφορήσω πὸς οἱ δέκα ἡμέρες μου τῆς Φλωρεντίας ἐτελείωσαν, ὅπως τελειώνουν γρήγορα ὅλα τὰ ὄνειρα, καὶ δὲν εἶμαι βέβαιος ἂν ἦταν δέκα αἰῶνες ἢ δέκα στιγμῆς. Ποτὲ δὲν ἔζησα τέτοιο αἰσθητικὸ ὄραμα. Μὰ δὲν κουράστηκεν αὐτὴ ἡ μικρὴ πολι-

(*) Τὴν ἀνωτέρω περιγραφὴν ἀνκνημοσιεύομεν ἀπὸ τὴν ἐφημερίδα « Ἐλεύθερον Βῆμα », ὅπου ἐδημοσιεύθη τὴν 12 Φεβρουαρίου ἐ. ἔ. μὲ τὸ ἐξῆς σημεῖωμα: « Ὁ ἄλλοτε ἀνώτατος ὑπάλληλος τοῦ ὑπουργείου Ἑσωτερικῶν κ. Θωμᾶς Βελλιανίτης, ἐπιστῆθιος φίλος τοῦ ἀειμνήστου Ζαχαρία Παπαντωνίου εἶχε τὴν κλωσύνην νὰ μᾶς ἀνακοινώσῃ τὴν κατωτέρω ἐπιστολήν, τὴν ὁποίαν

τεία νὰ γεννᾷ ὠραιότητες καὶ μεγολοφυῖες; Σ' αὐτὲς σκοντάβω σὲ κάθε μου βῆμα. Εἶδα τὴν Ἀναγέννηση κατὰματα — πουθενὰ δὲν ἦταν δυνατὸν ἄλλοῦ νὰ τὴν ἰδῶ παρὰ σ' αὐτὰ τὰ παλάτια ποῦ βρέχει ὁ Ἄρνος, σ' αὐτὰ τὰ ἐναρμόνια κτίρια, δημιουργήματα τῆς ἀρχοντιᾶς καὶ τῆς τέχνης, σ' αὐτὲς τὲς τοιχογραφημένες ἀπὸ τοὺς ἀγγελικούς Ἀγγέλικο καὶ Γκότσοι, σ' αὐτὰ τὰ μουσεῖα ποῦ πνίγονται ἀριστουργήματα, σ' αὐτὰ τὰ σωκᾶκια ποῦ πέρασαν ὁ Τζιόττο κι' ὁ Δάντης, σ' αὐτοὺς τοὺς τάφους, γιατί πέθαναν κ' οἱ Φλωρεντινοὶ ποῦ δημιούργησαν τέτοια! Γίνεται κι' αὐτό! Τί νὰ σοῦ πῶ, φίλε μου, ἔρχομαι ἀπὸ τὴν καταπληκτικὴν Ρώμη, μὰ εἶνε ἀδύνατο νὰ τὴ συγκρίνω μὲ τὴ μικρὴ Φλωρεντία, μὲ τὸ καθαρὸ διαμάντι! Τὸ θαῦμα ποῦ λέγεται Ἀναγέννηση, τῶκαμεν αὐτὴ ἐδῶ ἢ μικρὴ χώρα, αὐτοὶ οἱ πράσινοι λόφοι, αὐτὸ τὸ ποτάμι, ὅπου στεκόμουν τώρα δά, αὐτὰ τὰ γεφύρια μὲ τοὺς χρυσικούς, τὸ Πόντε Βέκιο! Καὶ τώρα δὲν μπορῶ κι' ἐγὼ νὰ καταλάβω πῶς χώρεσαν σὲ τόσο μικρὸ χῶρο αὐτοὶ οἱ ἀρχιτεκτονικοὶ κι' οἱ διακοσμητικοὶ θησαυροὶ ποῦ προσπαθῶ δέκα ἡμέρες νὰ τοὺς ἰδῶ, σκοτώθηκα νὰ τοὺς γυρίσω καὶ δὲν τελειώνουν ἀκόμα! Καὶ μετὰ δέκα μῆνες δὲν θὰ τελειῶναν! Ἀπερίγραπτοι, ἀνεκδιήγητοι θησαυροὶ, βαδύτατη εὐδαιμονία τοῦ φίλου τῆς τέχνης.

Νὰ σοῦ πῶ κι' αὐτὴ τὴ λεπτομέρεια; Ἦμουν στὴν ἐκκλησία τῆς Σάντα Κρότσε, στὸ Πάνθεο ποῦ κοιμῶνται οἱ μεγάλοι Φλωρεντινοὶ πρὸς τὸ βράδυ καὶ τῶφερον ἢ καλὴ μου τύχη νὰ εἶνε στὸ Ὅργανο — τί Ὅργανο! τεράστιο ποῦ ἀποτελεῖται ἀπὸ τρία ὄργανα τοποθετημένα σὲ διάφορα μέρη τῆς ἐκκλησίας καὶ παίζεσαι ὀλόκληρο μὲ δύο χέρια, χάρη στὴν ἠλεκτρικὴ του λειτουργία — ἢ τύχη μου, εἶπα, τῶφερε νὰ εἶνε στὸ Ὅργανο ἓνας νεαρὸς Φραγκισκανὸς καλόγηρος καὶ νὰ θελήσῃ νὰ παίξῃ ἐκεῖνη τὴν ὥρα, γιὰ χάρη μου, Μπάχ! Ὅλη ἡ Σάντα Κρότσε γέμισε ἀπὸ τρικυμία ἤχων καὶ φαντάσου τὸ συναίσθημά μου καθὼς ἦταν σουρούπωμα καὶ ἄκουγαν ἀπὸ τοὺς τάφους τῶν Ὁ Μιχαηλάγγελος, ὁ Μακκιαβέλης κι' ὁ Φώσκολος.

Τώρα ἐπειδὴ κάθε λέξις ἐπειτα ἀπ' αὐτὸ εἶνε φλυαρία, σταματῶ ἐδῶ καὶ φτάνω στὸ θέμα, γιατί τὸ θέμα ἦταν νὰ σοῦ εὐχηθῶ χρόνια πολλὰ γιὰ τὴ γιορτὴ σου μεθαύριο, ἡμέρα τοῦ Ἁγίου Θωμᾶ, τοῦ ἀπίστου, ὁ ὁποῖος ὑποθέτω, ἂν ἐκήρυξε τὸ δισταγμὸ σὲ ὅλα, θὰ μᾶς ἀφήσῃ τοῦλάχιστον νὰ πιστεύωμε στὸ ὠραῖο καὶ στὴ μεγαλοφυΐα. Χαιρετισμούς σὲ ὅλους σας, χρόνια πολλά.

ὁ ἀποθανὼν μέγας λογοτέχνης τοῦ ἔστειλε πρὸ διετίας ἐκ Φλωρεντίας. Δὲν πρόκειται περὶ συνήθους ἐπιστολῆς, ἀλλὰ μᾶλλον περὶ μιᾶς ἀπὸ τὰς ὠραιότερας ποιητικᾶς σελίδας τοῦ πολυκλαύστου συνεργάτου μας, τὴν ὁποίαν εὐχαριστοῦντες καὶ δημοσίᾳ τὸν διακεκριμένον φίλον, ποῦ μᾶς τὴν ἀνεκοίνωσεν, δημοσιεύομεν ἀπὸ τῶν στηλῶν αὐτῶν».

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΕΚ ΤΩΝ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΩΝ ΤΟΥ ΑΛΛΑΤΙΟΥ (*)

τοῦ καθηγητοῦ Βυζαντινῆς Φιλολογίας καὶ Ἱστορίας παρὰ τῷ Β. Πανεπιστημίῳ
Ρώμης κ. ΣΙΑΒΙΟΥ ΙΩΣΗΦ ΜΕΡΚΑΤΗ.

Κατὰ τὴν ἐξέτασιν τῶν εἰς τὴν Βαλλικελλιανὴν Βιβλιοθήκην διασωζομένων χειρογράφων τοῦ Ἀλλατίου, τὴν προσοχὴν ἡμῶν προσείλκυσεν ἰδιαιτέρως τὸ 42^{ον} φυλλάδιον τοῦ CXXXIII τόμου.

Πρόκειται περὶ φυλλαδίου ἐκ τεσσάρων σελίδων φέροντος τὸν τίτλον *Carmina latina anonyma et fragmenta*, τοῦ ὁποῖου αἱ μὲν δύο πρῶται σελίδες περιέχουν περιλήψεις λατινικῶν, ἰταλικῶν καὶ γαλλικῶν ποιημάτων (ἐν ὑπὸ τὸν τίτλον *Origini di Roma*, ἀρχίζει: « *Un cerchio angusto di più angusti muri* » καὶ φέρει τὴν ὑπογραφὴν: *Alberghi, 1784*), αἱ δὲ δύο τελευταῖαι ἐπὶ χάρτου διαφόρου ποιότητος, περιέχουν κείμενα εἰς ἑλληνικὴν δημώδη γλῶσσαν μὲ λατινικοὺς χαρακτῆρας. Μεταξὺ τῶν δύο μερῶν τοῦ φυλλαδίου οὐδεμία σχέσις ὑπάρχει. Ταῦτα συνερράφησαν ἀπλῶς κατὰ τύχην ὑπὸ τοῦ ταξιθέτου ἢ τοῦ βιβλιοδέτου.

Γραφεὺς τοῦ δευτέρου μέρους εἶναι ὁ Ραφαὴλ Βερνάτσα, ὅστις ἐγεννήθη ἐν Χίῳ τὴν 23 Φεβρουαρίου 1720. Οὗτος ἐχρημάτισε κατ' ἀρχὰς μὲν (1745) ἑκτακτος, ἀκολούθως δὲ (12 Αὐγούστου 1758) τακτικὸς προϊστάμενος τοῦ τμήματος τῶν ἑλληνικῶν χειρογράφων τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Βατικανοῦ, παραμείνας ὡς τοιοῦτος μέχρι τοῦ θανάτου του ἐπισυμβάντος ἐν ἔτει 1780. Διετέλεσεν ἐπίσης καθηγητὴς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης εἰς τὸ Ἰνστιτούτον Ἱεραποστολῆς Ρώμης, ὡς τοιοῦτος δέ, ἀνατυπομένων, φροντίδι τοῦ ἐν λόγῳ Ἱεραποστολικοῦ Ἰνστιτούτου, τῶν *Selecta graeca* πρὸς χρῆσιν τῶν σχολείων, ἔλαβεν ἐντολὴν ὑπὸ τοῦ Μονσινιὸρ Borgia, πλὴν τῆς ἐπιμελείας τῆς διορθώσεως τῶν δοκιμίων, καὶ τῆς ἐκλογῆς τῆς τυπωτέας ὕλης καὶ τῆς ἀντιπαραβολῆς πρὸς τὰς καλλιτέρας ἐκδόσεις: τὴν ἐντολὴν δὲ ταύτην ἐξετέλεσε μετὰ περισσοῦ ζήλου». Οὕτω σημεῖοι εἰς τὰ χειρόγραφα τοῦ Ἀλλατίου CLXVII ὁ ἐκτελεστὴς τῆς διαθήκης, δικηγόρος Agostino Mariotti, ὅστις διεξήγαγε μακρὸν «δικαστικὸν ἀγῶνα ἐγερθέντα ὑπὸ τῶν ἀνεπιῶν Ἐμμανουήλ, Πέτρου καὶ ἄλλων Βερνάτσα τῆς νήσου Χίου».

(*) Ἡ παρούσα μελέτη ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἰταλιστὶ ὑπὸ τὸν τίτλον « *Testi volgari neoellenici tra le carte Allacciane della Biblioteca Vallicelliana* », εἰς « *Studi Bizantini e Neoellenici* », vol. III, σελ. 282 ἐπ., Ρώμη 1931. Ἡ μετάφρασις τῆς εἰσαγωγῆς ὑφείλεται εἰς τὸν καθηγητὴν κ. Ἰωάννην Κουρούνην.

Αί ἐκ τῆς ἐξετάσεως τῶν ἀλλατιανῶν χειρογράφων προκύπτουσαι βραχεῖαι αὐταὶ σημειώσεις ἀρκοῦν διὰ νὰ ἀποδείξουν τὸν τόπον προελεύσεως τῶν ἐν αὐτοῖς νεοελληνικῶν κειμένων καὶ κατὰ προσέγγισιν τὸν χρόνον τῆς ἀντιγραφῆς των. Ταῦτα προέρχονται ἐκ Χίου, ἡ ὁποία ἀπέστειλεν πάντοτε πολλοὺς μαθητὰς εἰς τὸ ἐν Ρώμῃ ἑλληνικὸν Κολλέγιον τοῦ Ἀγίου Ἀθανασίου. Εἴτε αὐτὸς οὗτος ὁ Βερνάτσας ἔγραψε τὰ νεοελληνικὰ αὐτὰ κείμενα, τὰ ὁποῖα ἐγνώριζεν ἀπὸ νεαρᾶς ἡλικίας, ὅπως εἶχον ἐντυπωθῆ ἐν τῇ μνήμῃ του, εἴτε τὰ συνήθρουν ἐκ τῆς ζώσης φωνῆς μαθητοῦ τινος τοῦ ἑλληνικοῦ Κολλεγίου ἢ ἄλλου τινὸς συμπατριώτου του διερχομένου τότε ἐκ Ρώμης, πρέπει νὰ λεχθῆ ὅτι παρουσιάζουν ἐνδιαφέρον τόσον διὰ τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν ἐγράφησαν ὅσον καὶ διὰ τὸ περιεχόμενον.

Ὅπως δὲ γεγονὸς παραμένει ὅτι λόγιος Χῖος πεντακόσια καὶ πλέον ἔτη πρὸ τῆς γνωστῆς συλλογῆς τοῦ Fauriel «*Chantes populaires de la Grèce moderne*», καὶ δεκαετηρίδας τινὰς πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ στιχουργήματος «*τὸ τραγούδι τῆς Ρούμελης*» τοῦ Δ. καὶ Ν. Στεφανόπουλος εἰς *Voyage en Grèce pendant les années 1797 et 1798*, δὲν θεωρεῖ ἀνάξια δημοσιεύσεως λαϊκὰ τῆς νήσου του κείμενα. Ἀντιθέτως μάλιστα ὁ ἴδιος συνθέτει εἰς πολιτικούς στίχους καὶ εἰς δημοτικὴν γλῶσσαν τὸν ἔπαινον τοῦ Pompeo Compagnoni, ἐπισκόπου τοῦ Osimo (1740–1774), ὅπου ὁ Βερνάτσας παρέμεινε ἐπὶ τινα χρόνον ὡς καθηγητὴς τῶν ἑλληνικῶν εἰς τὸ Κολλέγιον Campana. Ἐνῶ ὅμως οἱ ἐπαινετικοὶ οὗτοι στίχοι εἶναι γεγραμμένοι μὲ ἑλληνικούς χαρακτήρας, τὰ ἀνωτέρω μνημονευθέντα κείμενα ἀναγράφονται μὲ λατινικούς.

Ἐκ τῆς ἐπεξεργασίας καὶ τῶν διορθώσεων, αἱ ὁποῖαι παρατηροῦνται εἰς τὸ κείμενον καὶ τὰς ὁποίας σημειοῦμεν ἐν τοῖς παρὰ πόδας σχολίοις δύναται τις νὰ ἐξαγάγῃ τὸ συμπέρασμα ὅτι ὑπῆρχε ἀβεβαιότης τις καὶ δισταγμὸς ἐν τῷ μεταγραμματοσμῷ τῶν φθόγγων.

Τὸ φυλλάδιον περιλαμβάνει τέσσαρα διάφορα κείμενα:

I) Δέκα παροιμίας, τινὲς τῶν ὁποίων (4, 6–8) εἰς πολιτικούς στίχους. Παρὰ πόδας σημειοῦμεν παραλλαγὰς τινὰς παραλλήλους πρὸς τὸ ὑπὸ τοῦ Βερνάτσα μεταγραφέν κείμενον. Δὲν εὔρομεν παράλληλον πρὸς τὴν ὑπ' ἀριθμὸν 2 παραλλαγὴν, ἡ ὁποία δυνατὸν νὰ ἐλήφθη ἐκ τινος τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν, τὰ ὁποῖα ἔχουν ὡς ὑπόθεσιν τὴν «*παπαδιά*».

II) Ἐρωτικὸν ποίημα ἐξ 22 ὀκτασυλλάβων στίχων ὁμοιοκαταληκτικῶν ἀδόμεινον ἐν χορῷ κατὰ τὴν ἐν τῷ περιθωρίῳ ὑποδεικνυομένην διδασκαλίαν.

III) Τὸ μακροσκελὲς καὶ μᾶλλον ἐνδιαφέρον τοῦτο ποίημα ἀνήκει εἰς τὴν ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «*ἀριθμοὶ*» ἢ «*ἐκατολόγια*» σειρὰν γνωστῶν ποιημάτων, τὰ ὁποῖα ἔχουν ὡς θέμα τοὺς ἐντὸς τοῦ πλαισίου τοῦ μύθου ἢ καὶ ἀνεξαρτήτως κατὰ τὸν εἰδικὸν τρόπον εἰς τὸ λαϊκὸν ἄσμα συναντωμένων ἀριθμῶν. Ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ὑπάρχει πλουσία βιβλιογραφία, διὰ τὴν ὁποῖαν ἀρκεῖ νὰ παραπέμψωμεν εἰς Hesselting–Pernot, «*Ἐρωτοπαίγνια*», Paris–Athènes, 1913, σελ. IV–XXIX, 67–156, εἰς Per-

not H., *Études de Littérature grecque-moderne*, Paris 1916, σελ. 97–115 καὶ εἰς Kretschmer P., *Neugriechische Märchen*, Jena, 1919, 6.335.

Ἡ πρώτη στροφή ἀποτελεῖ τὸ πρωτοτυπώτερον σημεῖον τοῦ ποιήματος. Ἐν αὐτῇ διὰ τὸν ἀριθμὸν ἕνα δὲν ὑποδεικνύεται μόνον ἐν ἀντικείμενον (ἕνας θεός, ἕνας ἔρωτας, κ. τ. τ.), ἀλλ' ἐκτίθεται ὀλόκληρος ἡ εἰκὼν τοῦ τρυγητοῦ, ἐν συνεχείᾳ δὲ γίνεται λόγος περὶ τοῦ «*ἀηδονιοῦ*» καὶ τοῦ «*χιλιδονιοῦ*» κατὰ τὸν Μάϊον. Ὅμοίαν εἰκόνα συναντῶμεν εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν παραλλαγὴν τὴν δημοσιευθεῖσαν ἐν τῷ περιοδικῷ «*Ζωγράφειος Ἀγών*», I (Κωνσταντινούπολις 1891), σελ. 8, ἐπίσης παρὰ Hesselting–Pernot, ἐν. ἀνωτ. XVI.

Ἐνταῦθα ἐπομένως ἔχομεν τὴν ὀρθὴν συσχέτισιν δύο θεμάτων ἀρχικῶς κειωρισμένων.

Ἡ ἀκολουθοῦσα ἀριθμητικὴ σειρὰ, «*δυὸ καρδιές*», «*τρεῖς πέρδικες*», «*τέσσερα μάτια*», «*πέντε ψάρια*», «*ἕξ ἀστέρες*», «*ἑφταπάρθενος χορός*», «*ὀκταπλάκταμ' ἄκταπόδι*», «*ἐννιαμηνίτικο παιδί*» ἔχει ἀντιστοίχους εἰς τὰς ἄλλας παραλλαγὰς.

IV) Ὁραῖον ἐρωτικὸν ποίημα πιθανῶς προοριζόμενον νὰ ᾄδῃται καὶ νὰ χορεύεται ὡς «*Allemanda*». Ἀποτελεῖται ἐκ δύο στροφῶν τῆς ἰδίας σχεδὸν κατασκευῆς.

V) Ὡς δοκίμιον τῆς ὑπὸ τοῦ Βερνάτσα χρησιμοποιουμένης δημοτικῆς εὔρηται οἰπολιτικοὶ στίχοι οἱ ἐγκωμιάζοντες τὸν ἐπίσκοπον Compagnoni. Ἐτερον δὲ ἐν *Per le augustissime nozze delle Altezze Reali di Vittorio Amedeo di Savoia e Maria Antonia Ferdinanda infanta di Spagna. Componimenti poetici in varie lingue raccolti da G. A. Alibrandi*, Roma 1850, σελ. 101–102, ἐνθα ἐν ἐπίγραμμα τοῦ Βερνάτσα εἰς ἐλεγειακὰ δίστιχα εἰς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν ἀκολουθεῖται ὑπὸ τῆς μεταφράσεως «*idiomate comuni versu politico eodem auctore*». Τρία ἀντίγραφα τῶν σελίδων 101–102 εὔρηται ἐν τοῖς χειρογράφοις τοῦ Ἀλλατίου CXXXIII, 47⁽¹⁾.

(1) Ὁ Στυλ. Κυριακίδης δι' ἐπιστολῆς του μὲ πληροφορεῖ ὅτι πάντα τὰ εἰς τὴν παρῶσαν συλλογὴν διασωθέντα ποιήματα εἶναι ἄγνωστα καὶ ὅτι, ἐξαιρέσει τοῦ ὑπ' ἀριθ. 3, τὰ λοιπὰ δὲν εἶναι λαϊκῆς προελεύσεως. Συγγενὴς πρὸς τὸ ὑπ' ἀριθ. 3 ποίημα εἶναι ἡ εἰς «*Ζωγράφειον Ἀγῶνα*» I, σελ. 8 (Ἐρωτοπαίγνια σελ. XVI ἐπ.) δημοσιευθεῖσα παραλλαγή. Ἄλλαι παραλλαγὰς εἰς Παπαζαφειρόπουλον, «*Περὶ συναγωγῆς*» ἀριθ. 151, σελ. 158–159, Λελέκον, «*Ἐπιδόρπιον*», σελ. 139 ἐπ., Παχτίκον, «*Ἄσματα*», ἀριθ. 223. Ἐπὶ τῆς προελεύσεως τῶν ἰσμάτων τούτων βλ. Κυριακίδην, «*Ἐφταπάρθενος χορός*», εἰς Ἡμερολόγιον τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος, 1925.

KEIMENA

I.

1. Eis ton lolòn ta ghenia
mathenun i barbaridhes.	1. Εἰς τῶν λωλῶν τὰ γένεια
μαθαίνουν οἱ βαρβέριδες.
2. Metabale papadhia mu,
to proschefalossu.	2. Μετάβαλε, παπαδιά μου,
τὸ προσκέφαλό σου.
3. Pu vulete na capsì themoniá,
to theros dhen to ferni.	3. Ποῦ βούλεται νὰ κάψῃ θεμωνιά,
τὸ θέρος δὲν τὸ φέρνει.
4. To filosu loghariase
che panda na ton echis.	4. Τὸ φίλο σου λογάριασε
καὶ πάντα νὰ τὸν ἔχῃς.
5. Dhio metra ch'ena covghe.	5. Δύο μέτρα κ' ἓνα κόβγε.
6. Opu xodhiasi decoctò
che dhe sodhiasi trianta
Sti filachi ton vasusi
che dhen ixeri ianta.	6. Ὅπου ἔσοδιάζει δεκοκτῶ
καὶ δὲ ἴσοδιάζει τριάντα
Στὴ φυλακὴ τὸν βάζουσι
καὶ δὲν ἤξερει ἰάντα.
7. Oles tu marti filaghe
che t'Apriliu tis dhodheca	7. Ὅλες τοῦ Μάρτη φύλαγε
καὶ τ' Ἀπριλιοῦ τὶς δώδεκα

I. Προηγῆται στίχος μὲ ἑλληνικούς χαρακτήρας: «Εἰς τα γενια των λολων», διαγεγραμμένος ἕως τὴν λέξιν γένια. Εἰς τὸ δεξιὸν περιθώριον ἀναγιγνώσκεται: «Monopodhi» (ἴσως μουσικὸς ὄρος) καὶ «Viri Galilei mutaro l'abiti miei». Ὑπονοεῖται προφανῶς ἡ μεταγραφή τοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφαβητοῦ διὰ λατινικοῦ. Εἰς τὴν παροιμίαν 7 ἔχει διορθωθῆ *vreaxi* ἐκ *fresi*. Εἰς τὴν παροιμίαν 10 ὑπεράνω τῆς λέξεως *ton petino* ἔχει γραφῆ *mb*, πρὸς ὑπόδειξιν τῆς προφορᾶς.

1. Βλ. Βενιζέλου, «Παροιμιαὶ δημῶδεις», Ἐν Ἐρμουπόλει, 1867, σελ. 279, ἀριθ. 158: Στὸ κεφάλι τοῦ τρελλοῦ ἔμαθ' ὁ κασιδίης νὰ μπαρμπερίζῃ, καὶ 159: Στοῦ κασιδίη τὸ κεφάλι ὁ καθέννας γίνεται μπαρμπέρης. Κριάρη, «Συλλογὴ Κρητικῶν ἀσμάτων», 2^α ἐκδ. (Ἀθήναι 1921), σελ. 42 2 Στῶν κουζουλῶ τὰ γένεια μαθαίνουν οἱ μπαρμβέριδες.

2. Τοῦ ἀριθμοῦ τούτου δὲν γνωρίζω παράλληλον χωρίον.

3. Βλ. Κανελλάκη, «Χιακὰ ἀνάλεκτα», σελ. 273, ἀριθ. 461: Ὅμοιος βούλεται νὰ κάψῃ θεμωνιά στὸ θέρος δὲν πλακόνει καὶ Πολίτη, «Παροιμιαὶ» Β' 63 καὶ Γ' 216.

4. Βλ. Κριάρη, ἔνθ. ἀν., σελ. 426: Τὸ φίλο σου λογάριασε καὶ πάντα φίλοι νὰ ἴστε, καὶ Μανολακάκη, «Καρπαθιακὰ», σελ. 274, 286.

5. Βλ. Κανελλάκη, ἔνθ. ἀν., σελ. 233, ἀριθ. 149: Δέκα μέτρα κ' ἓνα κόβγε.

6. Βλ. Κανελλάκη, ἔνθ. ἀν. σελ. 270, ἀριθ. 436: Ὅμοιος ἔσοδεύγει δεκοκτῶ καὶ δὲ ἴσοδεύγει τριάντα | στὴ φυλακὴ τὸν κουβαλοῦν, μὰ δὲν ἤξερω γιὰ ἴντα. Βενιζέλου, ἔνθ. ἀν., σελ. 223, ἀριθ. 681: Ὅπου ἔσοδιάζει δεκοκτῶ καὶ δὲ ἴσοδιάζει τριάντα | στὴ φυλακὴ τὸν βάζουσι καὶ δὲν ἤξευρει γιάντα (διατί)· Χιακὴ.

7. Βλ. Βενιζέλου, ἔνθ. ἀν. σελ. 196, ἀριθ. 270: Ὅλο τὸ μάρτι φύλαγε καὶ τ' Ἀπριλιοῦ τὰς

Acomi che tis dhecoctò,
mi vrexì mi chionissi.	Ἀκόμη καὶ τὶς δεκοκτῶ,
μὴ βρέξῃ, μὴ χιονίσῃ.
8. O licos chian egherasse
ch'ilaxen to malì tu
Midhe tin gnomi tu ilaxe,
udhe tin chefali tu.	8. Ὁ λύκος κ' ἂν ἐγέρασε
κ' ἤλλαξεν τὸ μαλλί του,
Μηδὲ τὴν γνώμη του ἤλλαξε,
οὐδὲ τὴν κεφαλὴ του.
9. Oputo copello mathi
dhen do ieron to xechani.	9. Ὅπου τὸ κόπελλο μαθεῖ
δὲν τὸ γέρων τὸ ξεχάνει.
10. Ipen o gadharos ton
mbetino chefala.	10. Εἶπεν ὁ γάδαρος τὸν
πετεινὸ κεφάλια.

δέκα, κ' ἀκόμη καὶ τὰς δεκοκτῶ, πέρδικα ἴψοφρησε ἔστ' αὐγὸ. Νεοελληνικὰ Ἀνάλεκτα I (Ἀθήναι 1871) σελ. 158, ἀριθ. 252:

Ὅμοιος τοῦ Μάρτη φύλαε | καὶ τ' Ἀπριλιοῦ τῆς δώδεκα,
κ' ἀκόμη κ' ὡς τῆς δεκοκτῶ | πέρδικα ἴψοφρησε στ' αὐγὸ.

8. Βλ. Κανελλάκη, ἔνθ. ἀν., σελ. 272, ἀριθ. 453: Ὁ λύκος κ' ἂν ἐγέρασε κ' ἄλλαξε τὸ μαλλί του | μήτε τὴν τρίχα τ' ἄλλαξε μήτε τὴν κεφαλὴν του. Βενιζέλου, ἔνθ. ἀν., σελ. 296, ἀριθ. 273: Ὁ λύκος κ' ἂν ἐγέρασε κ' ἄλλαξε τὸ μαλλί του μήτε τὴν γνώμη τ' ἄλλαξε, μήτε τὴν κεφαλὴ του. KRUMBACHER, *Mittelgriechische Sprichwörter*, σελ. 107, ἀριθ. 16: Ὁ λύκος τὸ μαλλὶν ἄλλάσσει, τὴν δὲ γνώμην οὐκ ἄλλάσσει (βλ. καὶ σελ. 126, 211).

9. Ἀραβαντινοῦ, σελ. 90, ἀριθ. 946: Ὅμοιος μικρομάθη, δὲν γερονταφίνει. Βλαστοῦ Π., «Ὁ γάμος ἐν Κρήτῃ», σελ. 64: Ὅμοιος κοπελλομάθη, δὲν γεροντοξεχνᾷ.

10. Βλ. Βενιζέλου, ἔνθ. ἀν., σελ. 71, ἀριθ. 88: Εἶπεν ὁ γάδαρος τὸν πετεινὸ κεφάλια.

II.

Tora thèlo n'archinisso
Sto chorò na traghudisso.
Pia ne apo sas eurtèssa
pune stin cardhia mu messa ?	Τώρα θέλω ν' ἀρχινίσω
στὸ χορὸ νὰ τραγουδίσω.
Ποιὰ ἔνε ἀπὸ σᾶς κουρτέσα
ποῦ ἔνε στὴν καρδιά μου μέσα;
5. Tutina pune sti messi,
ede tutin mbu m'aressi.
Cochina ne foremeni,
tin cardhia mu echi thlimeni.
Tin cardhia mu echi cameni	5. Τούτηνα ποῦ ἔνε στὴ μέση,
ἔδε τούτ' εἶν ποῦ μ' ἀρέσει.
Κόκκινὰ ἔνε φορεμένη,
τὴν καρδιά μου ἔχει θλιμμένη.
Τὴν καρδιά μου ἔχει καμένη

II. Εἰς τὸ περιθώριον ἀναγιγνώσκεται: «Tre volte la mettà (sic), poi il resto. Il socio lo ripete e poi torna a ripeterlo e seguita».

mbu
v. 6: tutin pum, cod.

<p>10. che tin echi floghismeni.
Zalismeno sto chefali
Ro votani na me ghiani.
Tremun che ta dhio mu cheria,
stin cardhia mu ntria macheria.</p> <p>15. Ta podharia mu lighisun
che to thanaton mu thimisun.
Na pethano na glitosso,
diati dhemborò na sosso.
Tetia schilla na cherdhesso</p> <p>20. iston adhi na mi mbesso.
Tossus ponus tossi zali
Pucho apano sto chefali.</p> | <p>10. καὶ τὴν ἔχει φλογισμένη.
Ζαλισμένο στὸ κεφάλι
(β)ρῶ βοτάνι νὰ μὲ γιάνη.
Τρέμουν καὶ τὰ δυὸ μου χέρια,
στὴν καρδιά μου ἔν τριά μαχαίρια.</p> <p>15. Τὰ ποδάρια μου λυγίζουν
καὶ τὸ θάνατόν μου θυμίζουν.
Νὰ πεθάνω, νὰ γλυτώσω,
διατὶ δὲν μπορῶ νὰ σώσω.
Τέτοια σκύλα νὰ κερδέσω</p> <p>20. εἰς τὸν Ἄϊδη νὰ μὴ ῥπέσω.
Τόσους πόνους, τόση ζάλη
ποῦ ἔχω ἀπάνω στὸ κεφάλι.</p> |
|--|--|

ei

v. 12: ghane, i. e. corr. ex gheni, cod. Βλ. PASSOW, *Popularia carmina*, σελ. 410, ἀριθ. 532 Δὲν εὑρίσκεται βοτάνι. Εἰς τὸν κόσμον νὰ μὲ γιάνη.

στ. 16: Syllaba abundat.

Πρὸ τοῦ στίχου 19 καὶ τοῦ στίχου 21 ὑπάρχει μικρὸς σταυρὸς, σημαίνων ὅπως ὅτι οἱ στίχοι 21-22 πρέπει νὰ προηγηθοῦν τῶν στίχων 19-20.

III.

<p style="text-align: center;">1.</p> <p>Ipamen to ena;
as pumen che ta dhiò.
Enas ine o trighitis,
t'aclutha o patitis.
canni cochino zumi,
che chiladhun i perloghes.
anesenun i cardhies,
ch'as cladhevete sizicham,
ch'as trighisete.
t'orio t'aidhonachi,
to chilidhonachi
panta to ma',
panta to mai chiladhi.</p> | <p style="text-align: center;">1.</p> <p>Εἶπαμεν τὸ ἓνα·
ἄς ποῦμεν καὶ τὰ δυό.
Ἕνας εἶνε ὁ τρυγητής,
τ' ἀκλουθᾶ ὁ πατητής.
κάννει κόκκινο ζουμί,
καὶ κιλαδοῦν οἱ περλογές.
ἀνεσαίνουν οἱ καρδιές,
κ' ἄς κλαδεύετε ζίζικαμ',
κ' ἄς τρυγήσετε.
τ' ὄριο τ' ἀηδονάκι,
τὸ χιλιδονάκι
πάντα τὸ μα',
πάντα τὸ μάη κιλαδεῖ.</p> |
|--|---|

1. Ex espladevete | to ma panda supra lin.

<p style="text-align: center;">2.</p> <p>Ipamen to ena;
as pumen che ta dhio.
Dhio cardhies marendunden.
enas inen o trighitis,
t'aclutha o patitis,
camni cochino zumi,
che chiladhun i perloghes,
anesenun i cardhies,
che as floghizunden zizicam,
ch'as marendoden.
t'orio t'aidhonachi,
to chilidhonachi
panta to ma',
panta to mai chiladhi.</p> <p style="text-align: center;">3.</p> <p>Ipamen ta dhio;
as pumen che ta tria.
Tris perdhiches dhialeghunden, cet.</p> <p style="text-align: center;">4.</p> <p>Ipamen la tria;
as pumen che ta tessera.
Tessera matia thlivunden,
tris perdhiches dhialeghunden,
Dhio cardhies, cet.</p> <p style="text-align: center;">5.</p> <p>Ipamen ta tessera;
as pumen che ta pende.
Pente psaria tu ialù;
tessera matia thlivunden;
tris perdhiches dhialeghunden;
Dhio cardhies, cet.</p> <p style="text-align: center;">6.</p> <p>Ipamen ta pende;
as pumen che ta exi.
Ex asteres t'uranù;</p> | <p style="text-align: center;">2.</p> <p>Εἶπαμεν τὸ ἓνα·
ἄς ποῦμεν καὶ τὰ δυό.
Δυὸ καρδιές μαραίντουνται.
ἓνας εἶνε ὁ τρυγητής,
τ' ἀκλουθᾶ ὁ πατητής,
κάννει κόκκινο ζουμί,
καὶ κιλαδοῦν οἱ περλογές,
ἀνεσαίνουν οἱ καρδιές,
καὶ φλογίζονται ζίζικαμ,
κ' ἄς μαραίντουνται.
τ' ὄριο τ' ἀηδονάκι,
τὸ χιλιδονάκι
πάντα τὸ μα',
πάντα τὸ μάη κιλαδεῖ.</p> <p style="text-align: center;">3.</p> <p>Εἶπαμεν τὰ δυό·
ἄς ποῦμεν καὶ τὰ τρία.
Τρεῖς πέρδικες διαλέγονται, κτλ.</p> <p style="text-align: center;">4.</p> <p>Εἶπαμεν τὰ τρία·
ἄς ποῦμεν καὶ τὰ τέσσερα.
Τέσσερα μάτια θλίβονται,
τρεῖς πέρδικες διαλέγονται,
δυὸ καρδιές, κτλ.</p> <p style="text-align: center;">5.</p> <p>Εἶπαμεν τὰ τέσσερα·
ἄς ποῦμεν καὶ τὰ πέντε.
Πέντε ψάρια τοῦ γιαλοῦ·
τέσσερα μάτια θλίβονται·
τρεῖς πέρδικες διαλέγονται·
δυὸ καρδιές, κτλ.</p> <p style="text-align: center;">6.</p> <p>Εἶπαμεν τὰ πέντε·
ἄς ποῦμεν καὶ τὰ ἕξι.
Ἕξ ἀστέρες τ' οὐρανοῦ·</p> |
|---|---|

2. siz/zizicam: ex marenunden | Ex marentonem | to 2o loco om.

5. Scripsi] tris cardhies (marenunde cancell.) dhialeghunden.

6. Perdiche (sic).

pente psaria tu ialù;
tessera matia thlivunden.
tris perdhiches dhialegunden.
Dhio dardhies, cet.

7.

Ipamen ta exi;
as pumen che ta eftá.
Efta parthenos choròs.
Ex asteres t'uranù.
Pente psaria tu ialù.
tessera matia thlivunden.
tris perdhiches dialegunden.
Dhio cardhies, cet.

8.

Ipamen ta efta;
as pumen che ta octo.
Octo plactam' actapodhi,
Efta parthenos choros.
Ex asteres t'uranù.
Pente psaria tu ialù.
Tessera matia thlivunden.
Tris perdhiches dhialegunden.
Dhio cardhies, cet.

9.

Ipamen ta octo;
as pumen che ta eniá,
Eniaminitico pedhí;
Octo ploctam' actapodhi.
Efta parthenos choros.
Ex asteres t'uranù.
Pente psaria tu ialù.
Tessera matia thlivunden.
Tris perdhiches dhialegunden.
Dhio cardhies, cet.

7. che *supra lin.*8. *sic pro octoplocam' octapodi* = ὀκτοπλόκαμ' ὀκταπόδι (= polpo = ut explicatur in margine).6-9. Βλ. «Νεοελληνικά ἀνάλεκτα», 2 (Ἀθήναι 1874) σελ. 28: ἕξ ἄστρα σύρν' ἢ πούλια, ἑφτα-
πάρθενος χορός, ὀκταπλοκάμιδο θαλάσσης (Βλ. J. ΡΙΟ, *Contes populaires grecs*, σελ. 195 ὀκτω-
πλοκαμοχτάποδο εἶνε τὸ ὀκταπόδι), ἑννιαμενίτικο παιδί.

πέντε ψάρια τοῦ γιαλοῦ.
τέσσερα μάτια θλίβουνταιν.
τρεῖς πέρδικες διαλέγουνταιν.
δυὸ καρδιές, κτλ.

7.

Εἶπαμεν τὰ ἕξι.
ἄς ποῦμεν καὶ τὰ ἑφτά.
Ἐφταπάρθενος χορός.
ἕξ ἀστέρες τ' οὐρανοῦ.
πέντε ψάρια τοῦ γιαλοῦ.
τέσσερα μάτια θλίβουνταιν.
τρεῖς πέρδικες διαλέγουνταιν.
δυὸ καρδιές, κτλ.

8.

Εἶπαμεν τὰ ἑφτά.
ἄς ποῦμεν καὶ τὰ ὀκτώ.
Ἐκτοπλόκαμ' ἄκταπόδι.
ἑφταπάρθενος χορός.
ἕξ ἀστέρες τ' οὐρανοῦ.
πέντε ψάρια τοῦ γιαλοῦ.
τέσσερα μάτια θλίβουνταιν.
τρεῖς πέρδικες διαλέγουνταιν.
δυὸ καρδιές, κτλ.

9.

Εἶπαμεν τὰ ὀκτώ.
ἄς ποῦμεν καὶ τὰ ἐννιά.
Ἐννιαμενίτικο παιδί.
ὀκτοπλόκαμ' ἄκταπόδι.
ἑφταπάρθενος χορός.
ἕξ ἀστέρες τ' οὐρανοῦ.
πέντε ψάρια τοῦ γιαλοῦ.
τέσσερα μάτια θλίβουνταιν.
τρεῖς πέρδικες διαλέγουνταιν.
Δυὸ καρδιές, κτλ.

IV.

Pos archises ch'em'elavoses
messa stin cardhiá
me mia schliri matiá,
cori me to contari su,
to xifari su,
to doxari su?
Dhichos aformí
esi m'ecataplighoses
isto cormí.
Ame ch'esena erota,
pola se proscalò,
se paracalò,
sire ch'aftin cherorisse,
catascotisse, catafloghisse,
Dhia na thimithí
narti mest'angachia mu
na chimithí.

Πῶς ἄρχισες, κ' ἐμ' ἐλάβωσες
μέσα στὴν καρδιά
μὲ μιὰ σκληρὴ ματιά,
κόρη, μὲ τὸ κοντάρι σου,
5. τὸ ξιφάρι σου,
τὸ δοξάρι σου;
Δίχως ἀφορμὴ
ἐσὺ μ' ἐκαταπλήγγωσες
εἰς τὸ κορμί.
10. Ἄμε, κ' ἐσένα, ἔρωτα,
πολλὰ σὲ προσκαλῶ,
σὲ παρακαλῶ,
σῦρε κ' αὐτὴν κ' ἐρώτησε,
κατασκότισε, καταφλόγισε,
15. διὰ νὰ θυμηθῆ
ν' ἄρτη μεσ' στ' ἀγγάκια μου
νὰ κοιμηθῆ.

IV. Εἰς τὸ περιθώριον «Alamanda», ἴσως ἐκ τῆς ὀνομασίας τοῦ τόπου προελεύσεως τοῦ ποιήματος: Βλ. Ζολωτα, «Ἱστορία τῆς Χίου», I, 1 (Ἀθήναι 1922), σελ. 491, 631. Ἐκτὸς ἐάν, ὅπερ θεωρῶ πιθανώτερον, πρόκειται περὶ τοῦ τεχνικοῦ μουσικοῦ ὅρου «Allemanda» (= Allemande), ὑποδεικνύοντος τὸν ἦχον τοῦ ἄσματος.

3. *mia ex ma*;5. *ex xifari*.15. *Dhia ex Ghia*.16. *angachia retract.* = ἀγκ(α)λάκια, ἀγκαλιά.

V.

Δὲν ἐλογιάσασι καλὰ οἱ παλαιοὶ νὰ ποῦσι
πῶς δύο ἥλιοι δὲν ποροῦν στὸν κόσμον νὰ βρεθοῦσι.
Ἐνας εἶναι ὁ ὕλικός, ὁ νοερός ὁ ἄλλος.
Ἐνας μὲ τῆς ἀκτῖνες του τὸν κόσμον ποῦ λαμπρύνει.
Ἄλλος δὲ μὲ τῆς ἀρεταῖς τὸν λαὸν ποῦ φωτίζει.
Τοῦτος ἦν ὁ Ἀρχιερεὺς ποῦ λάμπει μὲ σοφίας,
Πομπήιος ὁ Κομπάγνονος, ὁ εὐμενὴς πρὸς ὄλους,
εἰς εὐγενεῖς καὶ εἰς πτωχοὺς καὶ χρηματιζομένους.

V. Χειρόγραφα Ἀλλατίου CXXXV, ἐπὶ χωριστοῦ φύλλου χάρτου.

Η ΠΕΡΙ ΑΥΤΟΚΤΟΝΙΑΣ ΑΠΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΚΑΛΒΟΥ

τοῦ καθηγητοῦ Νεοελληνικῆς Γλώσσης καὶ Λογοτεχνίας παρὰ τῷ Β. Πανεπιστημίῳ
Ρώμης κ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΖΩΡΑ

Μεταξὺ τῶν εἰς ἰταλικὴν γλῶσσαν ἔργων τοῦ Ἀνδρέου Κάλβου ὑπάρχει κα-
σημείωμα ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ ἀπολογία τῆς αὐτοκτονίας»⁽¹⁾. Τὸ χειρόγραφον δὲν
φέρει οὐδεμίαν ὑπογραφήν, ἀλλ' ἐκτὸς τοῦ ὅτι εὐρίσκεται μεταξὺ τῶν λοιπῶν χειρο-
γράφων τοῦ ἀρχείου τοῦ ποιητοῦ, καὶ ὁ ἰδιόζων καθαρὸς καὶ εὐανάγνωστος χαρα-
κτὴρ δὲν ἀφίνει οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν περὶ τῆς πατρότητος τοῦ ἔργου.

Δὲν γνωρίζομεν τὴν αἰτίαν καὶ τὸν σκοπὸν τῆς συγγραφῆς. Ἐπρόκειτο νὰ τὸ
δημοσιεύσῃ ὡς ἄρθρον εἰς ἐφημερίδα; Ἦτο σχεδίασμα εὐρυτέρας μελέτης, ὡς τὸ «Σχέ-
διον νέων ἀρχῶν τῶν γραμμῶν, ἐφαρμοζομένων καὶ εἰς τὰς καλὰς τέχνας»;⁽²⁾
Ἦτο, ἀπλῶς, σημείωμα δι' ἰδίαν χρῆσιν; Ἡ, τέλος, εἶχε γραφῆ πρὸς ὑπεράσπισιν
ἀπεγνωσμένου διαβήματος φίλου ἢ γνωστοῦ τινός; Εἶναι δύσκολον νὰ διευκρινισθῇ.
Δὲν ἀποκλείεται ὅμως νὰ ἐγράφη καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς θλιβερᾶς οἰκονομικῆς
καταστάσεως τοῦ ποιητοῦ ἢ ἔργων συγχρόνων ἰταλῶν συγγραφέων.

Δὲν γνωρίζομεν ἐπίσης τὴν ἀκριβῆ χρονολογίαν τῆς συγγραφῆς. Τὸ πρωτότυπον
δὲν παρέχει οὐδεμίαν σχετικὴν πληροφορίαν. Πάντως ἐγράφη πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως
τοῦ Κάλβου ἐξ Ἰταλίας, ἤτοι πρὸ τοῦ 1818.

Τὸ ἔργον παρέμεινεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἀνέκδοτον, δημοσιευθὲν τὸ πρῶτον εἰς τὸ
ἰταλικὸν πρωτότυπον παρὰ τοῦ γνωστοῦ Ἰταλοῦ φωσκολιστοῦ Camillo Antona-Traversi,
ἕνα περίπου αἰῶνα μετὰ τὴν συγγραφὴν του⁽³⁾. Καθ' ὅσον δὲ γνωρίζω, εἶναι
ἄγνωστον εἰς τὴν Ἑλλάδα, μὴ μεταφρασθὲν μέχρι σήμερον.

Ὅσον ἀφορᾷ τὸ περιεχόμενον, θεωρῶ ὅλως περιττὸν νὰ προβῶ εἰς ἀνάλυσιν τῶν
παρὰ τοῦ Κάλβου ἀγομένων ἐπιχειρημάτων εἰς ὑπεράσπισιν τοῦ αὐτόχειρος καὶ νὰ
ἀνασκευάσω τὰς περὶ αὐτοκτονίας θεωρίας του. Ἐχουν τόσα λεχθῆ ἐπὶ τοῦ θέματος,
ὥστε δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη νέων συζητήσεων. Ἐξ ἄλλου, πρέπει νὰ παρατηρήσωμεν
ὅτι ἡ ἀπολογία τοῦ μεγάλου ποιητοῦ μας δὲν παρουσιάζει μέγα ἐνδιαφέρον, οὔτε
τὰ ἐπιχειρήματα εἶναι πολὺ σπουδαῖα, τόσον ἀπὸ θεολογικῆς ὅσον καὶ ἀπὸ κοινω-
νικῆς ἀπόψεως· ἀκόμη δὲ μικροτέρα εἶναι ἡ σημασία τοῦ ἔργου ἀπὸ λογοτεχνικῆς
ἀπόψεως.

(1) Ὁ ἀκριβὴς τίτλος ἔχει ἰταλιστὶ ὡς ἐξῆς: «L'apologia del suicidio».

(2) Βλέπε τὴν μελέτην μου: «Αἱ περὶ τέχνης ἰδέαι τοῦ Κάλβου», ἀνάτυπον ἀπὸ τὸ περι-
οδικὸν «Πάφος» (Κύπρου), 1937.

(3) Βλέπε Camillo Antona-Traversi: «Notizie e documenti sopra Andrea Calbo», εἰς
«Rassegna critica della letteratura italiana», Arpino, 1916.

Παραθέτομεν κατωτέρω τὸ κείμενον τῆς πραγματείας εἰς κατὰ τὸ δυνατόν πιστο-
τέραν μετάφρασιν:

«Ἡ ΑΠΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΤΟΝΙΑΣ

» Ἡ αὐτοκτονία θεωρεῖται ἀπὸ ἓν μέρος τῶν ἀνθρώπων ὡς ἓν τῶν φρικαλε-
ωτέρων ἐγκλημάτων, ἐγὼ δέ, ἀντιθέτως, τὴν θεωρῶ ὡς γέννημα Πνεύματος καλῶς
σκεπτομένου καὶ γνωρίζοντος νὰ ἐκλέγῃ τὴν καλυτέραν λύσιν. Φέρω ὡς ὑπόθεσιν ἕνα
ἄνδρα δύσμορφον, ὅστις προκαλεῖ τὸν γέλωτα ὅσων τὸν ἀντικρύζου. Προσέτι δὲ ὑπο-
θέτω τοῦτον εὐαίσθητον καὶ προικισμένον μὲ νοημοσύνην ὄχι μετρίαν. Τί θὰ πράξῃ
ὁ δυστυχῆς; Θὰ ἀνεχθῆ νὰ εἶναι ὁ ἐμπαιγμὸς καὶ ἡ περιφρόνησις τῆς κοινωνίας; Ὁχι,
βεβαίως: οὗτος σκέπτεται πολὺ γενναιοφρόνως, ἔχει μεγάλην εὐαισθησίαν.

» Θὰ ἠδύνατο νὰ ἐξαφανισθῆ ἀπὸ τὰ βλέμματα τῶν ἄλλων, θὰ ἠδύνατο νὰ ὑπάγῃ
καὶ νὰ κρυβῆ εἰς ἄγνωστον τινὰ ἔρημον, ὅπου δὲν θὰ ἤκουε πλέον ἀνθρωπίνην φωνήν.
Ἄλλ' ἡ φιλοτιμία του θὰ ἐξανίστατο εἰς παρομοίαν λύσιν· ἡ φιλοτιμία ἐκείνη, ἣτις
ἀποτελεῖ τὸ πρῶτον, ἢ μᾶλλον τὸ μόνον ἐλαττήριον δι' οὗ κινεῖται τὸ ἀνθρώπινον
γένος. Θαρραλέος τότε θὰ παρατηρήσῃ ἐκ νέου γύρω του, καὶ μὴ βλέπων πρὸ τῶν
ὀφθαλμῶν του ἄλλο τι εἰμὴ μόνον ἀντικείμενα, τὰ ὅποια διαρκῶς τοῦ ὑπενθυμίζουν
τὴν δυστυχῆ τύχην του, θὰ καταληφθῆ ἀπὸ μίαν εὐγενῆ ὁρμήν· εἰς τὴν ἐξαψίν του
δὲ ταύτην θὰ ἀναλογισθῆ μίαν ζωὴν ἐπονείδιστον χωρὶς ἐλπίδα βελτιώσεως, μὲ μίαν
λέξιν θὰ ἴδῃ ὅλας τὰς χαρὰς τοῦ κόσμου ἐσβεσμένης δι' αὐτόν. Ὁ δυστυχῆς οὗτος
θνητός, ὅποιον ἐγὼ τὸν περιέγραψα, δυσκόλως θὰ προκρίνῃ τὴν ζωὴν ἀπὸ τὴν εὐτυ-
χίαν νὰ τερματίσῃ εἰς μίαν μόνην στιγμὴν τόσας συμφορὰς. Οὕτω θὰ ἐπανορθώσῃ
τὸ σφάλμα τῆς φειδωλῆς φύσεως καὶ θὰ ἐπανέλθῃ, διὰ τοῦ ἐκουσίου θανάτου του,
εἰς τοὺς κόλπους τῆς.

» Παύσατε ἐφ' ἅπαξ, κοῦφοι πολύλογοι, νὰ καταφέρεσθε ἐναντίον ἐκείνου, ὅστις
διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ καθίσταται ἄξιός τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀνθρώπου καὶ δεικνύει ὅτι
ἔχει καρδίαν εὐαίσθητον καὶ ἐνάρετον, ὅποιαν σεῖς δὲν ἔχετε. Σεῖς προσπαθεῖτε νὰ
δυσφημήσετε τὸν φονεύοντα ἑαυτόν. Τοῦτο δὲ οὐχὶ ἐξ εὐσπλαχνίας, ἀλλὰ διὰ τὴν
ὀδύνην νὰ ἴδετε ἄλλον ἀφαιροῦντα τὴν ζωὴν του, προσποιεῖσθε ὅτι ἐξανίστασθε ἐναν-
τίον τοῦ κάμνοντος χρῆσιν ἐνὸς ἱεροῦ δικαίου, οὗτινος οὐδεὶς δύναται νὰ τὸν στερήσῃ,
μᾶλλον δὲ ἐπειδὴ σεῖς δὲν θὰ εἴσθε ἱκανοὶ νὰ πράξετε τοῦτο, διότι δὲν θὰ εἴχατε
τὴν δύναμιν νὰ μιμηθῆτε τὸ παράδειγμα του. Σεῖς, οἱ ὅποιοι, ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἡδο-
νῶν τοῦ κόσμου, τολμᾶτε νὰ καλύψετε δι' αἰσχύνῃς τὴν μνήμην τῶν ἀνδρῶν οἵτινες
θαρραλέως ἀπηλλάγησαν ἀπὸ τὰ δεσμὰ μιᾶς ἀφορήτου ζωῆς, ἀναγνώσατε εἰς τὴν
καρδίαν τοῦ προσβληθέντος δικαίου ἢ καταδιωχθέντος ἀθώου, προσβλέψατε τὰς ἀγω-
νίας ἀπὸ τὰς ὁποίας κατατρέχεται, τὴν παραφορὰν ἀπὸ τὴν ὅποιαν συνταράσσεται, καὶ
παύσατε νὰ διαβάλλετε τὸ ὄνομά του.

Ἰσχυρίζεσθε ὅτι κάθε ἄνθρωπος συνάπτει ἐν χρέος μὲ τὴν κοινωνίαν, καὶ ὅτι
τὸ χρέος τοῦτο συνίσταται εἰς τὸ νὰ τὴν ὑπηρετῆ καὶ τὴν βοηθῆ κατὰ τὰς δυνάμεις

του, ὅτι ἀφαιρῶν τὴν ζωὴν του παραβαίνει τὴν ὑποχρέωσιν τῆς ἐκπληρώσεως τοῦ χρέους καὶ ἐπομένως, ὅτι ἀνταξίως φέρει μετ' αὐτοῦ ἐν τῷ τάφῳ τὴν ἀπέχθειαν καὶ τὴν ἀποστροφὴν τῶν συμπολιτῶν του. Χωρὶς νὰ παραπλανηθῶ εἰς τὸ πλῆθος τῶν παραδειγμάτων, τὰ ὅποια ἡ ἱστορία ὄλων τῶν ἐθνῶν μᾶς παρέχει, πολλῶν συνετῶν καὶ ἐναρέτων ἀνθρώπων, οἵτινες προσέφερον εἰς τὴν Πατρίδα των τὰ ἀξιολογώτερα ὀφέλη καὶ οἵτινες τέλος, ὠδοῦμενοι ἀπὸ ἰσχυροὺς λόγους, ἔτρεξαν ἐθελουσίως εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ θανάτου, περιορίζομαι εἰς τὴν ἐρώτησιν: ποῖον ὄφελος δύναται τις λογικῶς νὰ ἀναμένῃ ἀπὸ ἄτομα ἀνάπηρα διανοητικῶς ἢ σωματικῶς, καὶ τὰ ὅποια, πρὸς μεγαλυτέραν δυστυχίαν, βλέπουν ὅτι στεροῦνται ἀπὸ τὴν σκληρὰν τύχην ἀκόμη καὶ τῆς ἐλπίδος νὰ ἐπιτύχωσι ἕνα τέρμα τῶν μόχθων των; Δύνανται οὗτοι νὰ ἀσχοληθοῦν μὲ τὴν εὐτυχίαν τῶν ἄλλων, ἐνῶ στενάζουσι μετὰ τῶν παρόντων κακῶν καὶ τῆς ἀναμονῆς τῶν μελλόντων; Ποῖα θέλητρα δύναται νὰ τοὺς παρέχῃ μία γῆ, δι' αὐτοὺς καθ' ὅλα τὰ ἄλλα στεῖρα, πλὴν τῶν θανατηφόρων καὶ δηλητηριωδῶν καρπῶν; Κατὰ τίνα τρόπον θὰ προσπαθήσουν νὰ καταστοῦν ὠφέλιμοι, ὅσοι ἐξ αἰτίας ὀδυνῶν καὶ ἀνιάτου ἀσθενείας τυραννοῦνται διαρκῶς ἄνευ οὐδὲ στιγμῆς ἡσυχίας, ὡς καὶ ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι, ἀφοῦ κατηνάλωσαν τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς ζωῆς των εἰς τὸ νὰ διανέμουν εὐεργεσίας, εἰς ἀντάλλαγμα προδίδονται δολίως ἀπὸ τοὺς φίλους, ἀπὸ τὴν σύζυγον καὶ τὰ τέκνα, καὶ ἐγκαταλείπονται εἰς προχωρημένην ἡλικίαν ἵνα διάγουν χαμερπῶς ταλαίπωρον βίον καὶ ἵνα τερματίσουν ἀθλίως τὰς ἡμέρας τῶν γηρατειῶν;

» Ὁ Κάτων, ὁ Κάτων ἐκεῖνος δι' ὃν τόσον ὑπερηφανεύετο ἡ Ρώμη, μετεχειρίσθη ὅλα τὰ μέσα, τὰ ὅποια αἱ ἴδιαι αὐτοῦ δυνάμεις τοῦ παρεῖχον, ἵνα σώσῃ τὴν ρωμαϊκὴν Πολιτείαν ἀπὸ τὴν ἐπικειμένην αἱματοχυσίαν, ἣτις τὴν ἠπεῖλει. Ἦθελε νὰ ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τὴν πατρίδα του τὴν ἄβυσσον ὅπου ἐπρόκειτο νὰ κατακρημινισθῇ, καὶ ἤθελε νὰ ἐπαναφέρῃ τοὺς συμπολίτας του εἰς τὴν ἀρχαίαν ἀξίαν καὶ τὴν ἀγάπην τῆς ἐλευθερίας. Ἴνα ἐπιτύχῃ τὸν σκοπὸν του αὐτόν, πόσας φροντίδας, πόσας προσπαθείας, πόσον ἰδρώτα δὲν ἐσπατάλησεν οὗτος! Ἄλλ' ἐπειδὴ κατενόησεν ὅτι ὁ ἐχθρὸς του ἐθριάμβευσεν, ὅτι οἱ Ρωμαῖοι, ἄθυμοι ἐκ τῆς ὀκνηρίας καὶ τῆς ἀκολασίας, — θυγατρὸς τοῦ πλοῦτου, — ἐκώφευον εἰς τὴν φωνὴν τῆς ἐλευθερίας, ὅτι μία σκληρὰ τυραννία διεδέχετο τώρα πλέον τὸν πατριωτισμὸν, τὴν ἀγάπην τῆς δόξης καὶ τῆς τιμῆς, ἀπηξίωσε νὰ ἐπιζῆσῃ τῆς καταστροφῆς τῆς ποθητῆς πατρίδος του καὶ, μετὰ τοῦ πραγματικοῦ ρωμαϊκοῦ μεγαλείου, ἐξέπνευσεν ὡς ἦρωας. Ἄλλὰ διὰ τὴν αὐτοκτονίαν του, ποῖος θὰ ἐτόλμα ποτὲ νὰ τὸν ψέξῃ, ὅτι ἠθέτησε τὰ πρὸς τὴν Κοινωνίαν καθήκοντά του; Δὲν νομίζω νὰ ὑπῆρξε μέχρι σήμερον οὐδεὶς αὐθάδης μέχρι τοιοῦτου σημείου· καὶ ἂν τυχὸν ὑπῆρχε, δὲν θὰ ἦτο εἰμῆ εἷς τῶν ἀθλίων ἐκείνων μωρῶν, τῶν τετυφλωμένων ἐκ τῶν προκαταλήψεων, οἵτινες ἔχουν τὴν ἀξίωσιν νὰ κρίνωσι τὰ πάντα συμφώνως μὲ ὅ,τι τοὺς ὑπαγορεύει ἡ ἀμάθεια ἢ ἡ φαντασιοπληξία των.

» Ἴσως θὰ μοῦ προβληθῇ μία ἀντίρρηση: θὰ μοῦ παρατηρήσουν δηλαδὴ ὅτι, ἐπειδὴ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους κακούργους, οἵτινες ἔζησαν ἐπὶ τῆς ὑδρογείου ταύτης σφαίρας, ἔδωσαν τέλος εἰς τὴν ζωὴν των δι' ἐθελουσίου θανάτου, διὰ τοῦτο πρέπει νὰ ἀποστρεφώμεθα ὅλους ὅσοι καταφεύγουν εἰς τὸ ἔσχατον τοῦτο μέτρον. Τοῦτο

ὁμως εἰς ἐμὲ φαίνεται τὸ αὐτὸ πρᾶγμα ὡς ἂν τις ἔλεγε: μετὰ τῶν δικαστῶν ὑπάρχουν πολλοὶ ἄδικοι, ἢ μερικοὶ στρατιωτικοὶ εἶναι ἀνόητοι καὶ ἀμαθεῖς, ἐπομένως ὅλοι οἱ στρατιωτικοὶ εἶναι ἀμαθεῖς· ὅπερ ἀσφαλῶς δὲν εἶναι τρόπος τοῦ σκέπτεσθαι οὔτε πολὺ συνετός, οὔτε πολὺ πειστικός. Ἐγὼ, ἐξ ἄλλου, ὑποστηρίζω ὅτι ἂν εἷς τύραννος, ἀφοῦ διέπραξε ὅλας τὰς ὀμότητας, τὰς ὁποίας δύναται τις νὰ φαντασθῇ, καταλήγει τέλος εἰς τὴν αὐτοκτονίαν, τὸ πράττει, ἵνα ἀποφύγῃ τὴν δικαίαν ἐκδίκησιν, ἣτις ἐπικεῖται ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του, καὶ ἵνα ἀπαλλαγῇ τῆς τιμωρίας τὴν ὁποίαν ἐπέσυραν τὰ ἐγκλήματά του. Ὁ Νέρων παρεκάλεσε ἕνα σκλάβον του νὰ τὸν φονεύσῃ: ἀλλ' εἰς ποίαν περίστασιν; Ὅταν ἀνεζήτητο ἀπὸ οἰκίας εἰς οἰκίαν, ὅταν ὁ λαὸς μανιώδης ἐζήτηε ὑψηλῆ τῆ φωνῆ τὸ αἷμα του. Ἐκεῖνος τότε δὲν ἤθελε νὰ ἀποθάνῃ ἕνεκα μίσους πρὸς τὴν ζωὴν ἢ ἕνεκα τύψεως συνειδήσεως διεγειρομένης διὰ τὰς ὀμότητάς του, ἀλλ' ἵνα προλάβῃ κατ' ὀλίγας στιγμὰς τοὺς ἐξευτελισμοὺς καὶ τὰς βασάνους αἵτινες τὸν ἀνέμενον.

» Ἄς σεβώμεθα λοιπὸν τὴν μνήμην ὅσων διὰ τῆς αὐτοκτονίας ἐπετάχυναν τὸ τέλος των· ἄς τοὺς ἐκτιμῶμεν, διότι κατάρθωσαν νὰ θριαμβεύσουν θαρραλέως κατὰ τῆς ἐναντίου μοίρας των· ἄς μὴ θεωρῶμεν ὡς ἀνωφελεῖς εἰς τὸ ἀνθρώπινον γένος τὰς ἀξιολόγους ὑπάρξεις ταύτας, αἵτινες, κατάκοποι νὰ ὑποφέρουν εἰσέτι, ἔκαμαν χρῆσιν τοῦ μόνου εἰς χεῖρας των ὑπάρχοντος μέσου θεραπείας. Ἄνωφελεῖς, μᾶλλον δὲ ἐπιβλαβεῖς εἶναι εἰς τὴν κοινωνίαν ὅσοι μὲ δόλον καὶ ἀπάτην ἀποσποῦν ἀπὸ τὸν πτωχὸν ἐργάτην τὸν καρπὸν τῶν μόχθων του, ἵνα διάγουν αὐτοὶ μίαν ζωὴν ἄνεργον ἐν μέσῳ τοῦ πλοῦτου, ὅσοι διαβάλλουν τὴν ἀθωότητα ἵνα γίνουν κύριοι τῶν ὑπαρχόντων τῆς, ὅσοι ὑποθάλλουν τὰς διχονοίας, τὸν φανατισμὸν καὶ τὰ μίσῃ ἵνα πλουτίσουν μὲ τὰς λαφυραγωγῆσεις τῶν ἄλλων. Ἄλλ' ὅποιος διδάσκει εἰς τοὺς ἀνθρώπους, διὰ τοῦ παραδείγματός του, τὸν τρόπον νὰ ἀπαλλαγῶσι ἐκ τῶν ἀνιάτων κακῶν τῆς παρούσης ζωῆς, ἀξίζει νὰ ἀπολαύσῃ τῶν ἐπαίνων τῶν ἐντίμων ἀνθρώπων.»

Αὕτη εἶναι ἡ κάπως παράξενη ἀπολογία τῆς αὐτοκτονίας τοῦ Κάλβου, ὁ ὁποῖος δὲν ἀρκεῖται μόνον νὰ δικαιολογήσῃ τὴν αὐτοκτονίαν εἰς ὄρισμένας περιπτώσεις (ἀφόρητος ζωὴ ἕνεκα διανοητικῆς ἢ φυσικῆς ἀναπηρίας, ἀδυναμία νὰ ὑποφέρῃ τις τὴν κατάπτωσιν τῆς πατρίδος του, παραδειγματισμὸς τῶν συμπολιτῶν του, τύψεις συνειδήσεως ἢ προσφυγὴ εἰς τὸν θάνατον ὡς μόνου μέσου διασώσεως ἀπὸ δικαίας τιμωρίας ἢ ἐκδικήσεως τῶν θυμάτων τυράννου κτλ.), ἀλλὰ θεωρεῖ ταύτην πράξιν ἀξίαν ἐπαίνου καὶ τὸν εἰς ταύτην προσφεύγοντα σεβαστὸν καὶ ἀξίον τιμῆς.

Εἶπον ἤδη ὅτι θεωρῶ ὅλως περιττὴν τὴν ἀνασκευὴν τῶν θεωριῶν καὶ τῶν ἐπιχειρημάτων τοῦ Κάλβου, περιορίζομαι δὲ μόνον νὰ παρατηρήσω ὅτι, καίτοι τὸ παρὸν σημεῖωμα δὲν παρουσιάζει ἰδιάζον ἐνδιαφέρον καὶ δὲν προσθέτει τίποτε τὸ νέον εἰς τὴν λογοτεχνικὴν ἀξίαν τοῦ μεγάλου μας ποιητοῦ, ἢ γνῶσις του, ὡς καὶ τῶν λοιπῶν ἰταλικῶν ἔργων τοῦ Κάλβου, μακρὰν τοῦ νὰ βλάψῃ, θὰ εἶναι ὠφέλιμος εἰς τὸν μελετητὴν καὶ κριτικὸν διὰ τὴν πληρεστέραν βιογράφησιν καὶ ἐκτίμησιν τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου ἐνός τῶν μεγαλυτέρων ποιητῶν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος.

Η ΜΟΡΦΩΤΙΚΗ ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΩΝ ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΩΝ

τοῦ καθηγητοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ Ἀνωτάτης Σχολῆς Οἰκονομικῶν καὶ Ἐμπορικῶν Ἐπιστημῶν, Προέδρου τῆς Ἑλληνικῆς Μαθηματικῆς Ἑταιρείας
κ. ΝΕΙΛΟΥ ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ.

Πολλοὶ πιστεύουν, ὅτι τὰ Μαθηματικά συγγενεῦσιν στενὰ μὲ τὰς καλὰς τέχνας, μὲ τὴν ποίησιν, μὲ τὴν μουσικὴν καὶ ἐν γένει μὲ τὴν καλλιτεχνίαν. Συχνὰ ἀκούει κανεὶς τὸ ὅτι ὁ μαθηματικὸς γεννιέται, ὅπως ὁ καλλιτέχνης, καὶ δὲν γίνεται, δὲν δημιουργεῖται. Ἄλλ' ἐνῶ, ὅταν γίνεται συζήτησις διὰ τὴν ποίησιν ἢ διὰ τὴν μουσικὴν, σχεδὸν ὅλοι οἱ συζητηταί, καὶ ἂν δὲν εἶνε καλλιτέχνη, καὶ ἂν δὲν εἶνε εἰδικοί, ἐν τούτοις, ἐκφέρουν γνώμας καὶ κρίσεις μᾶλλον συγκεκριμένας διὰ τὴν ἀξίαν καὶ τὴν ὑπεροχὴν ἢ μὴ τῆς τέχνης αὐτῆς, ἀπέναντι ἄλλων μὲ τὰς ὁποίας συγκρίνεται, ἐκφέρουν γνώμας διὰ τὴν ἀξίαν τῶν προσώπων ποὺ τὴν ἐκαλλιέργησαν, τὴν καλλιεργοῦν, καὶ τὴν προάγουσιν, ὅταν συζητοῦν διὰ τὰ Μαθηματικά, καὶ αὐτὸ γίνεται πολὺ σπανίως, τὰ πρόσωπα ποὺ μετέχουν τῆς συζητήσεως ἂν δὲν εἶνε μαθηματικοί, ἢ εἶνε ἐπιφυλακτικὰ εἰς τὰς κρίσεις των, ἢ ἀποφεύγουν νὰ εἰσέλθουν εἰς λεπτομερείας περὶ τοῦ θέματος, ἢ διατυπώνουν μεγάλην ἐκτίμησιν πρὸς τὴν ἀξίαν τῶν Μαθηματικῶν, χωρὶς νὰ ἠμποροῦν νὰ ἐκφράσουν ἐμπεριστατωμένην κρίσιν περὶ τῆς ἀξίας των, ἢ καὶ ἄλλοι αἰσθάνονται ἀπαγοήτευσιν καὶ ἐκδηλώνουν ἀποστροφὴν πρὸς τὰ Μαθηματικά, ἐπειδὴ τὰ θεωροῦν ἀκατανόητα, μυστηριώδη.

Ἐν τούτοις, καὶ ὅσοι συμβαίνει νὰ πιστεύουν, ὅτι τὰ Μαθηματικά εἶνε μία γνώσις μυστηριώδης, ποὺ δὲν ἠμπορεῖ νὰ τὴν ἀποκτήσῃ ὁ καθένας, ἔστω καὶ ἂν θέλῃ, καὶ ἂν τὸ ἐπιθυμῇ πραγματικὰ, μεθ' ὅλα αὐτά, αἰσθάνονται καὶ αὐτοὶ ἐκτίμησιν καὶ ἐξαιρετικὴν ἐνίοτε πρὸς ἓνα μαθηματικόν, π. χ., ἂν ὁ μαθηματικὸς αὐτὸς ἔχῃ μίαν καλὴν φήμην, ἓνα ὄνομα καλὸ, εὐρύτερον γνωστόν, ποὺ ἐδημιουργήθη ἀπὸ τῆς μαθηματικῆς του δράσεως καὶ ἀπὸ τῆς πραγματικῆς του μαθηματικῆς ἀξίας.

Ποῦ ὀφείλεται τὸ αἴτιον αὐτὸ τοῦ νὰ παρουσιάζονται τὰ Μαθηματικά πολὺ περισσότερα ἀπὸ κάθε ἄλλη ἐπιστήμη ἀπομονωμένα ἀπὸ τὴν συνηθισμένη πνευματικὴν καὶ κοινωνικὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου; Σὲ μίαν κοσμικὴν, συνηθισμένην συναναστροφὴν ἠμπορεῖ κάθε μορφωμένος ἄνθρωπος νὰ ὀμιλῇ μὲ πολὺ ἐνδιαφέρον διὰ ζητήματα νομικά, ἰατρικά, πολιτικά, φιλολογικά, καλλιτεχνικά, φιλοσοφικά καὶ θεολογικά καὶ θεολογικά ἀκόμη, ἠμπορεῖ νὰ μπαίνη στὴ λεπτομερειακὴ συζήτησιν ζητημάτων κάθε κλάδου ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ἀνέφερα, καὶ κάθε ἄλλης ἐπιστήμης, ἀλλὰ γιὰ τὰ Μαθηματικά, δὲν ἠμπορεῖ νὰ γίνεται αὐτό, μ' ὅλον ὅτι, καθένας, φαντάζομαι, πὼς θὰ τὸ ἤθελε, θὰ τὸ ἐπιθυμοῦσε νὰ ἦτο ἓνας καλός, ἓνας διακεκριμένος ἢ διαπρεπὴς μαθηματικὸς, καὶ αὐτὸ συμβαίνει ἐνῶ εἶνε γνωστόν ὅτι, ἓνας μαθηματικὸς ὅσον καὶ καλός

ἢ καὶ διαπρεπὴς καὶ ἂν εἶνε, δὲν ἠμπορεῖ, κατὰ γενικὸν κανόνα, νὰ κερδίξῃ χρησιμοποίησιν τῆς καθαρᾶς ἐπιστήμης του, δὲν ἠμπορεῖ καὶ νὰ χρησιμοποιῇ τὰς γνώσεις του τὰς μαθηματικὰς, διὰ νὰ ἔχῃ κέρδη ἐκ τῆς ἐπιστήμης του.

Ἡ Μαθηματικὴ ἐπιστήμη, ἢ φιλοσοφία, ἢ φιλολογία καὶ μερικὲς ἄλλες ἐπιστήμες, εἶνε ἀπὸ τὶς ὀλίγες ποὺ θεωροῦνται ὡς ἀγνώμονες, ἂν τὰς ὀνομάσωμεν ἔτσι ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς, διὰ τὸ ὅτι δὲν ἀποδίδουν ὑλικά ὄφελη, ὑλικά ἀγαθὰ εἰς εἰς ἐκείνους ποὺ εἶνε πραγματικὰ ἐρωτευμένοι μαζὺ των καὶ ἀφοσιώνονται εἰς τὴν ἔρευναν καὶ τὴν προαγωγὴν των. Ἄλλὰ ποία εἶνε ἡ ἀξία λοιπὸν καὶ ἡ μορφωτικὴ σημασία τῶν Μαθηματικῶν, ποὺ στὸν κόσμον παρουσιάζονται μὲ τὰ φαινόμενα ποὺ ἐσκιαγράφουσι προηγουμένως; Αὐτὸς εἶνε ὁ κύριος σκοπὸς αὐτῶν τῶν γραμμῶν.

Καὶ πρῶτον, ποῦ ὀφείλεται τὸ ὅτι τὰ Μαθηματικά θεωροῦνται ὡς δυσνόητα, ὡς μυστηριώδη;

Βέβαια, κάθε ἐπιστήμη καὶ κάθε τέχνη ἀκόμη ἔχει μίαν ἰδιαιτέραν ὀρολογία, τὴν ὁποία χρησιμοποιεῖ. Ἄλλ' αἱ λέξεις, καὶ οἱ ὅροι ποὺ χρησιμοποιεῖ κάθε ἐπιστήμη, ἐκτὸς τῆς μαθηματικῆς ἐπιστήμης, ἔχουν μεγάλην συγγένειαν μὲ τὴν συνηθισμένην γλῶσσα, ὥστε κάθε ἄνθρωπος μορφωμένος νὰ μπορῇ νὰ παρακολουθῇ τοῦλάχιστον μέχρι τινός, μίαν συζήτησιν, μίαν διάλεξιν διὰ κάθε μίαν ἀπὸ τὰς ἐπιστήμας αὐτάς. Προκειμένου ὅμως γιὰ τὰ Μαθηματικά, αὐτὰ ἔχουν ἐντελῶς δικό τους συμβολισμό: ὄχι μόνον μεταχειρίζονται τὰ Μαθηματικά ἰδιαιτέρας λέξεις, ἀλλὰ καὶ ἰδιαιτέρο συμβολισμό, γιὰ νὰ παραστήσουν ὀλόκληρον σειράν συλλογισμῶν, γιὰ νὰ συμβολίσουν μὲ ὀλίγα, μὲ ἐλάχιστα σύμβολα, ὅσα ἀπαιτοῦν λόγια πολλὰ, πάρα-πολλὰ διὰ νὰ ἐκτεθοῦν.

Δύο πράγματα λοιπὸν δυσκολεύουν τὸν καθ' ἓνα, ὄχι μόνον στὴν κατανόησιν τῶν Μαθηματικῶν, ἀλλὰ καὶ στὴν ἀπλή παρακολούθησιν των. Πρῶτον ἡ χρησιμοποίησις πολλῶν, καὶ φαινομενικῶς βέβαια, ἰδιοῦθμων γλωσσικῶν ὄρων, καὶ δεῦτερον ἡ χρησιμοποίησις τῶν εἰδικῶν μαθηματικῶν συμβόλων, τῶν μαθηματικῶν τύπων.

Ἄλλ' ἂν ἡ χρησιμοποίησις τῶν ὄρων καὶ τῶν μαθηματικῶν τύπων φαίνεται τόσοσον παράξενος διὰ τὸν μὴ μαθηματικὸν κόσμον, ἐν τούτοις, ἀκριβῶς αὐτὰ ἀποτελοῦν ἓνα ἐξαιρετικὸν μέσον διὰ τὴν προαγωγὴν τῆς μαθηματικῆς ἐπιστήμης. Διότι οἱ ὅροι οἱ μαθηματικοί, καὶ μάλιστα ὁ μαθηματικὸς συμβολισμὸς εἶνε διεθνής, τὸν μεταχειρίζονται ὅλοι οἱ μαθηματικοί, ὅλων τῶν πολιτισμένων χωρῶν. Γι' αὐτό, ἓνας ποὺ καταλαβαίνει Μαθηματικά, ποὺ γνωρίζει τὸ μαθηματικὸν συμβολισμό, καὶ ἔχει ἐξοικειωθῆ μὲ τὴν μαθηματικὴν σκέψιν, αὐτὸς ἠμπορεῖ νὰ διαβάξῃ ἢ μᾶλλον νὰ ἐννοῇ ἓνα μαθηματικὸν βιβλίον, ἔστω καὶ ἂν εἶνε γραμμένο σὲ μίαν ξένην γλῶσσαν. Ἐννοεῖ δηλαδὴ, ἀπὸ τὸν μαθηματικὸν συμβολισμόν καὶ μόνον, ἂν βέβαια εἶνε καλὰ ἐξοικειωμένος μὲ αὐτόν. Ἄλλὰ διὰ νὰ συμβαίη αὐτό, πρέπει νὰ ἔχῃ μνηθῆ μὲ αὐτὴν τὴν μαθηματικὴν σκέψιν. Αὐτὰ εἶνε τὰ οὐσιώδη αἴτια, τὰ ὁποία δυσκολεύουν ἓνα μορφωμένον ἄνθρωπον, ἀλλὰ μὴ μαθηματικόν, ὄχι μόνον νὰ κρίνῃ μὲ ἀκρίβειαν, μὲ ἀυστηρότητα περὶ τῶν μαθηματικῶν ζητημάτων, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐμποδίζουσι νὰ παρα-

κολουθήση, με κάποιαν ευχέρειαν και μίαν διάλεξιν ακόμη με καθαρῶς μαθηματικὸν περιεχόμενον.

Ἄλλ' ἔχουν τόσα πολλά και προνομιούχα γνωρίσματα τὰ Μαθηματικά και παρουσιάζουν τόσα ἐξαιρετικά πνευματικά θέλητρα, ὥστε νὰ εἶνε δικαιολογημένη, ὄχι μόνον ἡ γενικὴ ἐκτίμησις τῶν ἐπιστημόνων πρὸς αὐτά, ἀλλὰ και αὐτῆς τῆς Κοινωνίας, και αὐτῆς τῆς Πολιτείας ἡ ἀναγνώρισις των ὡς ἐξαιρετικῶς μορφωτικοῦ μέσου τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας. Τὸ γνωρίζομεν ὅλοι βέβαια, ὅτι τὰ Μαθηματικά θεωροῦνται εἰς ὅλα τὰ σχολεῖα τῆς Μέσης Παιδείας και εἰς ὅλας τὰς πολιτισμένας χώρας τῆς Γῆς ἕνα ἀπὸ τὰ κυριώτερα μαθήματα, πού διαπλάσσουν και μορφώνουν λογικῶς τὴν διάνοιαν τῆς νεολαίας. Αὐτὸς ὁ Ἀριστοτέλης ἐχαρακτήριζε τὰ Μαθηματικά, ὡς ἐπιστήμην τῆς ἀναλογίας [και τῆς τάξεως. Πράγματι, σπουδαῖον γνώρισμα τῆς μαθηματικῆς ἐπιστήμης εἶνε ἡ τάξις, ἡ σαφήνεια, ἡ ἀρμονία, ἡ συμμετρία. Εἶνε ἀναμφισβήτητον ὅτι δὲν ἤμπορεῖ νὰ ἐννοηθῇ μαθηματικὴ μέτρησις και ἐν γένει ἐπιτυχία κάθε ἔργου, ἐκεῖ ὅπου δὲν ὑπάρχει τάξις. Τὰ Μαθηματικά και ἰδίως ἡ Γεωμετρία, ὅπως γνωρίζομεν, ἀσχολεῖται με τὰ μεγέθη, με τὴν μέτρησιν τῶν μεγεθῶν. Πρέπει λοιπὸν πρῶτον νὰ τακτοποιήσῃ κανεὶς τὰ μεγέθη, τὰ ὅποια θὰ χρησιμοποιήσῃ, διὰ νὰ ἤμπορέσῃ νὰ προχωρήσῃ εἰς τὸ δεῦτερον στάδιον τοῦ ἔργου τῆς Γεωμετρίας, εἰς τὴν μέτρησιν τῶν μεγεθῶν.

Χωρὶς τάξιν, δὲν ἤμπορεῖ νὰ ὑπάρχη μέτρησις ἀκριβῆς λέγει ὁ Λάϊμπνιτς. Ἄλλὰ χωρὶς τάξιν, τί ἤμπορεῖ νὰ κάμῃ ἐπιτυχῶς ὁ ἄνθρωπος; Ὅπου δὲν ὑπάρχει τάξις, ἐκεῖ ὑπάρχει ἀταξία, και ἐκεῖ εἶναι τότε ἐξησφαλισμένη ἡ ἀποτυχία τοῦ ἐπιδιωκόμενου σκοποῦ. Κάθε τι, τὸ ὅποῖον πραγματεύονται τὰ Μαθηματικά και φέρουν εἰς πέρας, τὸ κατορθώνουν κυρίως με τὴν τάξιν βέβαια, ἀλλὰ και με τὴν λογικὴν, και ὄχι μόνον με τὸ πείραμα, ὄχι με τὴν συστηματικὴν χρησιμοποίησιν τῆς ἐμπειρίας. Βέβαια, δὲν θέλω νὰ ἀντικρούσω με αὐτὸ τὴν γνώμην τοῦ Λεονάρντο ντὰ Βίντς, ὅτι κάθε καλὴ γνώσις ἀπορρέει ἀπὸ τὴν ἐμπειρίαν, τούναντίον θέλω νὰ κάμω τὴν διάκρισιν μεταξὺ τῆς γνώμης αὐτῆς πρὸς τὴν τυχὸν ὑπάρχουσαν γνώμην, ὅτι μόνον ἡ ἐμπειρία εἶναι ἱκανὴ νὰ μᾶς τροφοδοτῇ με γνώσεις ἀπαραιτήτους διὰ τὴν ζωὴν.

Βεβαίως, τὰ στοιχεῖα πού χρησιμοποιοῦν τὰ Μαθηματικά, αἱ πρῶται ἐννοιαὶ ἀπὸ τὰς ὁποίας ἀναχωροῦν, εἶναι παρμένα ἀπὸ τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον, διότι και αὐτὰ τὰ πορίσματα εἰς τὰ ὅποια καταλήγουν θέλουν, κατὰ τὸ δυνατὸν, νὰ τὰ ἔχουν σύμφωνα με τὴν ἐποπτεῖαν τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου. Με τὰς ἀρχὰς αὐτὰς λοιπὸν τὰ Μαθηματικά εἶναι ἐπιστήμη πού προχωρεῖ πάντοτε ἐμπρός, χωρὶς νὰ σταματᾷ, και χωρὶς νὰ ὀπισθοχωρῇ. Τὰ νεώτερα, τὰ σύγχρονα Μαθηματικά, ποτὲ δὲν ἀνέτρεψαν τὰ παλαιότερα! Καὶ αὐτὸ συμβαίνει διότι τὰ Μαθηματικά δὲν συνδέονται ποτὲ με πλάνας και με προκαταλήψεις. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος διὰ τὸν ὅποῖον ὁ Ντεκάρτ, ἐπειδὴ ἦτο βέβαιος, ὅτι ἡ μορφή τῆς τελειότερας ἀληθείας παρουσιάζεται εἰς τὰ Μαθηματικά, και πρὸ πάντων εἰς τὴν Γεωμετρίαν, ἔστρεψε τὴν προσπάθειάν του νὰ περιλάβῃ ὅλα τὰ φυσικὰ φαινόμενα εἰς ἕνα σύνολον ἀπὸ μαθηματικὰς σχέσεις.

Με τοὺς αὐστηρῶς ἀκριβεῖς ὀρισμοὺς και τὰ ὀλίγα ἀξιώματα ἐπὶ τῶν ὁποίων θεμελιώνονται τὰ Μαθηματικά, ἐξασφαλίζουν συμπεράσματα ἀσφαλῆ, και τὸ κατορθώνουν, με τὸ νὰ ἔχουν πάντοτε συμπαραστάτην των τὴν λογικὴν. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος διὰ τὸν ὅποῖον ἡ μαθηματικὴ Ἐπιστήμη χαρακτηρίζεται ὅτι ἔχει πάντοτε τὴν τελειότεραν ἀκρίβειαν, ὥστε νὰ λέγωμεν συχνὰ ὅτι γίνεται κάτι με μαθηματικὴν ἀκρίβειαν, ὅπου ἐφαρμόζεται πιστῶς ἡ αὐστηρὰ λογικὴ, ὅποια δὲν ὑπόκειται εἰς σφάλματα. Ἐπειδὴ λοιπὸν τὰ Μαθηματικά, θεμελιώνονται με τὰς πλέον ἀσφαλεῖς και τὰς καλλιτέρας ἀρχὰς, θεωροῦνται ὡς πρότυπον διὰ τὰς ἄλλας ἐπιστήμας, θεωροῦνται και εἶναι ἡ κατ' ἐξοχὴν ἐπιστήμη, κατ' αὐτοὺς τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας, οἱ ὅποιοι τὴν ἐδημιούργησαν και ἐθεμελίωσαν κάθε ἐπιστήμην.

Ὅλοι οἱ μορφωμένοι ἄνθρωποι θεωροῦν τὴν τέχνην ὡς κάτι ἐξαιρετικῶς εὐγενές, ἐπειδὴ ἡ τέχνη ὀδηγεῖ τὸ ἄτομον πρὸς τὴν ἀπομόνωσιν ἀπὸ τὴν μικρότητα τῆς καθημερινῆς ζωῆς, πρὸς τὴν ἀπαλλαγὴν του ἀπὸ κάθε λεπτομέρειαν, ἡ ὅποια τὸ συνταράσσει, και τοῦτο κυρίως διότι ἡ τέχνη ἐγκλείει τὴν συμμετρίαν. Αὐτὴν λοιπὸν τὴν ἐννοίαν τῆς συμμετρίας και τῆς ἀρμονίας ἐγκλείει και ἡ Μαθηματικὴ ἐπιστήμη. Τὰ Μαθηματικά ἔχουν μίαν ἐξαιρετικὴν ἀνωτερότητα και γενικότητα ἀπὸ ὅλας τὰς ἄλλας ἐπιστήμας, τὴν ὅποιαν ἀνεγνώρισεν ὄχι μόνον ὁ ἀρχαῖος, ἰδεώδης Ἕλληνικὸς και ὁ Ἀλεξανδρινὸς πολιτισμὸς, ἀλλὰ και αὐτοὶ οἱ νεώτεροι φιλόσοφοι, και οἱ μεγάλοι ἐπιστήμονες, οἱ ὅποιοι ἔζησαν και ἔδρασαν κατὰ διαφόρους ἐποχὰς, και οἱ ὅποιοι και σήμερον στρέφονται πρὸς τὴν χρησιμοποίησιν τῶν διδαγμάτων τοῦ ἀθανάτου Ἕλληνικοῦ πολιτισμοῦ.

Εἶναι ἀναμφισβήτητον, ὅπως τὸ τονίζει και ὁ Ἀμπέρ, ὅτι με τὰ Μαθηματικά πρέπει νὰ ἀρχίξῃ ἡ σειρὰ τῶν γνώσεων τοῦ ἀνθρώπου, διότι ἔχουν ὄχι μόνον τὰ προτερήματα πού ἀνέφερα, ἀλλὰ και διότι τὰ χαρακτηρίζει αὐτοτέλεια και αὐτάρκεια. Ἦμπορεῖ ἕνας νὰ σπουδάσῃ τὴν Μαθηματικὴν ἀλήθειαν, χωρὶς νὰ ζητῇ βοήθειαν ἀπὸ ἄλλας ἐπιστήμας, ἐνῶ αἱ ἄλλα ἐπιστήμαι, εἶναι συχνὰ ὑποχρεωμένα νὰ δανειζονται ἀπὸ τὰ Μαθηματικά, νὰ ζητοῦν τὴν συνδρομὴν των, τὴν ἐπικουρίαν των. Ἦμπορεῖ νὰ στηριχθῇ ἡ φυσικὴ, ἡ μηχανικὴ, ἡ ναυπηγικὴ, ἡ ναυτιλία, ἡ ἀεροπλοΐα, ὅλαι αἱ οἰκονομολογικαὶ ἐπιστήμαι, αὐτὸς ὁ τόπος εὐρυτάτης και ὑψίστης κοινωνικῆς σημασίας δεσμὸς τῆς Κοινωνικῆς ἀσφαλίσεως, πού θεμελιούται και στηρίζεται εἰς τὴν στατιστικὴν και τὸν κλάδον τῶν ἀσφαλιστικῶν Μαθηματικῶν, χωρὶς τὴν βοήθειαν τῶν Μαθηματικῶν; Δὲν νομίζω ὅτι χρειάζεται νὰ εἶναι κανεὶς μαθηματικὸς, διὰ νὰ ἐννόησῃ και νὰ πιστέψῃ, ὅτι κάθε κίνησις, κάθε ἐνέργεια, κάθε δρᾶσις, ὁ σιδηρόδρομος, τὸ ἀτμόπλοιο, ὁ τηλεγράφος, ὁ ἀσύρματος, τὸ ὑποβρύχιον, τὸ ἀεροπλάνον, κάθε μηχανικὴ ἐνέργεια, ἡ δημοσιονομία, ἡ δημογραφία, και κάθε τι πού συνδέεται με τὴν πρόοδον, με τὴν ζωὴν και τὴν δρᾶσιν τοῦ ἀνθρώπου, δὲν ἤμπορεῖ νὰ εὐρεθῇ ἀνεξάρτητον ἀπὸ τὰ Μαθηματικά, ἀπὸ τὴν μαθηματικὴν σκέψιν και τὴν διάνοησιν, και νὰ προκύψῃ χωρὶς νὰ βοηθηθῇ ἀπὸ τὰ Μαθηματικά. Αὐτὴ λοιπὸν εἶναι με ὀλίγα λόγια ἡ μεγάλη σημασία και ἡ ἀξία τῆς μαθηματικῆς ἐπιστήμης.

ΣΥΜΒΟΛΗ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΠΙΣΤΗΜΗΝ

τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ καὶ καθηγητοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ ΖΕΡΒΟΥ

Ὁ μελετῶν τὴν ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ, τὸν ὁποῖον ἐδώρησεν εἰς τὸν κόσμον ἢ συνεχῆς καὶ ἀδιάκοπος ἐργασία ἐξεχουσῶν διανοιῶν, διακρίνει τοὺς κόπους καὶ τὰς στερήσεις, ἐνίοτε καὶ τὰς ἀπογοητεύσεις, πού ἐδοκίμασαν ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι ἐκληροδότησαν εἰς ἡμᾶς τὰ ἀγαθὰ, τὰ τόσον ἄξια μελέτης. Διότι τὸ λεχθέν, ὅτι ἡ φύσις εἶναι ζηλότυπος καὶ με δυσκολίαν πολλήν προδίδει τὰ μυστικά της, εἶναι καθ' ὅλα ἀληθές. Ἐσυνήθισε νὰ παρέχῃ τὰ καθ' αὐτὴν κατὰ σταγόνας εἰς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι με ὑπόμονην καὶ ἐπιμονὴν τῆς ζητοῦν νὰ τοὺς ἐκμυστηρευθῇ κάτι.

Ἡ μελέτη τῆς ἱστορίας τῶν Ἐπιστημῶν, ἀλλὰ καὶ ἡ σύγχρονος πραγματικότης μᾶς τὸ πιστοποιοῦν καθ' ἐκάστην. Ἡ Ἐπιστήμη ἀπαιτεῖ θυσίας ἀπὸ τοὺς ἐργάτας της, θέλει νὰ ἐργάζωνται ὄχι μόνον μ' ἐνθουσιασμόν, ἀλλὰ καὶ με αὐταπάρησιν.

Ἄλλ' ἂς μὴ προχωρήσωμεν εἰς γενικότητες. Ἐδῶ πρόκειται περὶ τῆς συμβολῆς γυναικῶν εἰς τὴν Ἐπιστήμην. Ἐννοοῦμεν φυσικὰ τὴν ἄμεσον συμβολήν. Ἡ ἔμμεσος συμβολὴ εἶναι βεβαίως σημαντικὴ. Ἐχομεν παραδείγματα μεγάλων ἀνδρῶν πού ὀφείλουν πολλὰ εἰς τὴν μητέρα των. Ἄλλ' ἔχομεν καὶ παραδείγματα γυναικῶν, αἱ ὁποῖαι διέπρεψαν καὶ εἰς τὰς ἐπιστήμας καὶ εἰς τὰς Τέχνας. Θ' ἀναφέρω σήμερον μερικὰς ἀπὸ ἐκείνας, τῶν ὁποίων ἡ δρᾶσις ὑπῆρξε σημαντικὴ εἰς τὰς θετικὰς ἐπιστήμας.

Ἀρχίζω ἀπὸ τὴν Ὑπατίαν, θυγατέρα τοῦ ἐξ Ἀλεξανδρείας Θέωνος, ὅστις ἤκμασε κατὰ τὸν 4ον μ. Χ. αἰῶνα καὶ διεκρίθη ὡς μαθηματικός. Ἡ κόρη του δὲν ὑπῆρξε μόνον ὑπέροχος ἀστρονόμος καὶ μαθηματικός, ἀλλὰ διεκρίθη καὶ ὡς συγγραφεὺς μαθηματικῶν ἔργων· ἦτο πρὸς τούτοις καὶ διαπρεπὴς φιλόσοφος. Τόση ἦτο ἡ ἀφοσιώσις της εἰς τὴν σπουδὴν καὶ μελέτην τῆς Ἐπιστήμης, ὥστε ἔπεσε θῦμα τῆς ἐκτάκτου ἐργατικότητός της, φονευθεῖσα ὑπὸ τοῦ πλήθους ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐπὶ τῇ ὑπονοίᾳ ὅτι ὑπεστήριζε τοὺς κατὰ τῶν Χριστιανῶν διωγμούς. Ἐγραψε πλεῖστα ἔργα, ὡς καὶ σχόλια εἰς ἔργα τοῦ Διοφάντου, Ἀπολλωνίου τοῦ Περγαίου καὶ τοῦ Πτολεμαίου, τὰ ὁποῖα ἀπωλέσθησαν κατὰ τὴν πυρπόλησιν τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἀλεξανδρείας.

Ἡ ἱστορία ἀναφέρει καὶ τὴν Μαρίαν τὴν Ἑβραίαν, ἥτις πιθανὸν νὰ ἦτο καὶ κοπτικοῦ θρησκείματος, ὡς συντελέσασαν εἰς τὴν πρόοδον τῆς Ἀλχημιστικῆς Τέχνης διὰ τῆς συμβολῆς της πρὸς ἐπεξεργασίαν τῆς ἀποστάξεως.

Ὅπως ἐξεχουσάν θέσιν, ὄχι μόνον μεταξὺ τῶν διαπρεπῶν μαθηματικῶν τοῦ 19ου αἰῶνος, καθ' ὃν ἔζησεν, ἀλλὰ καὶ μεταξὺ τῶν συγχρόνων ἐπιστημόνων, ἔχει ἡ Σόνια Κοβαλέβσκι. Ὑπῆρξε σύζυγος Παλαιοντολόγου καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Μόσχας, ἀπέθανε δὲ τῷ 1891 εἰς ἡλικίαν 41 ἐτῶν. Ἡ συμβολὴ τῆς Κοβαλέβσκι πρὸς προαγωγὴν τῶν ἀνωτέρων Μαθηματικῶν ὑπῆρξε σημαντικωτάτη. Εἰργάσθη κυρίως εἰς διαφορικὰς ἐξισώσεις καὶ τὴν Μηχανικὴν. Διὰ μίαν ἐργασίαν της εἰς τὴν Μηχανικὴν ἔτυχεν ἐκ μέρους τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας τοῦ ἐπάθλου Βωδέν. Ἐπίσης ἔλαβε δις τὸ βραβεῖον τῆς Ἀκαδημίας τῆς Στοκχόλμης, ἐχρημάτισεν καθηγήτρια τῶν Μαθηματικῶν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Στοκχόλμης καὶ δύο ἔτη πρὸ τοῦ θανάτου της ἐξελέγη μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῆς Πετρούπολεως. Ἡ Κοβαλέβσκι ἐπεδίδeto καὶ εἰς τὴν Λογοτεχνίαν, συνέγραψε δὲ εἰς τὴν Ρωσικὴν καὶ Σουηδικὴν διάφορα λογοτεχνικὰ ἔργα.

Ἐπίσης ἐξεχουσάν θέσιν κατέχει ἡ γνωστὴ φυσικὸς Μαρία Κιουρί, ἥτις ἀπέθανε τῷ 1934. Αὐτῆς, δι' ὀλίγων θὰ ἐκθέσω τὴν ἱστορίαν.

Ἡ Μαρία Κιουρί, τὸ γένος Λαλοδόφσκα, ἐγεννήθη εἰς Βαρσοβίαν τῷ 1867, ἤσκησε δὲ καθ' ἀρχὰς τὸ ἐπάγγελμα τῆς διδασκαλίσης, εἰς τὴν πατρίδα της. Μετ' ὀλίγα ἔτη ἤλθεν εἰς Παρισίους διὰ νὰ συμπληρώσῃ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τὰς σπουδὰς της. Πτωχὴ φοιτήτρια εἰργάζετο ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν εἰς ὑπόστεγον ὑγρὸν καὶ ψυχρὸν, χωρὶς οὐσιαστικὴν, ἐπιστημονικὴν ἐγκατάστασιν. Ἐκεῖ ἐτοίμασε τὴν διδακτορικὴν της διατριβὴν διὰ τῆς ὁποίας ἤρχισε νὰ γίνεταί γνωστὴ εἰς τοὺς ἐπιστημονικοὺς κύκλους. Τότε ἐγνωρίσθη μετὰ τὸν φυσικὸν Πέτρον Κιουρί, ὁ ὁποῖος τὴν συνεζεύχθη τῷ 1892. Ἡ συνεργασία των ἔφερεν εἰς φῶς τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1898 τὸ νέον στοιχείον, τὸ ράδιον. Ποιὸς δὲν γνωρίζει σήμερον αὐτὸ τὸ στοιχείον! Πόσοι καὶ πόσοι ἀσθενεῖς δὲν ἤρραν θεραπείαν ἀπὸ τὰς θεραπευτικὰς ἀκτῖνας τοῦ διαρκῶς ἀκτινοβολούντος αὐτοῦ στοιχείου! Οἱ δύο ἐπιστήμονες, ἡ Μαρία καὶ ὁ Πέτρος Κιουρί, χωρὶς νὰ λάβουν ὑπ' ὄψει τοὺς κινδύνους πού εἶχαν τὰ πειράματα διὰ τοὺς ἰδικούς των ὀργανισμούς, ἐξετέλουν αὐτὰ μ' ἐνθουσιασμόν καὶ με ζῆλον ἀξιοθαύμαστον.

Διὰ τὰς ἀνακαλύψεις των τοὺς ἀπονέμεται τὸ βραβεῖον Νόμπελ. Ὁ σύζυγος, γίνεταί καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Παρισίων καὶ μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν. Μετὰ τὸν θάνατόν του τὴν ἔδραν του τῆς Φυσικῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τὴν καταλαμβάνει ἡ Μαρία Κιουρί· εἶναι ἡ πρώτη καθηγήτρια εἰς Γαλλικὸν Πανεπιστήμιον. Ἡ Κιουρί συνεχίζει τὰς ἐρεῖνας καὶ τὰ πειράματα ἐπὶ τῶν ἀκτινεργῶν σωμάτων καὶ τὸ 1911 λαμβάνει διὰ δευτέραν φοράν, μόνη τώρα, τὸ βραβεῖον Νόμπελ. Ἡ ὑπέροχος αὐτῆ ἐπιστήμων ἦτο καὶ ἀφοσιωμένη σύζυγος. Οὐδέποτε ἐζήτησε τιμὰς δι' ἑαυτήν. Ταπεινόφρων καὶ ἀπλῆ προσεπάθει, ζῶντος τοῦ συζύγου της, νὰ κρύπτεται αὐτῇ, διὰ νὰ ἐμφανίζεταί ἐκεῖνος. Ἀναμφιβόλως ἡ συμβολὴ τοῦ Πέτρου Κιουρί εἶναι σπουδαιοτάτη. Ἀλλὰ τὸ γεγονός ὅτι ἐπέτυχεν ἡ Μαρία Κιουρί νὰ λάβῃ ἐκ δευτέρου τὸ βραβεῖον Νόμπελ ὅταν ἔμεινε μόνη, ἀποδεικνύει ὅτι ἦτο ἐξαιρετικὴ ἐπιστήμων.

Δὲν ὑστερεῖ ἡ κόρη της Εἰρήνη. Εἶναι ἀνταξία κόρη τῶν γονέων της. Συζευχθεῖσα τὸν καθηγητὴν Ζολιό, καὶ ἐργαζομένη συνεχῶς εἰς τὰ Φυσικὰ ἐργαστήρια τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Παρισίων ἔφερεν εἰς φῶς πορίσματα τόσον ἐνδιαφέροντα, ὥστε σήμερον τὸ ζεύγος Ζολιό-Κιουρί νὰ κατέχῃ πρωτεύουσαν θέσιν εἰς τοὺς ἐπιστημονικοὺς κύκλους. Ἡ συμβολὴ τοῦ ζεύγους εἰς τὴν διαλεύκανσιν προβλημάτων τῆς νεωτέρας φυσικῆς εἶναι σπουδαιοτάτη. Αἱ ἐργασίαι των ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς συστάσεως τῶν ἀτόμων τῆς ὕλης παρουσιάζουν ὅπως ἰδιάζον ἐνδιαφέρον. Τὸ ζεύγος Ζολιό-Κιουρί ἔλαβε τὸ 1935 τὸ βραβεῖον Νόμπελ διὰ τὰς σημαντικὰς ἐπιστημονικὰς ἐρεῖνας του ἐπὶ τῆς συγκροτήσεως τῶν ὑλικῶν ἀτόμων.

Βεβαίως οἱ ἄνδρες ἔχουν συμβάλει κυρίως εἰς τὴν προαγωγὴν τῆς Ἐπιστήμης. Ἀλλὰ μὴ λησμονῶμεν ὅτι περὶ τὰς Ἐπιστήμας καὶ τὰς Τέχνας ἀσχολοῦνται κατὰ κανόνα ἄνδρες καὶ εἶναι φυσικὸν νὰ παρουσιάζουν μεγάλην ὑπεροχήν. Ἀλλ' ὅμως νομίζω, ὅτι πολλὰ παραδείγματα, ὅπως τὰ ὀλίγα ἀναφερθέντα, πείθουν ὅτι καὶ τὸ καλοῦμενον «ἀσθενὲς φύλον» δύναται νὰ συντελῇ ὄχι ὀλίγον εἰς τὴν πρόοδον τῶν Ἐπιστημῶν.

ΙΣΑΒΕΛΛΑ ΘΕΟΤΟΚΗ ΑΛΜΠΡΙΤΣΙ-ΜΑΡΙΑ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΠΕΤΡΕΤΤΙΝΗ - ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ ΑΛΒΑΝΑ ΜΗΝΙΑΤΗ

(Τρεις μεγάλες Κερκυραίες, πού ἔζησαν στήν Ἰταλία
καί ἐτίμησαν τὰ ἰταλικά γράμματα μέ τὰ ἔργα τους).

τῆς λογοτέχνιδος καί συγγραφέως κ. ΑΘΗΝΑΣ ΤΑΡΣΟΥΛΗ

Κάτω ἀπό τὸ διάφανο οὐρανὸ τοῦ Ἰονίου Πελάγους, στὸ ἠλιόλουστο δροσόχαρο καί χιλιοτραγουδημένο νησί τῶν Φαιάκων, τῇ Βασίλισσα τῆς Ἑπτανήσου, εἶδαν τὸ φῶς τρεῖς ἐξέχουσες γυναικεῖες μορφές, τρεῖς ἀληθινές μουσες καί χάριτες πού τόσο μέ τῇ σωματικῇ ὅσο καί μέ τὴν πνευματικῇ τους ὠραιότητα ἐλάμπρυναν τὸ διανοητικὸ στερέωμα τοῦ 18ου καί 19ου αἰῶνος.

Σήμερα πού οἱ περὶ φανες ψυχές καί οἱ φωτισμένες διάνοιες τῶν Ἑλλήνων στρέφονται εὐλαβικά στὸ παρελθόν καί ζωντανεύουν μεγάλες μορφές ἡρώων, ποιητῶν, συγγραφέων, ἐπιστημόνων πού γεννήθηκαν στὰ ἠλιόλουστα ἐκεῖνα μέρη, ἤπιανε τὸ μεγάλο φῶς τους γιὰ νὰ τὸ ξεχύσουν ἔπειτα σὲ κρουνούς καί σὲ χειμάρρους φωτεινούς μέσ' ἀπὸ τὰ δημιουργικά τους ἔργα, θέσι ἐξέχουσα πρέπει νὰ δοθῇ καί στίς τρεῖς μεγάλες Κερκυραίες πού μέσ' ἀπὸ γενικὲς γραμμὲς θὰ σκιαγραφήσωμε σ' αὐτὸ τὸ σύντομο σημεῖωμα: τὴν Ἰσαβέλλα Θεοτόκη-Ἀλμπρίτσι, τὴν Μαρία Ἀναστασία Πετρεττίνη, τὴν Μαργαρίτα Ἀλβάνα-Μηνιάτη. Στὴν κάθε μιά τους ἔχει στημένο ἡ ἐποχὴ τους κι' ἀνάλογο ἓνα βᾶθρο.

Πιστὲς ἰερείες τῆς πνευματικῆς θρησκείας ἀφιέρωσαν τὴ ζωὴ τους στὰ Γράμματα, κι' ἄφησαν ἔργα ἀνώτερης πνοῆς πού ἐτίμησαν στὸ ἐξωτερικὸ τὸ ὄνομα τῆς Ἑλληνίδας, τῆς τότε σκλαβωμένης πατρίδας μας. Τὰ Ἑπτάνησα διετήρησαν ἓνα πολιτισμὸ ἀνώτερο γιὰτὶ διατελοῦσαν κατὰ καιροῦς, ἐπὶ τρεῖς σχεδὸν αἰῶνες, ὑπὸ τὴν Ἑνετικὴ, τὴ Γαλλικὴ καί τὴν Ἀγγλικὴ κυριαρχία, ὅταν ἡ λοιπὴ Ἑλλάδα ἦτανε ὑποδουλωμένη στοὺς Τούρκους. Γι' αὐτὸ καί ἡ πνευματικὴ τους ἐξέλιξι ἦταν πάρα πολὺ προηγμένη καί εἶχε χαρακτῆρα κοσμοπολιτικόν. Οἱ Ἑλληνες μιλοῦσαν κι' ἔγραφαν τίς ξένες γλῶσσες ὅπως τὴ μητρικὴ τους, ταξίδευαν συχνὰ ἢ ἔμεναν ἐκεῖ γιὰ χρόνια.

Οἱ τρεῖς μεγάλες Κερκυραίες, στίς ὁποῖες εἶναι ἀφιερωμένο αὐτὸ τὸ ἄρθρο, ἔζησαν τὸν περισσότερο καιρὸ τους στήν Ἰταλία, κι' ἔγραφαν τὰ ἔργα τους ἰταλικά, ἀγγλικά. Κρῖμα πού δὲν ἔγραφαν καί στήν Ἑλληνικὴ. Μ' αὐτὸ δὲν τίς ἐμπόδισε νὰ διατηροῦν ἄσβεστη τὴν πρὸς τὴν πατρίδα τους ἀγάπη καί νὰ τὴν ἀναφέρουν πάντα στὰ συγγράμματά τους μέ θερμὴ λατρεία καί βαθυτάτη εὐλάβεια. Κι' ἂν ξενητεύτηκαν, κι' ἂν τὰ ἔργα τους γράφτηκαν σὲ ξένες γλῶσσες, μέσα τους πάντα σπιθο-

βόλησε ἡ φλόγα ἢ Ἑλληνικὴ, ὅπως σπιθοβόλησε σὲ τόσα ἔξοχα πνεύματα, πού γέννησε ἢ Ἑλλάδα, ἀλλὰ πού τὸ πεπρωμένο τοὺς κράτησε μακριὰ ἀπὸ τὴ γῆ τῆς.

* * *

Ἰσαβέλλα Θεοτόκη Ἀλμπρίτσι. — Ἡ Ἰσαβέλλα Θεοτόκη, καταγόμενη ἀπ' τὴν ἀριστοκρατικὴ γενιά τοῦ κόντε Ἀντωνίου Θεοτόκη καί τῆς Νικολέτας Βέγια, γεννήθηκε στήν Κέρκυρα τὸ 1760. Ἡ καλλονὴ τῆς καί ἡ μεγάλη μόρφωσί τῆς δὲν ἄργησαν νὰ τὴν ἐπιβάλλουν ὡς τὴν πιὸ θαυμαστὴ καί περιζήτητὴ νύμφη. Σὲ νεαρῶτατὴ ἀκόμη ἡλικία οἱ γονεῖς τῆς τὴν παντρεύουν μέ τὸν βενετὸ ἀξιωματικὸ τοῦ ναυτικοῦ καί εὐπατρίδη Κάρολο Ἀντώνιο Μαρίν. Ὁ σύζυγος τῆς Ἰσαβέλλας ἔχει ἀρκετὴ πνευματικὴ ἀξία, ἂν κρίνῃ κανεὶς ἀπὸ τὰ ἔργα πού συνέγραψε ἀργότερα, μίαν ἱστορίαν τοῦ φοινικικοῦ, καί μίαν τοῦ ἐνετικοῦ ἐμπορίου, πού θεωρήθηκαν ἄξιες λόγου μελέτες ἀπὸ τοὺς εἰδικούς. Ἀλλὰ ὁ Μαρίν εἶνε δύσμορφος καί πολὺ μεγαλύτερός τῆς. Ἡ ζωηρότης, ἡ ἐξυπνάδα, τὸ πνεῦμα τῆς νεαρῆς Ἰσαβέλλας δὲ βρίσκουν ἐκεῖνο πού τοὺς ἀξίει κοντὰ σ' αὐτόν. Καί μολονότι ζοῦν γιὰ κάμποσο καιρὸ στὴ Βενετία καί ἀποκοτοῦν κι' ἓνα παιδί, ἡ ζωὴ δὲ χαμογελάει καθόλου στήν Ἰσαβέλλα, πού λαχταρᾷ ἢ ψυχὴ τῆς τὴ συντροφιά ἀνωτέρων καί μορφωμένων ἀνθρώπων. Ὁ ἄνδρας τῆς τὴ ζηλεῖ καί τὴ περιορίζει ἀπὸ κάθε ἐπικοινωνία.

Ὁ πόθος τῆς γιὰ τὲς τέχνες καί τὰ γράμματα ὅλο καί φουντώνει ἀκατανίκητος μέσα τῆς. Ἡ συμβίωσις μέ τὸν Μαρίν εἶναι ἀδύνατη πλέον, καί τέλος χωρίζουν. Λυτρωμένη τώρα ἀπὸ τὸν τυραννικὸν σύζυγον, ἡ Ἰσαβέλλα ἀφήνεται ἐλεύθερη στοὺς πνευματικούς τῆς παραδείσους. Ταξιδεύει σὲ διάφορες πόλεις τῆς Ἰταλίας, ὅπου σπουδάζει καί πλουτίζει τίς γνώσεις τῆς. Γνωρίζεται μ' ἐξέχοντες στὰ γράμματα, στίς τέχνες καί στίς ἐπιστῆμες. Πολλοὶ ὑποψήφιοι γαμπροὶ τὴν περιστοιχίζουν θαυμαστικά. Ἐκεῖνη ὅμως χαρίζει τὴν καρδιά τῆς στὸν ὠραῖο ἵπποτικὸ καί πολυμαθέστατο ἱνκουϊζιτόρε τῆς Βενετίας, τὸν Ἰωάννη Μπατίστα Ἀλμπρίτσι μέ τὸν ὁποῖο καί παντρεύεται. Μαζί του ζῆ σὰν ἀληθινὴ βασίλισσα στὸ βενετσιάνικο παλάτι τῆς, ὅπου συγκεντρώνεται ἡ ἀριστοκρατία τοῦ πνεύματος, κι' ὅπου ἡ περικαλλέστατὴ Ἑλληνίδα φεγγοβολᾷ, ὅπως ὁ ἥλιος μέ τὴν πνευματικὴ τῆς γοητεία καί τὴν ἀπαράμιλλη χάρι τῆς.

Ἡ καλλιτεχνικὴ τῆς ψυχὴ βρίσκει στὰ μουσεῖα, στίς πινακοθήκες, στίς καλλιτεχνικὲς συλλογὰς τῆς Βενετίας ὅλο καί μίαν νέα πλούσια πανδαισία. Γνωρίζεται μέ μεγάλους καλλιτέχνες καί κυρίως μέ τὸ μεγάλο γλύπτη Κανόβα, τὸ νεώτερο Φειδία τῆς Ἰταλίας. Τόσο αὐτὸς τὴ θαυμάζει γιὰ τὴ κλασσικὴ τῆς κατατομή, πού τῆς προτείνει νὰ τοῦ ποζάρῃ γιὰ τὴν προτομὴ τῆς ὠραίας Ἑλένης. Ἡ μεγάλη ζωγράφος τῆς Γαλλίας Βιζὲ Λεμπρέν μαγεύεται μόλις τὴ βλέπει καί τῆς κάνει τὸ πορτραῖτο, γιὰτὶ αἰσθάνεται — καθὼς λέει — μίαν ἀκατανίκητὴ ἔλξι ἀπ' αὐτὴ τὴ θαυμαστὴ ὑπαρξί, πού συγκεντρώνει τὴ λεπτότητα τῆς Ἑλληνικῆς γραμμῆς, τὴν Ἰταλικὴν περιπάθεια, καί τὴ γαλλικὴν χάρι στὰ λόγια καί στοὺς τρόπους.

Μὲ τὸν καιρὸ τὸ γύρω ἀπὸ τὴν τέχνη, τὴν ἱστορίαν, τὴν αἰσθητικὴν, τὴ φιλολογία

συγγραφικό ταλέντο της παίρνει τὸ φυσικό του δρόμο, καὶ ἐκδηλώνεται σὲ διαλεχτὴ συγγραφὴ ἄρθρων καὶ βιβλίων, πού τὴν ἐπιβάλλουν στοὺς πνευματικούς κύκλους ὥστε νὰ τὴν ἐκλέξουν ἐπίτιμο μέλος σὲ Ἀκαδημίες καὶ σὲ φιλολογικὲς ἑταιρεῖες. Ἀρχίζει ἀπὸ μία «Ἐπιστολομαίᾳ διατριβῇ» γιὰ τὸ μεγάλο ποιητὴ τῆς Ἰταλίας, τὸν Ἀλφιέρη, ἀκολουθοῦν ἔπειτα οἱ «Εἰκόνες» τῆς (Ritratti), σειρὰ ἀπὸ βιογραφίες τῶν διασημοτέρων Ἰταλῶν ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, ὁ βίος τῆς «Τζιουστίνα Ρενιέρ Μικέλλι».

Ὡς ἀνώτερό της ἔργου κρίνεται τὸ «Ἔργα ἀγαλαματοποιίας καὶ γλυπτικῆς Ἀντωνίου Κανόβα (Opere di scultura e di plastica di Antonio Canova). Ἔργο περισπούδαστο ἀπὸ τέσσερους πυκνογραφημένους τόμους, αἰσθητικό, ἱστορικό, καὶ καλλιτεχνικό βιβλίον πού μεταφράστηκε σὲ πολλὰς εὐρωπαϊκὰς γλῶσσας, τὴν ἀξίωσε ν' ἀκούσῃ τίς ἐγκωμιαστικώτερες κριτικὰς καὶ μετέδωσε τὴν φήμην της καὶ ἔξω ἀπὸ τὰ ἰταλικὰ ὅρια. Ὁ Κανόβας, ὡς ἀνταπόδοσι τῆς τιμῆς πού τοῦκανε ἡ διαπρεπὴς Ἑλληνίδα, τῆς χάρισε τὴν προτομὴ τῆς Ἑλένης, γιὰ τὴν ὁποία εἶχε ποζάρει ἡ Ἰσαβέλλα.

Ἀπὸ τοὺς θερμότερους θαυμαστὲς της, πού συχνάζουν στὰ σαλόνια της εἶναι ὁ Σωτωβριάνδος, ὁ πρίγκηπας τῆς Βαυαρίας Λουδοβῆκος, ὁ στρατάρχης Μαρόν, ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῆς, ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας, ὁ Προσαλέντης, ὁ Μάριος Πιέρης, ὁ Μουστοξύδης, καὶ ἄλλοι ἐκλεκτοὶ πού τὴν προσονομάζουν: «θεϊκὴ, ἔξοχη, γενναία, ἀσύγκριτη». Ὁ Ἀλφιέρη τὴν προσαγορεύει «ὑπέρτατο καύχημα τῆς Βενετίας», ὁ Οὐγος Φώσκολος πού ἀπὸ μικρὸ παιδί συνδέεται θερμὰ μαζί της, τὴν ἀποκαλεῖ «ὠραῖο καὶ θεῖο δαιμόνιο», ὁ Λόρδος Βύρων «Στάελ τῆς Βενετίας».

Μιά ζωὴ γεμάτη φῶς καὶ ὁμορφιὰ εἶναι ἡ ζωὴ τῆς Ἰσαβέλλας ὡς τὰ 1836, πού πεθαίνει, ἀφήνοντας μεγάλο κενὸ στὴν Ἰταλικὴ γραμματολογία καὶ βαθύτατη θλίψι σ' ὅσους τὴν ἐγνώρισαν καὶ τὴν ἀγάπησαν.

* * *

Μαρία Ἀναστασία Πετρεττίνη. Ἄν ὄχι τοῦ πνευματικοῦ ἀναστήματος τῆς Ἰσαβέλλας Θεοτόκη-Ἀλμπρίτσι, οὔτε καὶ τῆς ἰδίας ὁμορφιάς, ἡ Μαρία Ἀναστασία Πετρεττίνη, θεωρεῖται καὶ αὐτὴ ὡς μία ἐξαιρετικῆς διανοήσεως γυναῖκα, πού στέκει περήφανα στὸ λαμπρὸ της βᾶθρο σμιλιωμένο ἀπὸ τὴν ἴδια της ἀξία.

Γεννήθηκε στὰ 1774, στὴν Κέρκυρα ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρο Πετρεττίνη καὶ τὴν Κρεμεζίνα Τριβῶλη Πιέρη, ἀρχοντικούς ἀπογόνους καλῶν Κερκυραϊκῶν σπιτιῶν. Ἀπὸ τὰ μικρὰ της χρόνια ἡ Μαρία ἐνιωθε μίαν ἀκατανίκητη ἀγάπην στὰ γράμματα. Ἄν καὶ σπουδάζῃ τὰ ἐγκύκλια μαθήματά της στὸ σχολεῖο τοῦ τόπου της, ἰταλικά, γαλλικά, ἑλληνικά, δὲν αἰσθάνεται ἱκανοποιημένο τὸν ἑαυτὸν της. Μέσα της ἀναδεύεται τὸ δαιμόνιο τῆς εὐρύτερης μαθήσεως πού δὲν μπορεῖ νὰ κλειστῇ σὲ περιορισμένα πλαίσια. Πνευματικός της σύντροφος καὶ ὁδηγός της γίνεται ὁ οἰκογενειακὸς της φίλος καὶ πολυμαθέστατος Κερκυραῖος, Μάριος Πιέρης στὸν ὁποῖο πολλὰ χρε-

ωστεῖ ἡ Μαρία Πετρεττίνη γιὰ τὴν πνευματικὴ της ἐξέλιξι. Σὲ ἡλικία εἰκοσιέξι χρόνων οἱ γονεῖς της, τὴν παντρεύουν μὲ τὸν ἀριστοκράτη Ζαχαρία Ροδοστάμη, ἀλλὰ ὁ γάμος αὐτὸς δὲν τῆς δίνει τὴν εὐτυχία καὶ ὕστερ' ἀπὸ δύο χρόνια τὸ νέο ἀνδρόγυνο χωρίζει. Τότε κλεισμένη στὸν ἑαυτὸν της, ζῆ κοντὰ στοὺς δικούς της καὶ ἀρχίζει τὴν πρώτη συγγραφὴ της. Γεμάτη ἀπὸ θαυμασμό καὶ εὐγνωμοσύνη γιὰ τὸν Μάριο Πιέρη τοῦ ἀφιερώνει μιὰ ποιητικὴ «Εἰκόνα», ὅπου τὸν ζωντανεῖ ὀλόκληρο μὲς ἀπὸ λυρικότατες ἐκφράσεις γιὰ τίς μεγάλες ἀρετὲς του καὶ τὰ προτερήματά του.

Ἡ Μαρία Πετρεττίνη ξαναπαντρεύεται μ' ἕνα νέο κόμητα Μάρκο Ἀντώνιο Μαρμαρά, μὰ οὔτε καὶ τώρα δὲν εἶναι εὐτυχισμένη. Οἱ χαρακτῆρες τους δὲν συμφωνοῦν καὶ ὁ μοιραῖος χωρισμὸς ἀκολουθεῖ. Ἡ κλονισμένη ὑγεία της τὴν ἀναγκάζει νὰ ταξιδεύῃ.

Πηγαίνει στὴ Βενετία καὶ στὸ Παταύιον ὅπου γνωρίζεται μ' ἐξέχουσες προσωπικότητες, καθὼς καὶ μὲ τὸν περιβόητο Καισαρώτη. Ἀπ' ὅπου καὶ ἂν περνάει ἀφήνει θαυμαστικὰς ἐντυπώσεις καὶ διατηρεῖ σπουδαία φιλολογικὴ ἀλληλογραφία μὲ ὅλους τοὺς ἐκλεκτοὺς ἐργάτες τοῦ πνεύματος, πού γνώρισε στὶς διάφορες ἰταλικὰς πόλεις. Στὴ Φλωρεντία, ὅπου ὁ ὀνομαστός ἐλληνοῖταλὸς φιλόλογος Μουστοξύδης τὴν γνωρίζει μὲ τὸν καθηγητὴ Ἀββᾶ Τζανώνη καὶ τὸν Ἰωάννη Νικολίνη, ἡ Μαρία περνάει τίς ὥρες της βυθισμένη στὴ μελέτη μέσα στὶς τρεῖς μεγάλες βιβλιοθῆκες τῆς Φλωρεντίας, στὴν Ἀκαδημία τῶν ὠραίων τεχνῶν, στὰ μεγάλα μουσεῖα καὶ στὶς ἀπειρες καλλιτεχνικὰς συλλογὰς. Τὸ ἴδιο καὶ στὴν ἀρχαία πόλι τῆς Πίζας. Στὰ 1811 συγγράφει στὴν ἰταλικὴ τὸ «Βίον τῆς Κασσάνδρας Φεντέλε», πού προκαλεῖ γιὰ τὸ ὕψος του, τῆς χάρι τοῦ λόγου, τὴν ὀρθὴ κρίσιν του, τὸν θαυμασμό τῶν ἐπισημοτέρων καθηγητῶν τῆς Ἰταλίας, Ἰππολύτου Πιεντεμόντε καὶ Ἀββᾶ Μορέλλη. Ὁ Ἄγγελος Δαλμῆστρος τὴν ἐπονομάζει «ἐπαξίαν ἀδελφὴν τοῦ σοφοῦ μεταφραστοῦ τοῦ Βελλείου Πατερκούλου καὶ τῶν τοῦ Ἰουλιανοῦ συγγραμμάτων», καὶ ὁ Μάριος Πιέρης «φωστῆρα τῆς Βενετίας».

Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ μεταφραστικὸ της ἔργο, ὅπως ἡ τοπογραφικὴ περιγραφή τῆς Κέρκυρας, τοῦ Κάρτβριγ, πού τὸ μετέφρασε ἀπὸ τὴν ἀγγλικὴν στὰ ἰταλικά, οἱ «Εἰκόνες τοῦ Φιλοστράτου» ἀπὸ τὰ Ἑλληνικά στὴν ἰταλικὴ γλῶσσα, οἱ «Ἐπιστολὲς τῆς Μαρίας Οὐόρθλεϋ Μοντεγού», ἀπὸ τ' ἀγγλικὰ στὰ ἰταλικά, καὶ ἄλλα ἀκόμη, ἡ Μαρία Πετρεττίνη ἄφησε μιὰ διατριβὴ περὶ τῆς «Γυναικείας Ἀγωγῆς», τὸ «Βίον τῆς Ροζάλβας Καρριέρα» καὶ τῆς «Ἑλένης Κορνὲρ Πισκοπίας», διάφορα ἄλλα «Βιογραφικὰ προσχεδιάσματα ἐνδόξων γυναικῶν τῆς Βενετίας».

Ὅταν ἐπέθανε στὰ 1851 στὴν Βενετία ὅπου εἶχε ἐγκατασταθῆ, οἱ σπουδαῖοτεροι λόγιοι τῆς ἀφιέρωσαν μακρὰς νεκρολογίες, ἐπονομάζοντάς τὴν, μαζί μὲ τ' ἀπειρα ἐγκώμια πού τῆς ἐπλεξαν, καὶ «φιλόσοφον».

* * *

Μαργαρίτα Ἀλβάνα-Μηνιατή. Μορφὴ ξεχωριστὴ μέσα στὶς λίγες καὶ τίς διαλεχτὰς ἀριστοκράτισσες τοῦ πνεύματος, ἡ Μαργαρίτα Ἀλβάνα-Μηνιατὴ στέ-

κεται ὡς τὸ κορύφωμα τοῦ τριπτύχου πού ἀποτελεῖ μαζὺ μὲ τὶς δύο πνευματικὲς ἀδελφές της, τὶς δύο ἐξέχουσες γυναικεῖες μορφές πού προαναφέραμε.

Γεννήθηκε στὴν Κέρκυρα ἀπὸ τὸ Δημήτριο Ἀλβάνο καὶ τὴν Αἰκατερίνη Παλατιανοῦ, στὰ 1821, ὅταν ὁ ἐπαναστατικὸς σάλος συνετάραζε ἀπὸ ἄκρη σὲ ἄκρη τὴν Ἑλλάδα. Ἡ Μαργαρίτα ἦτανε προικισμένη μ' ἐξαιρετικὰ ψυχικὰ καὶ πνευματικὰ χαρίσματα πού ἐκδηλώθηκαν ἀπὸ τὴν τρυφερή της ἀκόμη ἡλικία. Ἐξαιρετικὴ ἐπίσης ἦταν καὶ ἡ σωματικὴ της χάρι καὶ ὀμορφιά. Τὰ μάτια της ἰδίως, ὀλόμαυρα καὶ μεγάλα, ἔλαμπαν σὰν δύο ἥλιοι ἀστραφτεροὶ καὶ καθρέφτιζαν τὸν πλοῦτο τῆς πολυδαίδαλης ψυχῆς της καὶ τῆς διανοίας της. Τὴν υἱοθέτησε ὁ Σέρ Φρεντερικ Ἄνταμ, τότε Μέγας Ἀρμοστής τῶν Ἰονίων Νήσων, πού εἶχε παντρεφτῆ τὴν ἀδελφή τῆς μάνας της, Νίνα Παλατιανοῦ.

Ὁ Ἄνταμ, λατρεύει τὴ μικρὴ Μαργαρίτα καὶ τῆς δίνει πριγκιπικὴ ἀνατροφή. Ὅταν φεύγει ἀπὸ τὴν Κέρκυρα καὶ πηγαίνει στὸ Μαδρὰς τῶν Ἰνδιῶν ὡς ἐκεῖ δι-οικητής, ἡ θετὴ του κόρη πού τότε ἦτανε μόλις δώδεκα χρονῶν, ἐπιδίδεται μὲ ζῆλο στὴ μελέτη τῶν ἐθίμων τοῦ τόπου, στὴν ψυχολογία τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ἀπάνω ἀπ' ὅλα τὴν ἐνδιαφέρει ἡ ἰνδικὴ φιλοσοφία καὶ τὰ θρησκευτικὰ προβλήματα τῶν Βραχμάνων καὶ τῶν Βουδιστῶν. Ὅστερ' ἀπὸ χρόνια βρίσκομε τὴ Μαργαρίτα μὲ τοὺς θετοὺς γονεῖς της στὴ Ρώμη. Εἶναι στὸ ἄνθος τῆς ἡλικίας της.

Ὅλοι οἱ ἀριστοκράτες τῆς Ρώμης τὴ ζητοῦν εἰς γάμον, ἀλλὰ ἡ Ἑλληνικὴ ψυχὴ της προτιμᾷ τὸν Ἑλληνα σπουδαστὴ τῆς ζωγραφικῆς, τὸ Γεῶργο Μηνιάτη, μὲ τὸν ὁποῖο καὶ παντρεύεται. Ὁ Μηνιάτης πολλὰ ὀφελεῖται ἀπ' τὴν ἀνώτερη πνευματικὴ ἰσχύος της γυναίκας του, καὶ ἐξελίσσεται σὲ καλὸ ὀπωσδῆποτε ζωγράφος. Δὲν φθάνει ὅμως στὸ ὕψος τῆς διανοίας της, οὔτε στὸν πλοῦτο τῆς μαθήσεως τῆς Μαργαρίτας, ἡ ὁποία εἶναι φαινόμενον νοητικῆς δυνάμεως καὶ ψυχικῆς ἀκτινοβολίας.

Ἀπὸ τὸ γάμο αὐτὸ γεννῶνται τρία παιδιά, ἀλλὰ τὰ δύο πεθαίνουν σὲ μικρὴ ἡλικία. Ἡ Μαργαρίτα ἀνοίγει ἀργότερα φιλολογικὸ σαλόνι στὴν Φλωρεντία, ὅπου συχνάζουν οἱ διασημότεροι καλλιτέχνες, ποιηταί, ἱστορικοί. Ὁ Λίστ παίζει πιάνο στὸ σπίτι της, ἡ Ἐλισάβετ Μπάρετ Μπρόουνινκ ἀπαγγέλει στίχους της, ὁ Ἰούλιος Τυπάλδος καὶ ἄλλοι ἐξέχοντες Ἕλληνες καὶ Ἴταλοὶ τὴν περιβάλλουν μὲ θαυμασμό, ὀνομάζοντάς τὴν «δεκάτη μουσα», «ἀμαζῶνα τῶν ἀγώνων τῆς σκέψεως», κ. λ. π. Δὲν ἀργεῖ νὰ γίνῃ γνωστὴ στὸ διεθνὴ κόσμον τῶν Γραμμάτων καὶ τῆς Τέχνης γιατί τὸ ἀδερφάγο πνεῦμα της, θρεμμένο, ἀπὸ τὶς ρίζες του μὲ τὶς πνευματικὲς αὐτὲς πεμπτουσίες, ὀλοκληρώνει τὴν ἑκτασί του καὶ ἀπλώνεται στὶς ἀνώτερες καὶ ἀπρόσιτες γιὰ τοὺς πολλοὺς πνευματικὲς σφαῖρες.

Ἐπὶ ἔντεκα ὀλόκληρα χρόνια εἶναι ἀνταποκρίτρια τῶν Ἡμερησίων Νέων τοῦ Λονδίνου ἀπὸ τὴν Φλωρεντία, καὶ κρατεῖ ἐνήμερο τὸν κόσμον γιὰ τὰ πιὸ ἀξιοσημείωτα καλλιτεχνικά, πολιτικά, ἐκπαιδευτικά, γεγονότα τῆς Ἰταλίας, γράφοντας καὶ φλογερὰ ἄρθρα γιὰ τὴν ἐθνικὴ της ἀποκατάσταση. Στὰ 1859-60 γράφει μιὰ περισπούδαστη μελέτη γιὰ τὸν Μπάϋρον καὶ τὸν Σέλλεϋ στὴ Φλωρεντικὴ Ἐπιθεώρησι. Παντοῦ

φαίνεται ἡ βαθειὰ πατριωτικὴ της συγκίνησι γιὰ τὴν ἀξέχαστη πατρίδα της, τὴν Ἑλλάδα. Ἀκολουθεῖ μιὰ μονογραφία της γιὰ τὸ Δάντη. Ἄλλη πραγματεία της «περὶ Γυναικός». Ἐξαιρετικὴ ἐντύπωσι προξενεῖ ἓνα μακρὸ δημοσίευσμά της στὴν Ἀθηναϊκὴ Independence hellénique (1873), γιὰ τὴ «μουσικὴ τοῦ Βάγνερ καὶ τὸ θέατρο Μπάϋρωστ».

Ἀλλὰ τὸ περισπούδαστο της ἔργο, «Ἱστορικὰ σκιαγραφήματα», πού τὸ ἀφιερώνει στὸν Γλάδστονα ἀρχίζει νὰ ἐπιβάλλῃ τὴ Μαργαρίτα ὡς συγγραφεῖα πρώτης γραμμῆς, γιὰ ν' ἀποκορυφωθῇ ἡ ἀξία της μὲ τὸ μνημειῶδες πλέον σύγγραμμά της, «ὁ Κορρέγιος, ἡ ζωὴ του καὶ τὸ ἔργο του», πού χαιρετίζεται ἀπὸ τὸ διεθνὴ κόσμον τῶν γραμμάτων καὶ τῆς τέχνης ὡς ἓνα πολύτιμο μουσεῖο ἱστορικὸ, καλλιτεχνικὸ, αἰσθητικὸ, φιλοσοφικὸ, καὶ κατατάσσει τὴ συγγραφεῖα στὴν πρώτη γραμμὴ τῶν ἀνωτέρων διανοουμένων ἀνεξαρτήτως φύλου. Ἀργότερα ἐκδίδει τὴν «Αἰκατερίνη τῆς Σιέννας», ἱστορικὴν καὶ ψυχογραφικὴν βιογραφία τῆς μυστικώπαθης κόρης, πού ἡ ἐκκλησία τὴν κατέταξε στὴ χορεία τῶν Ἁγίων της. Πολλοὶ σοφοὶ τῆς ἐποχῆς της κρατοῦν μαζί της ἀλληλογραφία, ὅπως ὁ Εἰρηναῖος Ἀσώπιος, πού δημοσιεύει, ἀποπάσματα ἔργων της στὸ «Ἀττικὸ ἡμερολόγιον», ὁ διάσημος καθηγητὴς Ροζίνης, πού τῆς στέλνει ἀπὸ τὴν Πίζα τὰ τυπογραφικὰ του δοκίμια πρὶν τὰ τυπώσῃ γιὰ νὰ πῆ ἐκεῖνη τὴν τελευταία λέξι, ὁ ἱστορικὸς ντὲ Γκουμπερνάτις καὶ ἄλλοι.

Ἡ Μαργαρίτα ἔπαιξε μαζί καὶ ρόλο «νύμφης Ἡγερίας» μέσα στοὺς ἀνώτερους πνευματικοὺς κύκλους, ὅπου ἔζησε. Καθὼς λέει ὁ μεγάλος της θαυμαστής Ἐδουάρδος Συρέ, πού τὸν συνέδεε βαθυτάτη δεκαεξάχρονη ἀγάπη μὲ τὴ Μαργαρίτα, «ἀγάπη παγκόσμια κόχλαζε στὴν καρδιά της, ἡ πειθὴ ἔρρε ἀπὸ τὰ χεῖλη της, ἡ ἔμπνευση κατοικοῦσε στὸ μέτωπό της καὶ ἀκτινοβολοῦσε στὰ μάτια της». Ἀλλὰ καὶ πόσους ἀκόμη ὕμνους δὲν τῆς ἀφιερώνει ὁ μεγάλος φίλος της, πού ὀφείλει στὴ μεγάλη αὐτὴ ἔμπνευστρια τὴν ἀνακάλυψι τοῦ «ἀγνώστου θεοῦ» ποῦ κρυβε μέσα του. Στὰ ὠραῖα βιβλία πού χάρις στὴ συνεργασία της ἔγραψε ὁ Συρέ βλέπομε καὶ πολύτιμος πνευματικὸς σύντροφος τοῦ ἐστάθηκε ἡ Μαργαρίτα, ὅπως προτύτερα καὶ στὸν Πασκάλε Βίλλαρρι πού, χάρις σ' ἐκείνης τὴ ζωογόνο πνοή, τὸ ἔργο του «ὁ Σαβοναρόλας» τοῦ ἔδωσε τὴ δόξα καὶ τὴ φήμη τοῦ μεγάλου καὶ ἔμπνευσμένου ἱστορικοῦ συγγραφέως.

Ἡ Μαργαρίτα πέθανε στὸ Λιβόρνο στὰ 1886, ἀφήνοντας ἔργο σημαντικὸ πού πάντα θὰ εἶναι συγχρονισμένο, γιατί συγκεντρώνει τ' ἀνώτερα ἐκεῖνα πνευματικὰ στοιχεῖα πού δὲν τὰ καταλύει ὁ χρόνος.

Ο ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ ΓΙΑ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΤΩΝ ΑΓΩΝΙΣΤΩΝ

τοῦ λογοτέχνου καὶ συγγραφέως κ. ΚΩΣΤΑ ΚΑΙΡΟΦΥΛΑ

Οἱ πρακτικώτεροι εὐεργέται διὰ τὴν Ἑλλάδα ὑπῆρξαν ἐκεῖνοι ποὺ διέθεσαν κατὰ καιροὺς διάφορα ποσὰ διὰ νὰ στέλλωνται εἰς τὴν Εὐρώπην παιδιὰ καὶ νὰ σπουδάζουν. Γιατὶ νὰ τὸ ἀρνηθοῦμε; Ὁ λαὸς μας ἔχει πολὺ νὰ ὠφεληθῆ ἀπὸ τὴν ἐπαφὴν αὐτὴν μὲ ἄλλους πολιτισμούς. Διότι δὲν φθάνουν μόνον τὰ γράμματα διὰ νὰ κάμουν ἐκλεκτοὺς πολίτας, ἀλλὰ χρειάζεται προτίστως ἡ ἀνατροφή, ὁ πολιτισμὸς ἐκεῖνος ποὺ μᾶς δείχνει τὰ δικαιώματά μας καὶ πρὸ πάντων τὰ καθήκοντά μας. Διότι κάθε πολίτης ἔχει καθήκοντα ἀπέναντι τῶν ὁμοίων του — τὰ ὁποῖα συχνὰ ἐκμηδενίζει ὁ ἐγωϊσμὸς τοῦ Ἕλληρος. Ὁ πολιτισμὸς ἔρχεται λοιπὸν νὰ περιορίσῃ τὸν ἐγωϊσμὸν καὶ νὰ ἀνυψώσῃ εἰς κανόνα τὸ αἶσθημα τῆς ἀδελφότητος, τῆς ἀμοιβαιότητος.

Δύο εἶνε τὰ κυριώτερα καὶ σπουδαιότερα μέσα τοῦ πολιτισμοῦ, ὁ παπᾶς καὶ ὁ δάσκαλος, οἱ δύο αὐτοὶ πρωτεργάται τοῦ πολιτισμοῦ κάθε χώρας. Αὐτὸ τὸ γινώριζε πολὺ καλά ὁ μέγας Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος Ἰωάννης Καποδίστριας. Γι' αὐτό, πρὶν κατεβῆ ἀκόμα εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ νὰ τὴν κυβερνήσῃ, ἐφρόντισε μὲ κάθε τρόπον νὰ ἐξαπλωθῆ ἡ μόρφωσις εἰς τὴν χώραν μας τὴν ὁποῖαν εἶχε ρίψῃ εἰς τὸ βαθύτερον σκοτάδι τῆς ἀμαθείας ἢ σκλαβειᾶς τῶν αἰώνων. Καὶ ἀπὸ τὰς ἑλληνικὰς κοινότητας τοῦ ἐξωτερικοῦ κατώρθωσε νὰ μαζεύῃ βιβλία, τὰ ὁποῖα ἔστειλε εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ βοηθῆ κάθε εἶδος μορφώσεως τῆς χώρας. Ὅταν δὲ ἐφθασε εἰς τὴν Ἑλλάδα ὡς Κυβερνήτης, ἡ πρώτη του δουλειὰ ἦτο νὰ ὀργανώσῃ τὴν ἐκπαίδευσιν. Τὸ ἔργον του αὐτὸ διέκοψε δυστυχῶς τὸ πιστόλι τῶν δολοφόνων του.

Ἐκεῖνος ποὺ θέλει νὰ σχηματίσῃ ἰδέαν διὰ τὸν πατριωτισμὸν τοῦ μεγάλου αὐτοῦ Ἕλληρος δὲν ἔχει παρὰ νὰ διαβάσῃ τοὺς τέσσαρας ὀγκώδεις τόμους ποὺ περιέχουν τὴν ἀλληλογραφίαν του. Θὰ ἔπρεπε ἀποσπάσματα ἀπὸ αὐτὴν νὰ βρίσκωνται μέσα εἰς τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία τῶν σχολείων μας, διὰ νὰ ποτίζωνται τὰ παιδιὰ μας ἀπὸ τὰ θαυμάσια διδάγματα τοῦ μεγάλου πατριώτου. Ἐδῶ τώρα θὰ παραθέσω μερικὰ παραδείγματα διὰ τὸ ἐνδιαφέρον ποὺ ἔδειξε διὰ τὰ παιδιὰ τῶν Ἡρώων τοῦ Εἰκοσιένα.

Τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1829 ὁ Καποδίστριας ἔγραφε πρὸς δύο διακεκριμένους Γάλλους σοφοὺς καὶ φιλέλληνας, τὸν Βίκτωρα Κουζὲν καὶ τὸν Βιλλεμαῖν διὰ νὰ τοὺς συστήσῃ «τοὺς ἀδελφούς Κωνσταντῖνον καὶ Παναγιώτην Χαραλάμπους, οἱ ὁποῖοι εὐρίσκονται εἰς Παρίσιους, σπουδάζοντες νομικά, δαπάναις τοῦ πρωτοτόκου ἀδελφοῦ των, φιλοτιμουμένου ἀπὸ τὰ ὑπόλοιπα τῆς περιουσίας του νὰ τοὺς ἀναδείξῃ χρησίμους διὰ τὴν ὑπηρεσίαν τῆς πατρίδος». Παρακαλεῖ λοιπὸν τοὺς Γάλλους φιλέλληνας νὰ προστατεύσουν τοὺς δύο αὐτοὺς Ἑλληνόπαιδας, «διότι ἐπιθυμῶ νὰ ἰδῶ τοὺς νέους αὐτοὺς νὰ γίνουν νομομαθεῖς, ἱκανοὶ νὰ ὑπηρετήσουν τὴν πατρίδα των, τούτων δὲ ἡ ἐπιτυχία θὰ προτρέψῃ καὶ ἄλλους Πελοποννησίους τῆς ἰδίας τάξεως νὰ στείλουν αὐτοῦ τὰ παιδιὰ των διὰ νὰ τελειοποιήσουν τὴν ἀνατροφήν καὶ μόρφωσίν των».

Πρὸς τὸν εὐγενῆ ἐπτανήσιον κόμητα Μοτσενίγον, φίλον του καὶ συνεργάτην του εἰς τὸν ἀπελευθερωτικὸν ἀγῶνα του, ὁ Καποδίστριας ἔγραφε συνιστῶν τὸν υἱὸν τοῦ πατριώτου Ἀνδρέα Μεταξᾶ, ὁ ὁποῖος ἐπήγγαινε νὰ σπουδάσῃ εἰς τὴν Πάδοβον ἢ τὴν Μπολώνιαν. Ὁ Ἀνδρέας Μεταξᾶς εἶνε ὁ περίφημος κεφαλονίτης πατριώτης ποὺ προσέφερε μεγάλας ὑπηρεσίας κατὰ τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν μὲ τὸ σπαθὶ καὶ μὲ τὸ μυαλό του.

Πρὸς τὸν διάσημον Ἑλβετὸν φιλέλληνα Ἐυνάρδον ἔγραφε ὁ Καποδίστριας τὸν Μάιον τοῦ 1829 τὰ ἀκόλουθα εἰς Παρίσιους: «Ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν στέλλω τὰ παιδιὰ τοῦ Μιαούλη καὶ τοῦ Σαχτούρη εἰς τὸ Μόναχον καὶ τότε θὰ προσφέρω πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Βαυαρίας τὴν εὐλαβῆ μου εὐγνωμοσύνην διὰ τὰς εὐεργεσίας ποὺ ἔκαμε πρὸς τὴν χώραν μου».

Ὁ βασιλεὺς Λουδοβῖκος ἦτο ὁ πατὴρ τοῦ κατόπιν βασιλέως τῆς Ἑλλάδος Ὁθωνος. Τὴν 9 Ἰουνίου 1829, προκειμένου νὰ ἀναχωρήσουν ἀπὸ τὸ Ναύπλιον τὰ δύο αὐτὰ παιδιὰ, ὁ Καποδίστριας στέλλει μὲ αὐτὰ τὸ ἀκόλουθον γράμμα πρὸς τὸ παιδί τοῦ Μάρκου Μπότσαρη, τὸν Δημήτριον Μπότσαρη, ὁ ὁποῖος ἐσπούδαζε εἰς τὸ Μόναχον: «Μὲ εὐχάριστῃς ἔλαβα τὸ τελευταῖον σου γράμμα καὶ σοῦ στέλλω τὸ παρὸν μὲ τὰ παιδιὰ τοῦ Μιαούλη καὶ Σαχτούρη. Ἀργότερα θ' αὐξήσῃ ἡ παρέα σας ἀκόμη περισσότερο, διότι θὰ σᾶς στείλω τὸν ἐξάδελφόν σου καὶ δύο-τρεῖς ἄλλους συμπατριῶτας, ἐσὺ δέ, καθὸ προχωρημένος εἰς τὰς σπουδὰς σου, θὰ τοὺς δίδῃς τὸ παράδειγμα καὶ θὰ τοὺς βοηθῆς. Χαίρω πολὺ διὰ τὰς πληροφορίας ποὺ λαμβάνω περὶ σοῦ, χαίρουν δὲ καὶ ἡ μητέρα σου καὶ οἱ θεοὶ σου. Ἐξακολούθησε λοιπὸν νὰ εἶσαι ἐπιμελής καὶ νὰ γίνεσαι χρήσιμος πολίτης».

Εἰς ἄλλο γράμμα του, τῆς 15 Αὐγούστου, πρὸς τὸν Ἐυνάρδον ὁ Καποδίστριας ἐκφράζει τὴν λύπην του διότι ἔμαθε ὅτι «οἱ δύο νέοι, Ἀποστόλης καὶ Καραϊσκάκης, δὲν ὠφελήθησαν περισσότερο τῆς μορφώσεως, ἀντιπαρηγοροῦμαι δὲ μανθάνων ἀπεναντίας ὅτι ὁ Νέγρης καὶ ὁ Ψύχας φαίνονται ἀντάξιοι τῆς ἐπιμελείας σας, διὰ τῆς ἐπιδείξεως προόδου εἰς τὰ μαθηματικά καὶ τὴν χημείαν, μὲ τὰς ὁποίας ἐπιστήμας, ἂν ἔχουν καὶ φιλοπατρίαν, μποροῦν νὰ προσφέρουν μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὅταν συσταθοῦν τὰ διδασκαλεῖα περὶ τῶν ὁποίων μοῦ γράφετε, θὰ σᾶς παρακαλέσω νὰ δεχθῆτε εἰς αὐτὰ μερικοὺς νέους μας ἔχοντας ἤδη στοιχεῖα τινὰ ἀνατροφῆς καὶ ἐπιδεικνύοντας φυσικὴν κλίσιν καὶ ἱκανότητα πρὸς μάθησιν».

Πρὸς τὸν ἴδιον γράφει πάλιν διὰ νὰ τοῦ ἀναγγείλῃ ὅτι ὁ στρατηγὸς Κολοκοτρώνης στέλλει τὸν δευτερότοκον υἱὸν του εἰς τὸ Παρίσι καὶ νὰ τὸν παρακαλέσῃ νὰ τὸν ἀναλάβῃ ὑπὸ τὴν προστασίαν του, «διὰ νὰ προνοήσῃ νὰ μὴ χαθῆ εἰς τὴν ἀπεράντον ἐκείνην πόλιν, ἀλλὰ νὰ καρποφορήσῃ ὑπὸ τὴν ἐπιμέλειαν τῶν διδασκάλων του. Καταλαμβάνεις δὲ πόσον πρέπει νὰ φροντίζω ὅπως, καλῶς ὀδηγηθεῖς εἰς τὰς σπουδὰς του, φθάσῃ νὰ γίνῃ μίαν ἡμέραν παρηγορία εἰς τὴν οἰκογένειάν του καὶ παράδειγμα φιλοπονίας καὶ φιλομαθείας εἰς τὴν πατρίδα του».

Καὶ τὸν ὑπέροχον αὐτὸν πατριώτην καὶ μοναδικὸν Κυβερνήτην ἐδολοφόνησε ἑλληνικὸ χέρι, σπρωγμένο ἀπὸ τὰ ἀπαίσια κομματικὰ μίσῃ ποὺ κατεσπάραξαν τὴν Ἑλλάδα ἐπὶ ἓνα αἶώνα.

Η ΕΞΟΔΟΣ ΤΟΥ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ

τοῦ καθηγητοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ Β. ΔΑΣΚΑΛΑΚΗ

Ἡ ἐξοδος τοῦ Μεσολογγίου δὲν εἶνε ἀπλῶς ἓνα ἀπὸ τὰ ὑπεροχώτερα, τὰ καταπληκτικότερα μεγαλοεργήματα ἐξ ὧσων ἤθελεν ἀναζητήσῃ τις εἰς τὴν ὑπερτριχιλιετῆ ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους. Εἶνε συγχρόνως ἓν ἀπὸ τὰ μεγαλειωδέστερα, ἴσως τὸ μεγαλειωδέστερον ἐπεισόδιον τῆς ὅλης ἱστορίας τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων. Λησμονήσατε, πρὸς στιγμήν, ὅτι εἴσθε Ἕλληνες καὶ ὅτι ἡ θυσία τοῦ Μεσολογγίου ἐγαλούχησε τὸ ἐθνικὸν σας συναίσθημα ἀπὸ τῆς βρεφικῆς ἡλικίας. Φαντασθῆτε πῶς ἀκούετε γιὰ πρώτη φορά νὰ σᾶς ἀφηγοῦνται ἢ, ἐπὶ τὸ ἐπικαιρότερον, νὰ σᾶς πληροφοροῦν διὰ τοῦ ραδιοφώνου, περὶ κάποιου γεγονότος, τὸ ὁποῖον ἔλαβε χώραν εἰς κάποιον μακρυνὸν σημεῖον τῆς Γῆς: Οἱ κάτοικοι μιᾶς παραθαλασίου πολίχνης, ὀκτῶ ἕως ἐννέα χιλιάδες περίπου, ἔχοντες ἀποτινάξει τὸν ζυγὸν μακραίωνος καὶ σκληρᾶς δουλείας, ἀποφασίζουσι ἢ νὰ ζήσουν ἐλεύθεροι ἢ νὰ ἀποθάνουν.

Οἱ δυνάμενοι νὰ φέρουν ὄπλα ὑπερασπισταὶ τῆς δὲν ὑπερβαίνουσι τὰς δύο χιλιάδας πεντακοσίους, παλαιοὶ πολεμισταὶ τῶν βουνῶν ἢ κάτοικοι πόλεων, λαβόντες ὅπως — ὅπως ἓνα τουφέκι εἰς τὰ χέρια καὶ χωρὶς καμμίαν ἰδέαν πολεμικῆς τακτικῆς. Στερούμενοι φυσικῶν προχωμάτων, κατασκευάζουσι τάφρους, ἐργαζόμενοι νύκτα καὶ ἡμέραν ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παιδιὰ καὶ στήνουν τεχνητὰ προχώματα μετὰ πυροβολεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα δίδουσι συμβολικῶς ὀνόματα τῶν μεγαλυτέρων ἡρώων τῆς ἐλευθερίας ὧλων τῶν λαῶν τῆς Γῆς. Τριάκοντα χιλιάδες ἄγριοι καὶ ἡσικημένοι πολεμισταὶ μετὰ βαρὺ πυροβολικὸν καὶ ἀφθονα τὰ πολεμικὰ μέσα, πολιορκοῦν τὴν πόλιν ἐπὶ ὀκτάμηνον καὶ ματαίως, ἐν ἀδυναμίᾳ ἐκπορθήσεώς της, προσπαθοῦν νὰ πείσουν τοὺς κατοίκους της νὰ τὴν ἐγκαταλείψουν μετὰ ὅλας τὰς τιμὰς τοῦ πολέμου. Προστίθενται τότε ἄλλαι δέκα χιλιάδες τακτικῶς ὀργανωμένου ἀπὸ Εὐρωπαίους ἀξιωματικούς στρατοῦ, μετὰ τέλειον πυροβολικὸν καὶ πολιορκητικὰ μηχανήματα, μετὰ τάγεις καὶ πυροβόλα Βέρθας, ὡς θὰ ἐλέγομεν σήμερον.

Ἄλλ' οἱ κάτοικοι τῆς πολίχνης δὲν δειλοῦν καὶ συνεχίζουσι τὴν ἀμυναν ἐπὶ τέσσαρας ἀκόμη μῆνας. Εἶνε στενωῶς ἀποκλεισμένοι καὶ ἀπὸ θαλάσσης ὑπὸ ἰσχυροῦ ἐχθρικοῦ στόλου, δὲν ἔχουσι πλέον καμμίαν ἐπικοινωνίαν μετὰ τὸν ἔξω κόσμον, δὲν περιμένουσι βοήθειαν, οὔτε εἰς ἄνδρας, οὔτε εἰς πολεμοφόδια, οὔτε εἰς τροφὰς ἀπὸ κανένα. Ἐν τούτοις, ἀπορρίπτουσι ὑπερηφάνως καὶ αὐτὰς τὰς προτάσεις ἐντίμου ἀποχωρήσεως καὶ μεταβάσεως εἰς ὅποιονδήποτε ἄλλο μέρος ἤθελον. Ὁρκίζονται ὅλοι πῶς δὲν θὰ συνθηκολογήσουσι ποτὲ μετὰ τὸν τύραννον καὶ ὅτι ἢ θὰ ζήσουσι ἐλεύθεροι ἢ θὰ ἀποθάνουσι. Διακηρῦσσουσι πανηγυρικῶς ἀνά τὸν κόσμον τὴν ἀπόφασίν των καὶ τὴν ἐκτελοῦν μέχρι κεραίας. Τὰ τρόφιμα σιγὰ — σιγὰ ἐξαντλοῦνται, δὲν ὑπάρχει πλέον οὔτε σπιρὶ σιτάρι. Τρώγουσι ὅλα τὰ ἡμερα ζῶα ποῦ εὐρέθησαν εἰς τὴν πόλιν, τρώγουσι κατόπιν καὶ τὰ ἄγρια, τρώγουσι

καὶ γάτες καὶ ποντικούς καὶ φύκη καὶ φύλα δένδρων καὶ χορτάρια, τρώγουσι ὅτι εὗρουσι γιὰ νὰ σταθοῦν ὄρθιοι εἰς τὰ πόδια των . . . Ἄλλ' ὅλοι ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐξαιρέσεως μένουσι πιστοὶ εἰς τὸν ὄρκον των νὰ ἀποθάνουσι ἐλεύθεροι.

Ἐξηγτημένοι ἀπὸ τὰς κακουχίας, ἀληθινὰ φαντάσματα, οἱ ἄνδρες πολεμοῦν νύκτα καὶ ἡμέραν εἰς τὰ προχώματα, ἐν ᾧ γυναῖκες καὶ παιδιὰ μεταφέρουσι πυρομαχικὰ ἢ ἐπισκευάζουσι τὴν τάφρον καὶ ξανακτίζουν τὰ καταρρέοντα ἀπὸ τὰς βόμβας τῶν ἐχθρῶν προχώματα. Εἰς τὸ τέλος δὲν μένει πλέον κανὲν εἶδος τροφῆς καὶ τὰ πυρομαχικὰ μόλις ἀρκοῦν δι' ὀλίγας ἀκόμη ἡμέρας. Ἀλλὰ καὶ πάλιν, δὲν ἀκούεται οὔτε μία φωνὴ συνθηκολογήσεως, οὔτε μία πρότασις ἀνυψώσεως λευκῆς σημαίας. Ἀποφασίζουσι νὰ ἐξέλθουσι ἀπὸ τὴν πόλιν σὺν γυναίξιν καὶ τέκνοις, νὰ διασπάσουσι μετὰ τὸ ξίφος τὰς πυκνὰς ζώνας τῶν ἐχθρῶν καί, ὅσοι δὲν εὗρουσι τὸν θάνατον, σπείροντες καὶ οἱ ἴδιοι τὸν θάνατον, νὰ ζητήσουσι ἄσυλον εἰς μέρη κατεχόμενα ἀπὸ ἐλευθέρους ἀδελφούς των.

Ἡ ἀπόφασις λαμβάνεται ἀπὸ τοὺς «ἐλευθέρους πολιορκημένους» μίαν νύκτα εἰς γενικὴν συγκέντρωσιν τοῦ λαοῦ εἰς τὴν πλατεῖαν τῆς πόλεως, ὁμοθυμῶς, χωρὶς τὴν παραμικρὰν λιποψυχίαν οὔτε ἐκ μέρους γυναικῶν μετὰ τὰ βρέφη εἰς τὰς ἀγκάλας, οὔτε ἀσθενῶν καὶ γερόντων ποῦ ἐγνωρίζουσι ὅτι βαδίζουν πρὸς βέβαιον θάνατον. Ἐπίσκοποι καὶ ἱερεῖς φοροῦσι τὰ λειτουργικὰ των ἄμφια καί, ψάλλοντες τὴν ἀκολουθίαν, περιφέρονται εἰς τὴν πλατεῖαν καὶ μεταλαμβάνουσι τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων πάντας διὰ νὰ τοὺς παρασκευάσουσι εἰς τὸν Χριστιανικὸν θάνατον. Οἱ ἀνάπηροι, οἱ γέροντες, οἱ ἀσθενεῖς ποῦ δὲν μποροῦν νὰ ἀκολουθήσουσι, κλείονται εἰς τὰς ἀποθήκας ὑπολειπομένων πυρομαχικῶν, διὰ νὰ πληρώσουσι ἐκεῖ ἀκριβὰ τὴν ζωὴν των.

Τὴν νύκτα τῆς ἐορτῆς τῶν Βαΐων ὅλοι οἱ δυνάμενοι νὰ περιπατήσουσι ἄνδρες καὶ αἱ γυναῖκες μετὰ ἀνδρῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐνδυμασίας καὶ μετὰ τὰ βρέφη των εἰς τὰς ἀγκάλας των, ἐφορμοῦν διὰ νὰ διασπάσουσι μετὰ τὸ ξίφος τὴν πυκνὴν τριπλῆν καὶ τετραπλῆν ζώνην τοῦ προειδοποιημένου καὶ λαβόντος τὰ μέτρα τοῦ ἐχθροῦ. Καὶ τότε συντελεῖται τὸ σπαρακτικὸν δρᾶμα τῆς ὁμαδικῆς κατακρουρηγῆσεως. Ἀπὸ τοὺς πολεμιστὰς κατορθώνουσι νὰ διασπάσουσι τὰς ζώνας τοῦ θανάτου, παλαιότερες λυσσωδῶς ὄλην τὴν νύκτα, περὶ τοὺς χιλίους τριακοσίους. Ἀπὸ τὰς γυναῖκας διεσώθησαν μόνον ἑπτὰ καὶ ἀπὸ τὰ παιδιὰ μόλις τρία. Καὶ ἐν ᾧ οἱ ἐξερχόμενοι ἐπάλαιον καρτερῶς τὸν ἀγῶνα τοῦ θανάτου, οἱ ἐναπομείναντες εἰς τὴν πόλιν γέροντες καὶ ἀνάπηροι, ψάλλοντες ὕμνους τῆς ἐλευθερίας, ἀνέμενον τοὺς ἐχθρούς νὰ ἐφορμήσουσι εἰς τὰ κρυσφύγετά των διὰ νὰ θέσουσι τοὺς ἀνημμένους δαυλοὺς εἰς τὴν πυρίτιδα καὶ νὰ ἀνατιναχθοῦν μαζὺ των, ὡς πυροτέχνημα εἰς τὸν ἀέρα.

Αὐτὸ εἶνε, ἐν παραπολῷ μεγάλῃ συντομίᾳ, τὸ «νέον τῆς ἡμέρας», τὸ ὁποῖον περὶ τοῦ θά ἠκούσατε ἀπὸ τοῦ ραδιοφώνου, ἀν τὸ γεγονὸς τῆς ἐξόδου τοῦ Μεσολογγίου συνέβαιεν σήμερον. Ὁμολογήσατε ὅμως, ὅτι παρ' ὄλην τὴν ἀφθονίαν δραματικῶν γεγονότων, παρὰ τοὺς τόσους ἡρωϊσμούς ἐθνικῶν πολέμων, λαβόντων χώραν εἰς τοὺς καιροὺς μας, παρόμοιοι εἰς μεγαλεῖον δραματικότητος καὶ ὁμαδικῆς θυσίας εἰς τὸν βωμὸν τῆς πατρίδος καὶ τῆς ἐλευθερίας δὲν ἠκούσατε, καὶ εἶμαι βέβαιος ὅτι δὲν θὰ ἀκούσατε ποτέ.

Καὶ ἄν, ὄχι ὡς Ἑλληνα, σὺς ἐπαναλαμβάνω, ἀλλ' ὡς διαθέσας μακρὰ ἔτη τῆς ζωῆς μου εἰς τὴν μελέτην τῆς ἱστορίας, στρέψω τὴν σκέψιν μου πρὸς τὸ παρελθόν, τὸ ἐγγύτερον καὶ τὸ ἀπώτερον, καὶ ρίψω εἰς τὴν πλάστιγγα τῆς ἀμερολήπτου κρίσεως ὅλας τὰς ἀξιοσημειώτους ἀνθρωπίνους πράξεις, σὺς βεβαιῶ ἐν συνειδήσει, ὅτι καὶ πάλιν δὲν εὐρίσκω γεγονὸς ἐπιδεικτικὸν ἀπολύτου συγκρίσεως πρὸς τὴν πολιορκίαν καὶ τὴν ἔξοδον τοῦ Μεσολογγίου. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ εἶνε καὶ θὰ μείνῃ ὡς κατὰ τὸ ἀσύγκριτον, τὸ ὑπερφυσικὸν καὶ ὑπεράνθρωπον, τὸ ἐξυψοῦν τὸν ἄνθρωπον εἰς τοὺς ἀφθάστους ὀρίζοντας τοῦ ἰδεώδους.

Ἡ ἔξοδος τοῦ Μεσολογγίου ἐξετιμήθη τότε κατ' ἀξίαν ἀπὸ ὅλων τὸν πολιτισμένον κόσμον, ὁ ὁποῖος ἔμεινε κατάπληκτος πρὸ τοῦ συντελεσθέντος μεγαλοεργήματος. Ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ ἀπεδείχθη δι' αὐτοῦ ἀνταξία τοῦ ἐνδόξου παρελθόντος της, ἀνταξία τῶν προσδοκιῶν τὰς ὁποίας ἐστήριζεν ἐπ' αὐτῆς ὅλος ὁ πολιτισμένος κόσμος καὶ τῶν εἰς αἶμα καὶ χρῆμα θυσιῶν τὰς ὁποίας αὐτὸς τότε ἔκανε διὰ τὴν ἀναγέννησίν της. Τὸ φιλελληνικὸν ρεῦμα ὀγκώθη ἀνά τὸν κόσμον, καὶ δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι τότε καὶ μόνον, ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς κοινῆς γνώμης, αἱ Εὐρωπαϊκαὶ κυβερνήσεις ἀπεφάσισαν ὀριστικῶς νὰ ἐπέμβουν ἐνεργῶς πρὸς δημιουργίαν ἐλευθέρου Ἑλληνικοῦ κράτους.

Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα, ἡ ἔξοδος τοῦ Μεσολογγίου εἶχεν ἀφαντάστως σημαντικὴν ἐπίδρασιν. Οἱ ἀγωνισταὶ ἐγκατέλιπον τὰς ἐθνοκτόνους ἐριδας, ἀπέβαλον τὰς ἀντιζηλίαις καὶ τὰ πάθη, συνηδελφώθησαν, καὶ ἐμπνεόμενοι ἀπὸ τὸ ὑψηλὸν παράδειγμα τῶν Μεσολογγιτῶν, ὠρκίσθησαν νὰ συνεχίσουν τὸν ἀγῶνα τῆς ἐλευθερίας μέχρι θανάτου. Καὶ πράγματι, ἡ ἀπεγνωσμένη ὑπὸ ὅλων τῶν Ἑλλήνων συνέχισεν τοῦ πολέμου ἐναντίον ὑπερκοσμοπλασίον δυνάμεων τῶν Τουρκοαιγυπτίων παρέτεινεν ὡς ἐκ θαύματος τὸν ἀγῶνα καὶ ἔδωσεν εἰς τὰς Εὐρωπαϊκὰς δυνάμεις τὸν καιρὸν νὰ ἀποφασίσουν τὴν ἐνεργοτέραν δρᾶσιν ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας. Ἄν δὲν διετηρεῖτο ἀνημμένη ἡ δᾶς τῆς ἐλευθερίας εἰς μερικὰ σημεῖα τῆς ἑλληνικῆς γῆς, ὅπως εἰς τὴν Ὑδραν, τὸ Ναύπλιον καὶ τὴν Μάνην, ὁ Μαίτερνιχ θὰ ἐθριάμβευεν, παρατηρῶν εἰς τοὺς κυβερνήτας τῶν συμμάχων δυνάμεων, ὅτι δὲν ὑπῆρχε πλέον ἀντικείμενον συζητήσεως.

Τὸ Μεσολόγγι ὠδήγησε πρὸς τὸ Ναυαρίνον. Ἐπομένως, τὸ ὀλοκαύτωμα τοῦ Μεσολογγίου δὲν εἶνε ἀπλῶς μία θυσία πρὸς τὴν ἐλευθερίαν πού θὰ τιμᾷ αἰωνίως τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν καὶ θὰ δοξάζῃ τὴν ἑλληνικὴν φυλὴν. Ἐχει καὶ ἀναμφισβήτητον οὐσιαστικὴν σημασίαν, ὡς παράγων θετικὸς τῆς νεοελληνικῆς ἀναγενήσεως. Κλίνομεν τὸ γόνυ, ἀναπολοῦντες τὰς ἱεράς σιας τῶν ἡρώων τοῦ Μεσολογγίου, οἱ ὁποῖοι, διὰ τῆς χλιοῦμνηθείσης θυσίας των, μᾶς ἐλάμπρυναν ὡς ἀνθρώπους καὶ μᾶς ἀπέδωσαν ὡς Ἑλληνας εἰς τὴν χορείαν τῶν ἐλευθέρων Εὐρωπαϊκῶν λαῶν, ἀνταξίους τῆς μεγάλῃς ἱστορίας μας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τὸν ὁποῖον ἐδώσαμεν εἰς τὸν κόσμον.

Ο ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ ΣΤΟ ΛΑΪΚΟ ΜΑΣ ΤΡΑΓΟΥΔΙ

τοῦ ἱστορικοῦ καὶ φιλάθλου συγγραφέως κ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΛΑΝΙΤΗ

(Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου)

Εἶδαμε πῶς στὸ λαϊκὸ τραγούδι τῶν Ἀκριτικῶν χρόνων καὶ τῶν χρόνων τῆς ἀρματολικῆς Ἑλλάδος ὁ Ὀλυμπιακὸς Κότινος μετατρέπεται σὲ γάμου στεφάνι. Αὐτὴ ἡ ξεχωριστὴ τιμὴ πρὸς τοὺς νικητὰς τῶν ἀγῶνων εἶναι μία ἀπὸ τίς ὡραιότερες κληρονομίαις πού ἀφῆκεν εἰς ἡμᾶς τὸ ἱστορικὸν παρελθόν. Τὰ παλληκάρια καὶ οἱ ἀθληταὶ μεταχειρίζονται συχνὰ τὴν δυνάμιν των μέσα στὸ δημοτικὸ μας τραγούδι χάριν ἐκείνης πού ἀναψε μέσα τους τὴν φωτιὰν τοῦ αἰωνίου ἔρωτος. Αὐτὸ τὸ κρητικὸ τραγούδι πού θὰ σὺς πῶ παρουσιάζει ὅλην τὴν δυναμικότητα τῆς ὑπερηφάνου κρητικῆς ψυχῆς καὶ ἀποδεικνύει τὴν αἰώνια ζωντάνια τῆς ράτσας:

Νᾶχεν ἡ γῆς πατήματα καὶ ὁ οὐρανὸς κερκέλια,
 Νὰ πάτουν τὰ πατήματα νᾶπιανα τὰ κερκέλια
 Νὰ ἀνέβαινα τὸν οὐρανὸ νὰ διπλωθῶ νὰ κάτσω
 Νὰ δώσω σεῖσμα τ' οὐρανοῦ νὰ βγάλλῃ μαῦρα νέφη
 Νὰ βρέξῃ χιόνι καὶ νερὸ καὶ ἀμάλαγο χρουσάφι
 Τὸ χιόν' νὰ ρίξῃ στὰ βουνὰ καὶ τὸ νερὸ τσ' κάμπους
 Στὴν πόρτα τσ' πολαγαπῶ τ' ἀμάλαγο χρουσάφι.

Ἡ πάλη τῶν Ἀκριτῶν μετὰ τὸν χάρο εἰς τὸν ὁποῖον δὲν παραδίδονται παρὰ ἀφοῦ παλαίψουν μαζί του ἀπαντᾶται εἰς πολλὰ λαϊκὰ τραγούδια εἰς ὅλον τὸν Ἑλληνισμόν:

Γεῖά σου, χαρὰ σου Χάροντα. Καλῶς τον τὸν λεβέντη.
 Λεβέντη μ' πόθεν ἔρχεσαι, λεβέντη μ' ποῦ πηγαίνεις;
 Ἀπὸ τὴν μάντρα μου ἔρχομαι, στὸ σπίτι μου πηγαίνω
 Πάω νὰ πάρω τὸ ψωμὶ καὶ πίσω νὰ γυρίσω
 Λεβέντη μ' μ' ἔστειλε ὁ Θεὸς νὰ πάρω τὴν ψυχὴ σου.
 Χωρὶς ἀνάγκη κι' ἀρρωστία ψυχὴ δὲν παραδίνω,
 Μὸν ἔβγα νὰ παλαίψωμε στὸ μαρμαρένιο ἀλῶνι,
 Κι' ἂν με νικήσῃς, Χάροντα, νὰ πάρῃς τὴν ψυχὴ μου
 Κι' ἂν σὲ νικήσω πάλ' ἐγὼ πήγαινε στὸ καλὸ σου.

Εἰς ἓνα ἄλλο δημοτικὸ τραγούδι ἡ λυγερὴ στὸν Ἄδη ζητεῖ νὰ ἔλθῃ μετὰ τρεῖς λεβέντες στὸν πάνω κόσμον:

Δὲν ἤμποροῦμεν, λυγερή, δὲν ἤμποροῦμεν, κόρη,
 Βροντομαχοῦν τὰ ροῦχα σου κι' ἀστράφτουν τὰ μαλλιά σου,
 Χτυπάει τὸ φυλλοκάλιγο καὶ μᾶς ἀκούει ὁ Χάρος.
 — Μὰ γὼ τὰ ροῦχα βγάνω τα καὶ δίνω τὰ μαλλιά μου
 Κι' αὐτὸ τὸ φυλλοκάλιγο μέσ' τῆ φωτιά τὸ ρίχνω.

Ἡ λυγερὴ ἐπέμενε ὅτι θέλει νὰ ἰδῇ τ' ἀδέλφια τῆς, τὴν μάννα τῆς, τὸν πατέρα τῆς:

Κόρη μ' ἐσέν' τ' ἀδέλφια σου ρίχνουνε τὸ λιθάρι.
 — Νὰ δῶ καὶ τὰ ξαδέλφια μου πῶς χλίσβονται γιὰ μένα.
 — Κόρη μου τὰ ξαδέλφια σου μέσ' τὸν χορὸ χορεύουν.
 Κι' ἡ κόρη ἀνεστέναξε βαθεῖα στὸν Κάτω Κόσμον
 Κι' ἀνάψανε τὰ καπηλειὰ κι' ἐκάησαν οἱ ροῦγες,
 Ἐκάη καὶ τὸ λιθόρεμμα ποῦριχταν τὸ λιθάρι.

Ἄλλὰ ἓνα ἀπὸ τὰ ὠραιότερα δημοτικὰ μας τραγούδια εἶναι αὐτὸ πού θὰ ἀναφέρω τώρα, εἰς τὸ ὅποιον φαίνεται δυνατὴ ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν ἀθλητισμόν. Εἶναι τὸ τραγούδι πού μετέφρασεν εἰς τὴν γερμανικὴν ὁ μέγας ὁ Γκαϊτε καὶ κατόπιν ἔκαμε τὸν γῦρον τοῦ κόσμου.

Εἶναι ἡ ἐποχὴ πού μαίνεται εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ Ἐπανάστασις, καὶ ἡ παλαιὰ ἐπαναλαμβάνεται ἐποποιῖα. Ὁ Χάρος παίρνει τὰ πρωτοπαλλήκαρα. Ἀπάνω στὰ κορφοβούνια τῆς ἀνυπότακτῆς Μάνης ἀκούεται βαθύ, βαρὺ, μελαγχολικὸ τὸ μοιρολόγι. Ἀχολογᾷ ὁ Χελμὸς καὶ ἡ Ζήρια καὶ ἡ Λιάκουρα καὶ τὸ Ζητοῦνι ἀπὸ τὸ βαθὺ κλάμμα μανάδων, γυναικῶν, παιδιῶν, πού πατῶντας ἀπάνω στὰ αἵματα τῶν γενναίων, στὴ στερνὴ συνοδεύουν κατοικίᾳ τὴν Ἑλληνικὴν λεβεντιά. Τὸ φλογισμένο ράσο, σκοτεινὴ φωτιά, συνοδεύει τὴν πένθιμον πομπήν. Μὰ ξάφνου νὰ τὰ μαρμαρένια ἀλώνια, νὰ τὰ σημάδια πού ἔφθασε χθὲς ἡ κονταριά τοῦ λεβέντη. Καὶ ἔτσι περνῶντας ἀπ' ἐκεῖ σταματᾷ ἡ ἡρωϊκὴ συνοδεία, θρυλλικὴ πομπὴ ἡρώων, γιγάντων, ἡμιθέων:

Γιατ' εἶνε μαῦρα τὰ βουνὰ καὶ στέκουν βουρκαωμένα;
 Μὴν ἄνεμος τὰ πολεμᾷ, μὴνα βροχὴ τὰ δέρνει;
 Κι' οὐδ' ἄνεμος τὰ πολεμᾷ, κι' οὐδὲ βροχὴ τὰ δέρνει.
 Μόνο διαβαίνει ὁ Χάροντας μὲ τοὺς ἀποθαμένους,
 Σέρνει τοὺς νιοὺς ἀπὸ μπροστά, τοὺς γέροντας ἀπὸ πίσω,
 Τὰ τρυφερὰ παιδόπουλα στὴ σέλλ' ἀραδιασμένα.
 Παρακαλοῦν οἱ γέροντες κι' οἱ νέοι γονατίζουν.
 Χάρε μου, στάσου σέ χωριό, κόνεψ' στὴν κρύα βρύσι
 Νὰ πιοῦν οἱ γέροντες νερὸ κι' οἱ νιοὶ νὰ λιθαρίσουν
 Καὶ τὰ μικρὰ παιδόπουλα νὰ μάσουνε λουλούδια.

Ποῖοι στίχοι μεγάλου ποιητοῦ, ποίαν ὁ μέγας ζωγράφου ὁ χρωστήρας, ἡ σμίλη ποίου τάχα γλύπτου μπορεῖ νὰ παρουσιάσῃ καλλίτερα τὴν ὑπέροχον αὐτὴν εἰκόνα τῶν ἡρώων πού φωνάζουν στὸν Χάρον νὰ σταματήσῃ γιὰ νὰ ρίψῃ μιὰ στερνὴ φορὰ ὁ νεκρὸς, ἀρματωλὸς τὸ λιθάρι;

Ὁ θρύλος, τὸ λαϊκὸ τραγούδι, ἡ παράδοσις, ἀλλὰ καὶ ἡ ἱστορία ἀφήκαν μέχρις ἡμῶν τὰ ὀνόματα γυναικῶν, αἱ ὁποῖαι μέσα στὸ ἐπικόν ξαναζωντάνεμα τῆς φυλῆς, ἐνοιωσαν νὰ ζυπᾷ μέσα τους ὁ παλμὸς τῆς παλαιᾶς Σπαρτιατίδος, ἡ φωνὴ τῆς Καλλιπατείας, ἡ ἡρωϊκὴ ἀνάμνησις τῶν Ἀμαζώνων τῶν ἀκριτικῶν χρόνων. Γυναῖκες αὐταὶ περιεβλήθησαν τὴν λευκὴν φουστάνελλαν τοῦ Ἀνδρούτσου καὶ τοῦ Βλαχάβα καὶ ἐπολέμησαν εἰς τὸ πλευρὸν τῶν συζύγων καὶ τῶν ἀδελφῶν γιὰ τὴν ἀνάστασι τοῦ γένους. Ἄλλ' εἰς τὴν ψυχὴν των δὲν ἦτο ξένη ἡ φωνὴ τῆς Καλλιπατείας, εἰς τὰς φλέβας των ἔρρεε τὸ ἴδιον αἷμα τῶν παρθένων τῆς Ἥλιδος, τοῦ Ἄργου, τῆς Κνωσοῦ:

Ποῖος εἶδε ψάρι σὲ βουνὸ κι' ἐλάφι σὲ λιμάνι,
 Ποῖος εἶδε τέτοια λυγερή, τέτοια πανώρη κόρη
 Νὰ περπατῇ, νὰ γράφεται δώδεκα χρόνους κλέφτης;
 Κανένας δὲν τὴ γνώρισε πῶς ἦτανε κορίτσι
 Καὶ μιὰν αὐγὴ καὶ μιὰ Λαμπρὴ, μιὰ πύσημην ἡμέρα
 Βγῆκαν νὰ παίξουν τὰ σπαθιά, νὰ ρίψουν τὸ λιθάρι,
 Κι' ἀπὸ τὸ πείσμα τὸ πολὺ κι' ἀπὸ τὴν λεβεντιά τῆς
 Ἐκόπη τ' ἀσημόκουμπο κ' ἐφάνη τὸ βυζί τῆς
 Κι' ἄλλοι τὸ λένε μάλαμα, ἄλλοι τὸ λέν' ἀσῆμι.
 Μ' ἄνα μικρὸ κλεφτόπουλο ἐκεῖνο τὴ γνωρίζει
 Μ' αὐτὸ δὲν εἶνε μάλαμα, αὐτὸ δὲν εἶν' ἀσῆμι
 Μὸν' εἶν' τῆς κόρης τὸ κορμὶ πού λάμπει σὰν τὸν ἥλιον.

Τὸ τραγούδι αὐτὸ τραγουδιέται εἰς ὅλο τὸ ἔθνος ἀπὸ τὴν Ἀνδριανούπολιν ὡς εἰς τὰς κορφὰς τῆς Κλεισοῦρας τοῦ Ταυγέτου.

Τὸ ἀθλητικὸν πνεῦμα κυρίαρχον τῆς Ἐθνικῆς ψυχῆς φαίνεται καθ' ὅλην τὴν περίοδον τῆς ἀρματωλικῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἑλλάδος τοῦ 1821.

Ἀκούστε παλληκάρια μου καὶ σεῖς παιδιὰ καυμένα
 Δὲν θέλω κλέφτες γιὰ τραγιά, κλέφτες γιὰ τὰ κριάρια.
 Μὸν θέλω κλέφτες γιὰ σπαθί, κλέφτες γιὰ τὸ ντουφέκι.
 Τριῶν μερῶν περπατησιὰ νὰ παίρουνε μιὰ νύχτα.

Ποῖος δὲν ἀναγνωρίζει εἰς τοὺς στίχους αὐτοὺς τοῦ ἀγνώστου ποιητοῦ τὴν πνοὴν τοῦ «νευικήκαμεν» τοῦ παλαιοῦ μαραθωνοδρόμου; Πρωταθληταὶ ἦσαν οἱ σπουδαί-
 ὄτεροι τῶν ἀρματωλῶν ὁ Νικοτσάρας, ὁ Ζαχαριάς, ὁ Τασούλας, ὁ διάσημος καπετά-

νιος τῆς Ἀρκαδίας, ὁ ταχύπους υἱὸς τοῦ Ἀνδρούτσου ποῦ ἔψαλλε κατόπιν εἰς τὸ χάνι τῆς Γραβιάς ὁ Ζαλοκώστας.

Ἄλλ' ἄς ἔλθωμεν εἰς τὴν νεωτέραν ἐποχὴν. Ἡ γῆ αὐτὴ πρώτη πατρίδα τῆς ποιήσεως λίκνον καὶ κοιτίδα τῶν ὠραιότερων ἰδεῶν ὅσαι ποτὲ ἐφώτισαν τὸ παγκόσμιον στερέωμα γεννᾷ τοὺς νέους τῆς ποιητᾶς τελευταίους κληρονόμους τοῦ παλαιοῦ ποιητικοῦ πνεύματος. Τυρταῖος γίνεται ὁ Ῥήγας, ὁ Κάλβος παίρνει στὸ χέρι τὴν παλαιὰν λύραν τοῦ Ἀπόλλωνος, ὁ Ἀλέξανδρος Σοῦτσος ἐπικαλεῖται τὴν Μοῦσαν τοῦ σιωπηλοῦ Ἐλικῶνος γιὰ νὰ ψάλλῃ ἀηδονόστομος, ὡς τὸ πάλαι, τὴν μαχομένην Ἑλλάδα, ὁ Ἀλέξανδρος Παγκραβῆς τραγουδεῖ τὸν ἀρματωλὸν ποῦ ξεσπαθώνει μέσα στὴν μαύρη νύχτα τῶν Ἑλληνικῶν βουνῶν, συνταράσσει τὸ Ἔθνος ἀπὸ τὴν Ζάκυνθον ὁ ἀσύγκριτος Διονύσιος Σολωμός, ὁ ἀρματωλὸς τῆς Λύρας ἀπὸ τὴν Λευκάδα συναρπάζει τὸ ἀναγεννώμενον γένος μὲ τὴν πανοπλίαν τῶν ποιητικῶν του ἀρμάτων, ὁ Ἀχιλλεὺς Παράσχος βάρδος καὶ τροβαδοῦρος ψάλλει τὴν ἀνοιξιν, ποῦ λυώσανε εἰς τὰ βουνὰ τὰ χιόνια καὶ πέρασαν τὰ σκοτεινὰ τὰ τετρακόσια χρόνια. Μέσα ἀπὸ αὐτὸ τὸ περιβάλλον ἀκούεται νὰ συγκλονίζῃ καὶ πάλιν τὸν Ἐλικῶνα γλυκῦφογγος ἢ φωνὴ νέων Πινδάρων.

ΠΑΣΧΑ ΣΤΗΝ ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ

τοῦ λογοτέχνου καὶ Νομάρχου Χίου κ. ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΕΟΥΣ ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΟΥ

Δὲν ὑπάρχει γλυκύτερο, δραματικώτερο, ἀγιώτερο Πάσχα, ἀπὸ τὸ Πάσχα τῆς Ἱερουσαλήμ. Παντοῦ ἄλλοῦ εἶναι μιὰ γιορτῆ, ἐκεῖ κάτω εἶναι τὸ θαῦμα.

Μεγάλῃ ἐβδομάδα στὴν Ἱερουσαλήμ εἶναι ἑπτὰ ἡμέρες ἔξω ἀπὸ τὴν πραγματικότητα, κάτι ἀπὸ ζωὴ οὐτοπίας. Ἄντι νὰ αἰσθάνεσαι παραισθάνεσαι, ἀντι νὰ βλέπῃς ὄραματίζεσαι, ἀντι νὰ σκέπτεσαι ὄνειροπολεῖς. Ἔχεις ὑποστῆ μιὰ θεία παράκρουσι. Τρικιλίζεις ἀπάνω στὰ καλντερίμια σὰν νὰ ἐμέθυσες ἀπὸ τὸ ἱερὸ κρασί τῆς Κανᾶ.

Σήμερα τὸ προσκύνημα τῶν Ἁγίων Τόπων εἶναι μιὰ εὐκολὴ ἐκδρομὴ. Τὰ παλαιότερα προσκυνήματα εἶχαν τὴν αἴγλη εὐλαβῶν πομπῶν, ἦταν θρησκευτικὲς πανηγύρεις. Ἀπὸ τὰ πέρατα τῆς ὀρθόδοξης γῆς ξεκινούσαν ἀληθινὲς ὁδοιπορίες. Ὁ γυρισμὸς ἐπειτα τῶν προσκυνητῶν στὴν πατρίδα ἀποτελοῦσε τὸ ἱερὸ γεγονός τοῦ ἔτους. Οἱ συντοπίτες τοὺς ἔβγαίναν ἔξω ἀπὸ τίς πολιτεῖες νὰ τοὺς ὑποδεχθοῦν. Ἐκεῖ ἐμοιράζονταν τ' ἀναμνηστικὰ δῶρα: σταυροί, χῶμα τοῦ Παναγίου Τάφου, τίμιο ξύλο. Ἐσχηματίζονταν κατόπιν λιτανεῖες μὲ τοὺς ἱερεῖς καὶ τὰ ἑξαπτέρυγα ἐπὶ κεφαλῆς, τὰ παιδιὰ ἐν χορῶ ἐμελωδοῦσαν τοὺς ὕμνους. Στούς ναοὺς, ὅπου ἐπήγαιναν κατευθεῖαν νὰ ψαλλῇ ἢ εὐχαριστία, ἀναβαν τοὺς πολυελαίους μὲ τὸ ἀσβεστο φῶς ποῦ εἶχαν φέροι μακεῦται καὶ μὲ κόπο ἀπὸ τὸ μνήμα τοῦ Χριστοῦ. Ἐπειτα ἐσκορπίζονταν καὶ γλεντοῦσαν στὰ σπίτια τῶν νέων «Χατζήδων», εὐτυχημένων ἀνθρώπων τῆς ἡμέρας, ποῦ εἶχαν δικαίωμα νὰ κολλήσουν στὸ φτωχὸ ὄνομά των τὸν εὐγενέστερο τίτλο τῆς ἐποχῆς.

Σήμερα οἱ καιροὶ ἔχουν ἀλλάξει. Ὅμως δὲν ἀλλάξε καὶ ποτὲ δὲ θ' ἀλλάξῃ ἡ Ἱερουσαλήμ. «Ἄπ' ὅλες τίς περήφανες καὶ πλούσιες χώρες — ὅπως τραγουδοῦσε ὁ Βάλτερ Φόντερ Φονγκελβάντε, ὁ περίφημος τροβαδοῦρος τῶν Σταυροφόρων — καμιά δὲν μπορεῖ νὰ συγκριθῇ μαζὶ τῆς. Ὅλα τὰ θαύματα ποῦ ἀπὸ αἰῶνες ἔκανε ὁ Θεὸς ὅλα ἐκεῖ τελειώνουν ὅπως ἐκεῖ ἄρχισαν».

Ἄς συγκεντρώσω τίς ἀναμνήσεις μου.

Ἀποπλέομε τὴν Κυριακὴ τῶν Βαῶν ἀπ' τὸν Πειραιᾶ γιὰ νὰ ξημερωθοῦμε τὸ ἄλλο πρωτὶ μεταξύ τῶν Δωδεκανήσων. Περνοῦμε πλάι-πλάι στὴ Νίσυρο, δεξιὰ μας ἀναδύεται ἡ Τήλος, Σύμη, Κάρπαθος μᾶς ἀνοίγουν δρόμο νὰ περάσωμε. Σὲ λίγο ψαύομε τὴν ἀπαλὴν βελούδινη γραμμὴ τῆς Ρόδου. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ ἡ φρικτὴ, ἄξενη ἄκρη τῆς Μικρασίας μὲ τοὺς αἰματηροὺς βράχους τῆς. Ὅλο τὸ πρωτὶ τῆς Μ. Τρίτης πελαγοδρομοῦμε μὲ συνοδεία τῶν γλάρων. Καθὼς πέφτουν καθέτως ἀπὸ φηλὰ εἶναι σὰν νὰ τοὺς ἀκοντίζῃ ὁ ἥλιος. Ἄξαφνα στὸ ἀνέφελο βᾶθος ἡ Κύπρος ζωγραφίζει τὴν ἀφροδιασιακὴ ὀπτασίαν τῆς κι' ἐπειτα μᾶς ἀγκαλιάζει τὸ ἀδέσμευτο πέλαγος, ὁ οὐρανός, τὸ σκοτάδι, τὸ κύμα. Τὸ ταξεῖδι μας παίρνει τώρα τὸν αὐστηρὸ θρησκευτικὸ χαρακτῆρα του. Συγκεντρωνόμαστε, βυθίζομαστε στοὺς ἑαυτοὺς μας. Ἐνας λαμπρὸς σείριος φωτίζει τὴν ἑσπερινή μας κατάνυξι. Ἀπάνω στὸ κατάστρωμα τοῦ βαποριοῦ ψάλλεται ἡ ἀκολουθία τοῦ Νυμφίου. Στὸ βᾶθος τῶν στοχασμῶν μας ὑπάρχει τὸ ὄνειρο τῆς Ἱερουσαλήμ. Πρωτὶ τῆς Μ. Τετάρτης μιὰ μακρυνὴ μακρυνὴ πολιτεία βουλιάζει καὶ ἀναδύεται πίσω ἀπὸ τὸ κύμα τῆς τρικυμίας. Εἶναι ἡ Ἰόπη, ἡ Γιάφα, ἡ θαλασσινὴ πόρτα τῆς Ἱερουσαλήμ, ἕνα κατακόρυφον ἀμφιθέατρο, ὅπου τὰ κίτρινα σπίτια πελεκυμένα τὸ ἕνα ἀπάνω στὸ ἄλλο, γεωμετρικὰ ἰσοροπημένα σὲ μιὰ ἐπίπεδη ἐπιφάνεια, χωρὶς βᾶθος προοπτικὸ δίνουν τὴν ἐντύπωσιν κυβιστικῆς σκηνοθεσίας. Ἴσως πουθενὰ ἄλλοῦ ἢ πρωτότυπη Ἀνατολὴ δὲν κατῶρθωσε ἀσφαλέστερα τὸ ζωγραφικὸ τῆς καπρίτσο: τὴ γραφικότητα, χωρὶς μιὰ πράσινη

πινελιά. Ἄλλὰ πίσω ἀπὸ τὸν ἄδενδρο ἐκεῖνο περιστερεῶνα κρύβεται ὁ ἐκρινότερος παράδεισος τῆς Ἀγίας Γῆς.

Ὅπως τὸν παλαιὸ καιρὸ τῶν προφητειῶν καὶ τῶν μύθων, ἡ Ἰόπη εἶναι καὶ σήμερον βορὰ τοῦ Ὠκεανοῦ. Ἀπὸ τῆς ταράτσα τοῦ Ἑλληνικοῦ μοναστηρίου, τὸν ὄραματικώτερον ἐξώστη τῆς πολιτείας, ἡ μεσημβρινὴ τρικυμία τοῦ πελάγους παίρνει τὴ φανταστικὴ μορφή ἐνὸς λεπιδωτοῦ τέρατος. Τὸ ἀνεμπόδιστο κύμα ἵππευε τοὺς βράχους τῆς ἀκτῆς. Δὲν εἶναι πρᾶξενον ὅτι ἐκεῖ ἐτοποθέτησαν ἄλλοτε τὸ μῦθος τῆς Ἀνδρομέδας καί, αἰῶνες κατόπιν, τὸ θρύλλο τοῦ Προφήτη Ἰωῆ.

Σὲ παλαιότερα χρόνια ἐσώζονταν, λένε, οἱ ἀλυσσίδες μὲ τις ὁποῖες ὁ Κηφεὺς εἶχε δέσει τὴν κόρη του καὶ ὁ σκελετὸς τοῦ βιβλικοῦ κοίτους πού εἶχε καταπιῆ τὸν Προφήτη. Ὁ χρόνος ἐσάρωσε τὰ σύμβολα, ἀλλὰ τὸ μυθολογούμενον τέρας — ἡ θάλασσα — ἀπειλεῖ πάντοτε τὴν ἀλίμενη Ἰόπη.

Τὸ πρῶτον θρησκευτικὸν βᾶπτισμὰ μας τὸ παίρνουμε στὸ Ναὸ τοῦ μοναστηρίου. Ἀρχιμανδρίτης σταλμένος ἀπ' τὰ Ἱεροσόλυμα μᾶς φέρνει τὴ χαριετιστήριον εὐλογία τοῦ Πατριάρχου. Μᾶς καλεῖ μὲ τὰ ἐπίσημα λόγια τοῦ Χριστοῦ: « Ἴδου ἀναβαίνομεν εἰς Ἱεροσόλυμα ». Ἀπὸ τῆς στιγμῆς αὐτῆς ἡ ἐκδρομὴ μας παίρνει τὴν ἀγιότητα προσκυνήματος. Γινόμαστε οἱ Ἕλληνες τοῦ Εὐαγγελίου, πού ἔδωσαν ἄλλοτε τὴν εὐκαιρία στὸ Χριστὸ νὰ ὑπερηφανευθῆ ὅτι « νῦν ἐδοξάσθη ὁ υἱὸς τοῦ Ἀνθρώπου ».

Μὲ αὐτοκίνητο διασχίζομε τὴν ἀγορὰ τῆς Ἰόπης. Πανσπερμὴ φυλῶν καὶ μορφῶν. Ἐπὶ τέλους βγαίνομε στὸ πράσινο ὑπαιθρο, στοὺς παραδείσους τῶν πορτοκαλιῶν. Πουθενὰ δὲν τελειώνει τὸ ἀρωματισμένον ἐκεῖνο δάσος. Τὰ δένδρα εἶναι μικροσκοπικά, οἱ καρποὶ σχεδὸν μεγαλύτεροί των. Δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ μας οἱ φράχτες ἀνθίζουν γαζίες, ἡ Ἰόπη εἶναι ἡ πατρίδα τοῦ εὐγενικοῦ λουλουδιοῦ. Ἐπειτα ἀρχίζουν οἱ φράχτες τῶν Φραγκοσυκιῶν πού προστατεύουν τοὺς μεθυστικοὺς ἀμπελώνες.

Σὲ λίγο ἡ Ἰόπη χάνεται πίσω μας μὲ τὴ λαχτάρα τοῦ ἱλίγγου. Στὸ τελευταῖο τῆς πανόραμα οἱ χουρμαδιὲς δίνουν ἓνα τόνο ἀφρικανικόν. Ἐπειτα μᾶς καταπίνει ἡ ἀτελειώτη πρασιναῖα τοῦ σιταριοῦ. Ἐνας πλατὺς εὐλογημένος δρόμος σχίζει τὰ γόνιμα χωράφια. Μακρὰ ξεχωρίζει ἡ Λύδδα, ὅπου ὁ τάφος τοῦ Ἀγίου Γεωργίου. Περνάμε κατόπιν τὴν Ἀριμαθαία, πατρίδα τοῦ εὐσχημονος Ἰωσήφ καὶ σταματοῦμε στὸ κνδοχεῖο τοῦ Μπάμπλ-Οὐάτ, « Πύλης τῆς κοιλάδος ». Ἐκεῖ σταματᾷ καὶ ἡ γῆ τῆς Ἐπαγγελίας.

Μπάμπλ-Οὐάτ! « Στενὴ ἡ πύλη καὶ ἀνάντης ἡ ὁδὸς ἡ ἀγούσα πρὸς τὴν ζωὴν ». Ἀπὸ δῶ χωρὶς ἄλλο θὰ πῆρε τὴν παραβολὴν τοῦ ὁ Κυρίου. Ὅλη ἡ γῆ τῆς Παλαιστίνης ἐπικληθεῖ τὴν ποιήσιν τοῦ Ἰησοῦ. Τὸ αὐτοκίνητό μας ἀγγομαχᾷ στὸν ἀνήφορον, ἐπὶ ἓνα τέταρτον τῆς ὥρας ξεσκίζει τὰ σπλάγχνα τῶν βουνῶν. Οἱ ἀραπάδες ὁδηγοῦν τις μηχανές μὲ τὸ ἴδιον ἐξαλλο πείσμα πού καβαλλοῦν τὰ ἄλογα τῶν ἐρήμων. Ἐπὶ τέλους φτάνομε στὸ ξέγναντο. Ὅλα τὰ γύρω καὶ τὰ κάτω εἶναι πέτρα στυγνὴ, χωρὶς νερό, χωρὶς φυτεία. Τὸ πλάσιον τοῦτο ἐξηγεῖ τὴ θεοσοφίαν τοῦ Ἰσραήλ. Θυμᾶμαι τὴν πανθειστικὴ ἀποσύνθεσιν τῶν ἐλληνικῶν τοπειῶν, ὅπου ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου διασπᾶται καὶ τεμαχίζεται σὲ μυριάδες πόθων, ἐμπνεύσεων, πίστεων. Ἐδῶ, ἀντιθέτως, ἡ ξερὴ στεφάνη τῶν βράχων πιέζει τὴ διάνοιαν πρὸς μιὰ ὑπέρτατον φαντασίαν: τὴ φαντασίαν τοῦ ἐνὸς Θεοῦ. Τὰ βουνὰ χαραχμένα ἀπὸ τὴ φύσιν σὲ γραμμωτὰ σκαλοπάτια θυμίζουν τὴν κλίμακα τοῦ Ἰακώβ « ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανόν », τὴ μόνην κλίμακα πρὸς τὸ μόνον Πατέρα. Ἡ Παλαιστίνη εἶναι ἡ γῆ τοῦ μονοθεϊσμοῦ. Μὲ τοὺς συλλογισμοὺς αὐτοὺς ἀντικρίζομε δεξιὰ μας τὴν ἱερὴ ἀποκάλυψιν τῆς Ἱερουσαλήμ: « Οὐ δύναται πόλις κρυβῆναι ἐπὶ ὄρους κειμένη... ». Ἡ ἄχνα τοῦ δειλινοῦ τῆς φορεῖ χλαμίδα μυστικοπαθείας. Ἡ δύση πλέκει τὸ στέμμα τῆς ἀγιωσύνης τῆς. Χαίρε Σιών! Ὁ Θεὸς σου εὐλόγησε τὴν εὐλαβὴν μας ἀποδημίαν.

* * *

Γιὰ τὴν εἴσοδον στὰ Ἱεροσόλυμα ὁ Γαβριηλίδης ἔτασε κάποτε μιὰ ἐσωτερικὴν προπαρασκευήν: σαράντα ἡμερῶν νηστεία ἐπάνω στὸ Ὄρος τῶν Ἑλκιῶν. Μακάριοι ὅσοι μποροῦν νὰ τὴν κάνουν.

Ἐμεῖς μπαίνομε ἀπροπαρασκευοί. Εὐτυχῶς πού δὲ μᾶς ρωτοῦν, παρὰ μᾶς μαζεύουν κοπάδι, μᾶς ζώνουν μπροστά, πίσω, ἀριστερὰ καὶ δεξιὰ μὲ ρασοφόρους ξεναγοὺς καὶ μᾶς διατάζουν: Ἐμπρός, ξεκινᾶτε! Γιὰ πού; Οὔτε σκέφτηκε, οὔτε τόλμησε νὰ ρωτήσῃ κανεὶς. Παίρνουμε τὸν κατήφορον τῶν καλντεριμιῶν στὸ σκοτάδι. Ἡ διαδρομὴ μας, βουβὴ καὶ τυφλὴ, ἔχει κάτι ἀπὸ τὴς πομπῆς τῆς κολάσεως, ὅπως τὴς φαντάστηκε ὁ Δάντης. Δὲν εἴμαστε παρὰ ψυχῆς ἀμαρτωλῆς, φρουρημένους ἀπὸ τιμωροὺς ἀγγέλους. Εἶναι σὰ νὰ μᾶς σπρώχνουν μὲ καμτσικιὲς πρὸς τὸν τόπον τῆς κρίσεως. Ὅταν φτάνομε στὸ ξέφωτον μᾶς λένε: ἡ αὐλὴ τοῦ Ναοῦ. Ἀπλὴ ἐξήγησι, ἀλλὰ ἡγεῖ σὰν πρόσταγμα Κυρίου.

Ὅπως ὅταν φθάνης σ' ἓνα σύνορον, σταθῆκαμε νὰ ἐξεταστοῦμε. Τὰ χαρτιά μας, αἱ ἀποσκευαὶ μας ἦταν ἐν τάξει; Ἐδοκιμάσαμε τὸν τρόπον τῶν λαθρεμπόρων. Μαζὶ μας εἶχαμε ἀπαγορευμένα εἶδη πού θὰ ἔπρεπε νὰ τὰ πετάξωμε: ἐγωῖσμούς, πονηρίας, δυσπιστίας, ἀβεβαιότητες. Ψάχνω τὸ σάκκο μου γλήγορα-γλήγορα, βρίσκω κάτι, τὸ βγάζω, τὸ ζυγίζω στὸ χέρι μου καὶ φράπ, τὸ πετῶ. Ἦταν ὁ ὀρθολογισμὸς τοῦ μορφωμένου Φιλισταίου, ἡ ματαιότερη ἱστορία ἀπ' ὅσες ἔχουν γραφῆ: « ὁ Βίος τοῦ Ἰησοῦ » τοῦ Ρενάν.

Ὅλα αὐτὰ ἐγιναν ἀστραπιαίως. Στὸ κατώφλι τοῦ Ναοῦ πρέπει νὰ πάρῃς τὴν ἀπόφασίν σου. Μέσα σὲ λίγα δευτερόλεπτα καλεῖσαι νὰ φιλοσοφήσῃς γιὰ ὅλη σου τὴ ζωὴ, νὰ προτιμήσῃς, νὰ διαλέξῃς. Μεταξὺ ἀπιστίας καὶ πίστεως, μεταξὺ δυσπιστίας καὶ ἀποκαλύψεως, μεταξὺ ἐρεύνης καὶ δόγματος, μεταξὺ Θεοῦ καὶ Διαβόλου. Ἀμαρτωλὸς μπορεῖ νὰ μπῆς στὸ Ναὸ, ἀμφιβάλλων ὄχι.

Διασκελίζομε τὸ τρομερὸν σύνορον κι' ἓνα μεγάλο ἔρεβος μᾶς κυκλώνει. Ἄνω, κάτω, γύρω μας ἄβυσσος. Σὰ νὰ μὴν ἔχη ἀκόμα ὁ Θεὸς προστάξῃ: γεννηθῆτω φῶς! Μόνον στὸ βάθος μπροστά μας, σταλάζουν τὰ φωτεινὰ δάκρυα ἐπὶ τῆς γῆς, ὁ πρῶτος βωμὸς, τὸ πρῶτον μαρτυρημένον ἀγίασμα τοῦ Κυρίου. Ἐδῶ ὁ Ἰωσήφ καὶ ὁ Νικόδημος εἶχαν ἀποθέσει τὸν καθημαγμένον σωτήρα. Γονατίζομε. Μόνον; Πέφτομε μὲ τὸ μέτωπον καταγῆς, λυγίζομε, μαζεύομαστε, κουβαριαζόμαστε, ὅπως οἱ ἀραπάδες τῆς ἐρήμου ὅταν περνᾷ ἀπὸ πάνω των ὄσιμων. Ἄν ἦταν τρόπος νὰ ἐκμηδενισθοῦμε! Τὶ θέαμα! Ποτὲ δὲν εἶδα τὸν ἄνθρωπον νὰ ταπεινώσῃ ἔτσι τὸν ἄνθρωπον. Τὸ πλάσμα προσκυνοῦσε τὸ Δημιουργόν του. Ἀριστερὰ, στὴ μέση ἐνὸς κολοσιαίου ἀμφιθέατρον, καπνισμένου ἀπ' τοὺς αἰῶνες, ὁ Πανάγιος Τάφος. Σκύβομε γιὰ νὰ τοῦμε στὸν περὶ κλήσιον τοῦ Ἀγγέλου, ὅπου « ἀπεκυλίσθη ὁ λίθος τοῦ μνήματος ». Σκύβομε χαμηλότερα νὰ τοῦμε στὸ σπήλαιον τοῦ Τάφου. Ἀπάνω στὸ μάρμαρον, ἓνα ὠραῖον ἄσπερον γαρύφαλλον — τίποτε ἄλλο. Ποιὸς ἀνθρώπινος ἔρωτας, ποιὸς πόνος παρθενικὸς τὸ εἶχε καταθέσει ἐκεῖ, στὰ πόδια τοῦ μεγάλου Ἀγαπημένου; Καθὼς τὸ κυττάζω, ὁ καλόγερος πού ἀγρυπνεῖ στὸν τάφον μου λέει: — « Μπορεῖτε τὰ τὸ πάρετε ». Ἄλλὰ πῶς μπορῶ νὰ πάρω τὴν προσφορὰ μᾶς ξένης καρδιάς;

Ἐξω ἀπὸ τὸ ἱερὸν κουβούκλιον, ὁ ἀρχιμανδρίτης διαβάζει τὸ Εὐαγγέλιον τῶν Μυροφόρων, καὶ οἱ ὀπτασίαι τῶν γλυκυτάτων Μαριῶν περνοῦν μέσα στὸ σῦθαμπο τῆς ἐσπέρας. Ὑψῶν τὸ βλέμμα μου. Μεταρσίωσις! Χιλιάδες χιλιάδων καντήλια τρεμοσβύουν τὴ φλόγα των στὸ στερέωμα τοῦ Ναοῦ. Καντήλια σὲ ὅλα τὰ σχήματα, σὲ ὅλα τὰ χρώματα, σὲ ὅλα τὰ ὕψη. Ἄλλα μόνον των ξεχασμένα στὸ χάος, ἄλλα δύο-δύο, ἄλλα πολλὰ μαζὶ. Ἀστερισμοί, γαλαξίες. Τὰ μακρὰ τοῦ ναοῦ πλαταίνουν, τὰ ὕψη ἀπονεφελώνονται. Ἐνα μελιχρὸ θάμπος ἐξαυλῶνει τὰ μάρμαρα, τὰ μέταλλα. Τὸ πᾶν εἶναι ἀβέβαιο ἐκεῖ μέσα. Τὸ πᾶν, ἐκτὸς τοῦ Θεοῦ.

Ἡ μοῖρα τῶν περιπλανήσεων μὲ ὠδήγησε σὲ πολλὰς μητροπόλεις τοῦ κόσμου. Ἄλλὰ παντοῦ ὁ προσκυνητὴς εἶναι θῦμα τῆς ὑποβολῆς του. Μόνον στὴν Ἱερουσαλήμ δὲν πλανᾶται. Ἐκεῖ ἀποκαλύπτεται πραγματικὰ ὁ Θεός. Εἶναι πανταχοῦ παρὼν καὶ πληροῦ τὰ πάντα.

Ἀνάβομε τις λαμπάδες μας, καὶ προχωροῦμε κάτω ἀπὸ στοῆς. Οἱ λαβύρινθοι φωτίζονται τρομαχμένοι, ἡ ἡχὴ δέκα ἐξ αἰώνων ξυπᾷ ἀπὸ τοὺς ψαλμοὺς τοῦ χοροῦ. Σὲ μυστικὴν λιτανεῖαν προσκυνοῦμε τὰ θαυμάσια τοῦ Κυρίου καὶ εἶναι σὰ νὰ ξαναζοῦμε μέσα σὲ ρωμαϊκὰς κατακόμβας τὸ ἱερὸν

δέος τῶν πρώτων χριστιανῶν. Ἀντὶ ἱστορικῶν ἐξηγήσεων, ὁ ἀρχιμανδρίτης μᾶς ἀπαγγέλλει περι-
κοπὲς τοῦ Εὐαγγελίου. Νὰ τὸ παρεκλήσιον τοῦ «Μὴ μοῦ ἄπτου!», ὅπου ὁ Σωτὴρ ἐμφανίστηκε
μετὰ τὴν Ἀνάστασι στὴ Μαρία Μαγδαληνῆ. Νὰ ἡ «Φραγγέλωσις», ἡ «Φυλακὴ», ὁ «βωμὸς τοῦ
ἐκατοντάρχου Λογγίνου», τὸ «Διμερίσαντο», ὅπου οἱ στρατιῶτες ἔβαλαν κλῆρο ἐπὶ τὸν ἱματισμὸ
τοῦ Χριστοῦ, νὰ ὁ «Ἀκάνθινος Στέφανος». Ὁλὴ ἡ ἱστορία τῶν τελευταίων ἀνθρώπων στιγμῶν
τοῦ Θεοῦ ζωντανεῖται καὶ μᾶς μιλεῖ μὲ τὴ γνώριμη γλῶσσα τοῦ Εὐαγγελίου. Ὡστόσο σκοντάβουμε
σὲ μιὰ σκᾶλα λίθινη. Ἐνα, δύο, τρία, δέκα ἑπτὰ σκαλοπάτια! Μὲ τί ἱστορικὴ ἀγωνία τ' ἀναβαίνει
κανεὶς γιὰ νὰ πατήσῃ τὸ ὕψος τοῦ Γολγοθᾶ! Ὁ φρικτὸς λόφος τοῦ μαρτυρίου ἔχει κι' αὐτὸς μετα-
μορφωθῆ σὲ παρεκλήσιο, ὅπως ὅλα τὰ προσκυνήματα τοῦ θεοῦ πάθους. Κάτω ἀπ' τὴν ἀγία τρά-
πεζα, ἀνοίγεται ἀσημιωμένη τώρα ἡ ὀπή ὅπου «ἐπάγη» ὁ τίμιος Σταυρός. Στὸ πλάι τὸ χάσμα τοῦ
βράχου ποῦ μαρτυρεῖ τὸ «ἀψευδὲς τῶν Γραφῶν», ὅτι «πέτραι ἐσχίσθησαν». Ἀκούω τὸ Εὐαγγέλιο
τοῦ Ἰωάννου: «Τετέλεσται! καὶ κλίνας τὴν κεφαλὴν παρέδωσε τὸ πνεῦμα...». Δύο χιλιάδες χρόνια
ἐπέρασαν ἀπὸ τότε. Καὶ μοῦ φαίνεται πὼς ἦταν μόλις χτές, μόλις τὴ στιγμὴ ποῦ τὸ ἀκούω...

* * *

Πρῶτ' τῆς Ἱερουσαλήμ! Μὲ πῶ ψαλμὸ τοῦ Προφητᾶνακτος νὰ σὲ ὑμνήσω, ὅπως σοῦ πρέπει;
Ἀπὸ τὸ ὕψος τῶν δομάτων τοῦ Ναοῦ ἔχω μπροστά μου ὀλάνοιχτη τὴ Παλαιὰ Διαθήκη, διαβάζω
τὴν πρώτη σελίδα τῆς «Γενέσεως», ζῶ τις ἐξ ἡμέρας τῆς δημιουργίας. Δαρβίνος; ἐξέλιξις; Παρα-
μύθια σὲ πρόζα ἐπιστήμης! Πῶς εἶναι δυνατόν αὐτὸς ὁ κόσμος νὰ ἐπέρασε μέσα ἀπ' τὸ ἀργὸ καὶ
ἀγωνιώδες ζετύλιγμα τοῦ Ἁγγιλου φυσιοδίφῃ; Αὐτὸς στάζει ἀκόμα τὴ δροσιὰ τῆς νεότητος. Δὲν
ἐμόχθησε νὰ διαπλασθῆ, ἐδημιουργήθῃ. Μόλις εἶναι ἡ ἑβδομὴ ἡμέρα. Στὸ βᾶθος ἀριστερὰ μας ὁ
Θεὸς ἀναπαύεται ἀπάνω στὸ Ὄρος τῶν Ἐλαιῶν, καὶ θαυμάζει τὸ ἔργον τῶν χειρῶν Του.

Ἐκεῖνο τὸ πρῶτ' τῆς Μ. Πέμπτης ὁ ρεμβασμὸς μας καταστάλαξε στὸ ὕψωμα τῆς Σιών. Κάπου
ἐκεῖ, πίσω ἀπὸ τὰ τείχη τοῦ Δαυὶδ καὶ ἐντεῦθεν τοῦ χειμάρρου τῶν Κέδρων, λυγίζει τὴν ἱερὴ του
καμπύλη. Τὸ μυστικὸν Ἀνώγειον, ὅπου ὁ Ἰησοῦς ἔφαγε γιὰ τελευταία φορὰ μὲ τοὺς μαθητὰς Του
σώζεται σὲ μιὰ ἄκρη του. Ἐκεῖ θὰ ἔπρεπε σήμερα νὰ σκηνοθετηθῆ ἡ τελετὴ τοῦ Νιπτῆρος. Δυ-
στυχῶς δὲν ἀνήκει στὴν Ὁρθοδοξίαν, τὸ κατέχουν οἱ Μωαμεθανοὶ καὶ μόνον τὴν ἡμέρα τοῦ Ἁγίου
Πνεύματος μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ τὸ λειτουργήσουμε. Κάτω ἀπὸ τις χαμηλές του στοῆς ἡ ἱστορία ἔχει
πυκνώσει τὰ ἔνδοξα ἴχνη τῆς. Δαυὶδ, Σολωμῶν καὶ πολλοὶ ἄλλοι Βασιλεῖς τοῦ Ἰσραὴλ ἔχουν ταφῆ
ἐκεῖ μέσα.

Ἐκεῖ εἶχαν κρυφτῆ οἱ μαθηταὶ διὰ τὸν «φόβον τῶν Ἰουδαίων» Ἐκεῖ ἐμφανίστηκε ὁ Κύριος
μετὰ τὴν Ἀνάστασιν καὶ ἐδέχτηκε νὰ ψιλαφηθῆ ἀπὸ τὸ Θωμᾶ. Ἐκεῖ κατῆλθε τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον
ἐν εἶδει Πυρίνων Γλωσσῶν, ἐπάνω ἀπὸ τις κεφαλές τῶν Ἀποστόλων.

Ἡ τελετὴ τοῦ Νιπτῆρος γίνεται τώρα στὴν αὐλὴ τοῦ Ναοῦ.

Γιὰ νὰ κατεβούμε ἕως ἐκεῖ περναῖμε τὸ δαίδαλο τοῦ μοναστηρίου μας. Διασχίζομε δώματα,
γλυστράμε σὲ καλντερίμια, χανόμαστε κάτω ἀπὸ στοῆς. Τείχη, σκᾶλες, πλακόστρωτα εἶναι ὅλα
φρεσκοασπρισμένα καὶ λάμπουν ἀπὸ πάστρα χερουβική. Ἡ τελευταία λιθόσκαλα μᾶς ὀδηγεῖ στὸ
Ναὸ τοῦ Ἀδελφοθέου, τὴν Καπέλλα-Σιστίνα τῆς Ἱερουσαλήμ, ὅπου μόνον ὁ Πατριάρχης ἔχει δι-
καιώμα νὰ ἱεουργήσῃ. Περναῖμε κατόπιν ἀπὸ τὸ Παρεκλήσιον τῆς Μαγδαληνῆς καὶ βγαίνομε στὴν
Ἁγία Αὐλὴ. Ὁ Ναός, τὸ μετόχιον τῆς Γεσθημανῆς καὶ οἱ μονεὲς Ἀβραὰμ καὶ Ἁγίου Κωνσταν-
τίνου συμπλέκουν ἐκεῖ τις σεβάσιμες σκιές των. Εἶναι σὰν μιὰ κοιλάδα μεταξὺ τεσσάρων ὄρεων, γε-
μάτη ἀπὸ Πνεῦμα Θεοῦ. Πόση ἱστορία δὲν ἔχει γραφῆ στὸ λιθόστρωτό τῆς. Μὲ φλόγα πίστεως,
μὲ αἶμα θυσίας. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῶν Σταυροφόρων ἴσαμε σήμερα εἶναι ἕνα τεράστιο καζάνι, ὅπου
βράζει ἡ πίσσα τοῦ φανατισμοῦ.

Κάθε Μ. Πέμπτη πρῶτ' ἡ Ἁγία Αὐλὴ βλέπει τὸ σεμνότερο δρᾶμα τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ λιτώ-
τερο, τὸ ἀγιώτερο. Ἡ τελετὴ τοῦ Νιπτῆρος εἶναι τὸ μοναδικὸ θρησκευτικὸ μυστήριον σὲ ὅλο τὸν

κόσμο, ποῦ ἐξακολουθεῖ νὰ παίζεται μὲ ἀναλύωτη γνησιότητά. Οἱ παραστάσεις τῆς Παναγίας τῶν
Παρισίων, τὰ φέστ-σπίλε τοῦ Σάλτσμπουργκ, τὰ Πάθη τοῦ Χριστοῦ τοῦ Ὁμπεραμεργκάου, εἶναι
Θεᾶτρο. Μόνον ἡ τελετὴ τῆς Ἱερουσαλήμ εἶναι Θρησκεία. Ἴδου προβαίνει ὁ Πατριάρχης μὲ δώδεκα
Ἐπισκόπους καὶ Ἀρχιμανδρίτες, ὁ Χριστὸς καὶ οἱ δώδεκα μαθηταί. Ἀπὸ ὄρθρου βαθέως ἐλειτουρ-
γοῦσε στὸ Ναὸ τοῦ Ἀδελφοθέου. Ἡ φωνὴ του εἶναι σβυστὴ καὶ μυστικοπαθῆς. Λέγει: «ἐπιθυμία
ἐπεθύμησα τοῦτο τὸ Πάσχα φαγεῖν μεθ' ὑμῶν». Σ' αὐτὰ τὰ πολὺ ἀνθρώπινα λόγια τοῦ Σωτῆρος
τρέμει ὁ σπαραγμὸς τῆς προαισθήσεως. Ἀπὸ τὸν ὑπαίθριον ἄμβωνα ὁ διάκονος τοῦ Ναοῦ κηρύσσει
τὸ Εὐαγγέλιο τοῦ Δείπνου, ἐξιστορεῖ τὸ ἀπλὸ καὶ μεγάλο ἐκεῖνο περιστατικὸ. Ὅταν φτάνει σὲ λόγους
τοῦ Χριστοῦ, ἀφίνει νὰ τοὺς ἐκφωνήσῃ ὁ Πατριάρχης. Οἱ κληρικοὶ-μαθηταὶ ἀπαντοῦν καθένας τὸ
μέρος του.

Δὲ γνωρίζω βαθύτερη συγκίνησι νὰ κατορθώθῃ μὲ λιτότερα δραματικὰ μέσα. Τὸ πλῆθος
ποῦ κατακλύζει τὴ πλατεῖα, στιβάζει τοὺς ἐξῶστες, ἵππευε τις ἐξοχὲς τοῦ Ναοῦ, τὸ πλῆθος κάθε
φυλῆς καὶ κάθε αἰρέσεως, τὸ ἑλληνικὸ, ἀραβικὸ, ἄβυσσηνιανό, ἀρμενικὸ, εὐρωπαϊκὸ πλῆθος, ἀκρο-
ᾶται ἐμβρόντητο, μεταρσιωμένο. Ὁ Πατριάρχης στέλνει δύο μαθητὰς «ἵνα ἐτοιμάσουν τὸ Πάσχα».
Ὁ Ἰούδας ἀποσπάται καὶ φεύγει πρὸς τοὺς Φαρισαίους. «Κύριε, λέγουν ὁ Πέτρος καὶ ὁ Ἰωάννης,
ἤδη ἔτοιμα ἐστὶ πάντα». Ἡ πομπὴ βραδίζει πρὸς τὸ Ἀνώγειον, ἕνα ξύλινο ἱκρίωμα στημένο στὴ μέση
τῆς Πλατείας. Ὑάλλονται τὰ τροπάρια τοῦ Νιπτῆρος, ἡ δέησις, ὁ ἀγιασμός. Ἐπειτα συνεχίζεται
τὸ Εὐαγγέλιο: ὁ Ἰησοῦς ἐγείρεται τοῦ Δείπνου καὶ τίθησι τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, καὶ λαβῶν λέντιον δι-
έξωσεν ἑαυτόν». Συγχρόνως ὁ Πατριάρχης ἐγείρεται ἀπὸ τὸ Θρόνον του, γδύνεται τὰ Ἀρχιερατικὰ
του ἄμφια καὶ διαζώνεται μὲ λέντια, ὅπως ὁ Χριστὸς. «Εἶτα βάλλει ὕδωρ εἰς τὸν νιπτῆρα καὶ
ἤρξατο νίπτειν τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν». Ὁ Μακαριώτατος ἀρχίζει ἀπὸ τὸν πρῶτον ἀριστερὰ,
κλείνει τὸ γόνυ καὶ νίπτει τὸν δεξιὸν πόδα ἐκάστου. Ἐπειτα τὸν σκουπίζει μὲ τὸ λέντιον, σκύβει
καὶ τὸν ἀσπάζεται μὲ πᾶσαν ταπεινωσύνῃ. Ἡ δραματικότης ἀποκορυφώνεται: «Ἀμήν, Ἀμήν, λέγω
ὑμῖν - ἀναφωνεῖ ὁ Πατριάρχης - ὅτι εἰς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με», καὶ παραλαβαίνοντας τοὺς τρεῖς μα-
θητὰς προχωρεῖ κάτω ἀπὸ τὸ ἱκρίωμα - ὑποτίθεται πρὸς τὸν Κῆπο τῆς Γεσθημανῆ. Ἡ ὄψις του
σκυθρωπάζει ἀπὸ ἀγωνία, ἡ φωνὴ του πνίγεται σὲ λυγμούς. Σταματᾷ, κλονίζεται, ἐσκοτομίζει τὸ
ἀθάνατο ρῆμα: «Περίλυπος ἐστὶν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου». Μυστήριον! Εἶναι παράνονον τοῦ Χρι-
στοῦ γιὰ τὸ Πάθος Του ἢ ἀλληγορία τοῦ Πατριάρχου γιὰ τὸ Πάθος τῆς Ἐκκλησίας;

* * *

Τὸ Ὄρος τῶν Ἐλαιῶν εἶναι τὸ μεγαλοπρεπέστερο βῆμα τῆς οἰκουμένης. Ἀπὸ τὸ ὕψος του
καὶ κατὰ μέτωπο τοῦ θανάτου ἐκήρυξε τὰ αἰωνιότερα λόγια τοῦ ὀλυκύτερος τῶν Θεῶν. Σήμερα
μπορεῖτε νὰ ἀναβῆτε ἐκεῖ ἀπάνω μὲ αὐτοκίνητο, ἀλλὰ δὲ σᾶς τὸ συμβουλεύω. Γιὰ νὰ γευθῆτε
ὅλη τὴ μέθη τῶν ἀναμνήσεων, θὰ προτιμήσετε τὴν ἀποστολικὴ ὁδοπορία. Ἀκολουθεῖτε τὸν ἱστο-
ρικώτερο δρόμο τῆς Ἱερουσαλήμ, τὴν ὀνομασμένη «Ὁδὸ τοῦ Μαρτυρίου», ἀπὸ ὅπου πέρασε ὁ Χρι-
στὸς μὲ τὸ ἅγιον βᾶρος τοῦ σταυροῦ. Ἡ ἀνατολικὴ πύλη τοῦ τείχους, ἡ ἀρχαία Προβατικὴ, ὅπου
ἐλύγιζε ἄλλοτε τις πέντε στοῆς τῆς ἡ Βηθεσδᾶ - κολυμπήθρα τοῦ θαύματος - σᾶς παραδίνει στὴν
πραγμικὴ ἄβυσσο τῆς κοιλάδος τοῦ Ἰωσαφάτ. Ἐκεῖ πνίγεστε σὲ μιὰ ἀνεκκλήθη μελαγχολία. Γῆ,
δέντρα, κτίρια ἔχουν τὴν σφραγίδα τῆς ἀπογνώσεως. Τὸ φῶς εἶναι μουντό, σκοτωμένο. Σκια καὶ
πένθος θανάτου βαραίνει τὴ δημιουργία. Τίποτε δὲν ἔχει χάσει αὐτὸ τὸ τοπίο ἀπὸ τὴ θλίψις του
τῶν ἀρχαίων καιρῶν. Οἱ μελαγχολικοὶ κέδροι τοῦ Σολομῶντος ξεραθήκαν, ὁ Μέγας Ναὸς εἶναι ἀνα-
σκαμένος, οἱ πένθιμοι ψαλμοὶ τοῦ Δαυὶδ ἔχουν ἐξανεμωθῆ καὶ οἱ κατάρες τοῦ Ἱερεμῆ ἐσβυσαν
στὴν ἠχὴ τοῦ μακρυνοῦ παρελθόντος.

Ὅλα τὰ στοιχεῖα τῆς φρίκης ἔχουν χαθῆ, καὶ ὅμως ἡ κοιλάδα τοῦ Ἰωσαφάτ μένει ἀκόμα
καὶ πάντοτε τὸ φρικαλεώτερο χάσμα τοῦ κόσμου. Στὴ νεκρὴ τῆς γαλήνης νομίζετε πὼς θ' ἀκούστε

τους γόους όλων τών άμαρτωλών τής γής. Τόν τριγυμό και τὸ βρυγμὸ τών ὀδόντων. Ἐδῶ ἡ φαντασία τοῦ Ἰσραὴλ περιμένει τὴ δεύτερη παρουσία.

Στὸ βυθὸ τῆς κοιλάδος ξετυλίγει τὴν ἀνυδρὴ κοίτη του ὁ εὐαγγελικὸς χεῖμαρρος τών Κέδρων. Ἐκεῖ εἶναι ὁ τάφος τοῦ Ἀβεσσαλώμ, ὅπου και σήμερα ἀκόμη οἱ φανατισμένοι ἔβραῖοι περνοῦν και ρίχνουν τὴν πέτρα τοῦ ἀναθέματος. Ἐκεῖ εἶναι τὸ μέρος ὅπου «ἐλιθάσθη» ὁ Ἅγιος Στέφανος, ὁ πρῶτος μάρτυρας τοῦ χριστιανισμοῦ. Λίγο ἀριστερώτερα εἶναι ὁ τάφος τῆς Παναγίας, ἡ ἱερὴ κατακόμβη μετὰ τὸ γλυκὸ κι' ἐμπιστευτικὸ τῆς μυστήριου. Ὁ,τι αἰσθάνεσθε ἐκεῖ κάτω εἶναι σὰν ἕνας πρωτοπόνητος καὶ μὸς. Μιὰ πνευματικὴ ἠδυπάθεια λύνει τὸν κόμπο τῆς ψυχῆς σας. Δὲν ἀσπάζεσθε τὸ μάρμαρο τοῦ μνήματος, τὸ χαϊδεύετε, τὸ φιλεῖτε. Γιὰ μιὰ στιγμή ἀπὸ χριστιανὸς γίνεσθε εἰδωλολάτρης.

Ἐξῶ ὁ ἐλαιῶνας τῆς Γεσθημανῆ τρικυμίζει τὸ θαμπὸ τοῦ ἄργυρο. Νὰ ἡ ἐλαία τῆς ἀγωνίας, ὅπου ὁ Ἰησοῦς ἐξωμολογήθηκε τὸν τελευταῖο και πικρότερο πόνο του. Τί μυστικὴ ποίησι πρέπει νὰ εἶχε τὸ τοπεῖο αὐτὸ προτοῦ τὸ ἀποφιλώσει ὁ χρόνος! Ἔτσι στὴν τύχη δὲν τὸ διάλεξε ἕνας Θεὸς γιὰ νὰ σφαγίσῃ ἐκεῖ τὴν πνευματικὴ διαθήκη Του, νὰ προσευχηθῆ, νὰ δακρύσῃ...

Ἄριστερὰ ἀρχίζει ὁ ἀνήφορος τοῦ βουνοῦ. Τὸ πρῶτὸ τῆς Μ. Παρασκευῆς πατοῦσα τὴν κορφὴ τοῦ βουνοῦ. Οἱ παλαιοὶ ἐλαιῶνες, ποὺ τοῦ ἔδωσαν τὸ ποιητικὸ ὄνομά του, μόλις μαντεύονται σήμερα ἀπὸ μερικὲς ρίζες ἐλῆές. Στὸ βάθος, στὴν αἰθρία τοῦ οὐρανοῦ, προδίνεται κάποτε τὸ μακρινὸ ἰχνογράφημα τοῦ Λιβάνου. Τὸ Ὅρος τών Ἐλαιῶν ἔχει μιὰ παράξενη ἀτμοσφαῖρα, χλιαρὴ και γεμάτῃ βάλσαμο. Κάτι σὰ διαρκῆ φουσκοδεντριά. Πίσω ἀπὸ τὴ λεπτότατῃ ἀχλύ τοῦ αἰθέρος νομίζετε ὅτι συντελεῖται κάποιον θαῦμα. Σὲ μυστικὲς ὥρες — ποῖός ξέρεῖ! — ὁ Ἰησοῦς θὰ καταβραῖνη στὸ ἀγαπημένο του ὕψωμα και θὰ χαίρεται τὴ ρομαντικὴ μόνωσί του. Αὐτὴ ἡ ἰδέα τῆς ἀποκαλύψεως ἔχει ἐδῶ τὴ φυσικὴ τῆς ἐρμηνεία. Τὰ ὕψη τῆς γῆς εἶναι μικρά, οἱ οὐρανοὶ ὅμως φαίνονται τόσο χαμηλοί, σχεδὸν σὰν ἀπὸ θεία συγκατάβασι ν' ἀκουμποῦν ἀπάνω στὴν κορυφὴ των. Ἐχω πατήσῃ τὰ μεγαλύτερα ὕψόμετρα. Πουθενὰ δὲν πιστέψα τόσο κοντὰ μου τὸ Θεό, ὅσο στὸν ταπεινὸ αὐτὸ λόφο τῆς Ἰουδαίας.

* * *

Κανένα μνημεῖο τῆς Παλαιστίνης δὲ μιλεῖ τόσο ποιητικὰ γιὰ τὴ θεότητα τοῦ Ἰησοῦ ὅσο ἡ ταπεινὴ φάτνη τῆς Βηθλεέμ, ὅπου γεννήθηκε. Στὸ μυστικὸ κούφωμά της ἡ ἀράχνη τῆς παραδόσεως ἔχει πλέξει διὰ μέσου τών νικημένων αἰώνων τὸν εὐγενέστερο θρόλο τοῦ Θεοῦ. Οἱ μεγαλοφύεστεροι ὀραματισμοὶ τών προφητῶν, οἱ γλυκύτερες προσδοκίαι ἐνὸς λαοῦ θρησκευτικοῦ και ὄνειροπόλου ἔχουν ἐπαληθεύσει ἐκεῖ μέσα. Μήπως ὅλη ἡ Παλαιστίνη δὲν εἶναι ἡ χώρα τών ἐπαληθεύσεων; Ὁ τόπος μετὰ τὴν ἐκ τών προτέρων γραμμένη ἱστορία; Στὴ θαμπὴ ἀτμοσφαῖρα της ἀναπνεύετε τὴν προαίσθησι. Τὸ ἔδαφος φαίνεται ὀργανωμένο ἀπὸ τὴς προφητεῖες. Κανένα κομμάτι του δὲν εἶναι τυχαίως ἱστορικὸ, ὅλα ἔχουν προσημανθῆ ἀπὸ τὴ δόξα. Αἰῶνες προτοῦ ἐνανθρωπίσει ὁ Θεὸς ἡ ἀπαντοχὴ τοῦ λαοῦ εἶχε προαγιάσει τὰ ἴχνη τών ποδῶν Του. Ὁ ἱερὸς οἰωνὸς τοῦ εἶχε ἐτοιμάσῃ τὸ μέρος ὅπου ἐμελλε νὰ γεννηθῆ. Τὸ δέντρο ποὺ θὰ ἔδινε τὸ σταυρὸ του, και αὐτὸ ἀκόμα, εἶχε διαλεχθῆ ἀπὸ τοὺς χρησμούς. Τὰ πάντα ἦταν εὐλογημένα μετὰ τὴ σφραγίδα τοῦ πεπρωμένου.

Νὰ διαγράψῃς τώρα τὴ Βηθλεέμ. ν' ἀρνηθῆς τὸ μῦθο τῆς γεννήσεως — ὅπως ἔκανε ὁ Ρενάν — αὐτὸ εἶναι μιὰ μάταιη ἀυθαιρεσία. Ἡ ἱστορικὴ ἀλήθεια γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ Ἰησοῦ δὲν ὑπάρχει στὴ μαρτυρία τών συγχρόνων του, ἀλλὰ στὴν προφητεία τών προδρόμων του. Τὰ «ρηθέντα ὑπὸ τών Γραφῶν» εἶναι ἡ ἀυθεντικὴ του βιογραφία.

Ἡ μαγγανεία τῆς Βηθλεέμ ἐξανεμίζει κάθε φιλοσοφικὸ δισταγμὸ. Μόλις πατήσῃς τὸ ἀγασμένο της ἔδαφος, μπαίνει στὴ δικαιοδοσία τοῦ Εὐαγγελίου. Ὁ ἀστὴρ σὲ ὀδηγεῖ πρὸς τὸ λίκνο

τοῦ Θεοῦ. Ἐπαληθεύεις και σὺ ἕνα ρηθὲν τών Γραφῶν, μαζὺ με τοὺς μάγους τῆς Ἀνατολῆς και τοὺς φτωχοὺς ποιμένες τῆς Ἰουδαίας.

Ἡ Βηθλεέμ ἀπέχει ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλήμ 3/4 τῆς ὥρας με αὐτοκίνητο. Ἀλλὰ μπορεῖτε νὰ πάτε εὐαγγελικώτερα: ἐπὶ πόλου ὄνου. Ὅλη σας τὴ ζωὴ μπορεῖτε νὰ τὴν πλαισιώσετε ἐκεῖ κάτω μέσα στὴ μακαριότητα τών Γραφῶν.

Ἴδου λοιπὸν σεῖς ἐπὶ πόλου ὄνου πρὸς τὴ Βηθλεέμ. Ἡ φύση γύρω σας εἶναι ὀλόκληρη ἐξαγιασμένη μετὰ τὴς ἀναμνήσεις και τὰ σύμβολα τοῦ Θεοῦ. Συγχρονίζεστε πρὸς τὴν ἐποχὴ τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς του. Νομίζετε πὸς ὅλα τὰ ἱερὰ ἱστορήματα συνέβηκαν χτές, ὅτι συμβαίνουν πάντοτε και ἀκόμα.

Ἄριστερὰ μας ὁ «ἀγρὸς τών ἐρεβύνθων». Μιὰ ἐπαληθευμένη κατάρα. Ὁ περαστικὸς Ἰησοῦς εἶχε ρωτήσῃ τὸ γεωργό: «τί σπείρεις»; «Πέτρες σπείρω». «Πέτρες σπείρεις, πέτρες θὰ θερίσῃς!» Και ἀλήθεια ὁ ἔρημος ἀφρὸς εἶναι σήμερα γεμάτος ἀπὸ περιεργὰ πετραδάκια σὲ σχῆμα και μέγεθος ρεβυθιοῦ.

Δεξιὰ κάπου στὸ βάθος τὰ ἐξαφανισμένα ἐρείπια τῆς Ραμᾶ. Ὁ γόος τῆς Ραχὴλ ἔρχεται ἀπὸ κεῖ μαζὺ με τοὺς ἐσπερινούς ἀνέμους. Και ἄλλα μνημεῖα και ἄλλα σήματα τοῦ Θεοῦ ἕως τὴ Βηθλεέμ, ἕως τὸ γυμνὸ σκελετωμένο και ὅμως χαρμόσυνο τοπεῖο τῆς Γεννήσεως.

Ἡ φάτνη, παρεκκλήσιον σήμερα, βρίσκεται κάτω ἀπὸ τὸ ἱερὸ τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Τριάδος, μιὰς πελωρίας βυζαντινῆς βασιλικῆς, χτισμένης ἀπὸ τὸν Ἰουστινιανό. Ἡ γλώσσα τῆς πυρκαϊῆς ἔχει γλύψει ὅλο τὸ ἐσωτερικὸ γιὰ νὰ σεβαστῆ μόνον ἐδῶ κι' ἐκεῖ κάποια ψηφιδωτὰ τών Αὐτοκρατόρων.

Ἐνας κληρικὸς παίρνει στὰ χέρια του τὴ δάδα. «Δεῦτε ἴδωμεν πιστοὶ ποῦ ἐγεννήθη ὁ Χριστὸς· ἀκολουθήσωμεν λοιπὸν ἐνθα ὀδεύει ὁ ἀστὴρ». Ὁ ἀστὴρ ὀδεύει πρὸς τὸ Σπήλαιον. Μερικὰ ὑπόγεια σκαλοπάτια και ἀμέσως κατόπιν τὸ χαμηλὸ βραχῶδες κούφωμα, ἡ ἐνδοξὴ φάτνη.

Ἴδου τὸ τέμα τῆς ἀγωνίας τών γενεῶν, ὁ σταθμὸς τῆς ὀδοπορίας τών αἰώνων! Μόλις τὴν ἀντικρύσετε θὰ συλλογισθῆτε: — Ἐδῶ μέσα πρέπει νὰ γεννήθηκε ἡ ὀ ταπεινότερος τών ἀνθρώπων ἡ ὀ ὕψιστος τών Θεῶν. Και ἀλήθεια γεννήθηκε ὁ μεγαλύτερος τών Θεοανθρώπων.

Ἄριστερὰ, κάπως χαμηλότερα, στὸ μέρος ἀκριβῶς ὅπου γεννήθηκε, εἶναι τώρα παρεκκλήσιον τών καθολικῶν. Δεξιὰ εἶναι δικὸ μας. Ἐκεῖ ἀποτέθηκε μετὰ τὴ γέννησι. Ἐκεῖ ἀπὸ πάνω σταμάτησε ὁ ἀστὴρ, ποὺ εἶχε ὀδηγήσει τοὺς Μάγους. Ἀνάβομε τὸ κερί μας, προσκυνᾶμε και ἀκούμε τὸ Εὐαγγέλιον τῆς Γεννήσεως: «Τοῦ δὲ Ἰησοῦ γεννηθέντος ἐν Βηθλεέμ τῆς Ἰουδαίας...». Ντάγκ! Μοῦ φαίνεται πὸς ἕνα τεράστιον ρολοῖ χτυπᾶ τὴν πρώτη ὀρα τῆς ἀνθρωπότητος.

Ὅταν ἀναβήκαμε στὸ Ναὸ, ἐψάλλοταν ἡ ἀκολουθία τοῦ ἐπιταφίου. Κοπάδι βηθλεμιτίσσης εἶχαν ἐκεῖ ἀπολιθωθῆ σὲ βουβὸ θρῆνο. Λευκὴ μαντήλα ἐφωτοσκίαζε τὰ θλιμμένα των πρόσωπα. Τὰ μάτια ἦταν γεμάτα θρησκεία. Οἱ βηθλεμιτίσσης εἶναι οἱ γλυκύτερες γυναῖκες τῆς Ἰουδαίας. Θέλουν νὰ ποῦν ὅτι κατάγονται ἀπὸ τὴν Παναγία και ἔχουν κληρονομήσει τὴν ὀραιότητα τῆς παρθενίας της.

Ἀπὸ τὸ δῶμα ἔπειτα τοῦ Ναοῦ χαίρομαστε τὸ πανόραμα τῆς Ἰουδαίας. Κάπου μᾶς δείχνουν τὸ μέρος ὅπου ἀργαλοῦσαν οἱ ποιμένες, οἱ εὐτυχημένοι ἀνθρωποὶ ποὺ ἀντίκρυσαν πρῶτοι τὸ Θεό.

Ἀναρρίθμητοι λόφοι, ὁ ἕνας πίσω ἀπὸ τὸν ἄλλο, καμπυλώνουν τὴ ράχι τους ἕως τὴν ὀσσι τῆς Ἱερηχούς. Νομίζετε ὅτι εἶναι μιὰ πομπὴ μυθικὴ — τὸ καρβάνι τών Μάγων ποὺ ἀπὸ τὰ πέρατα τῆς Χαλδαίας ἔρχονται μετὰ χρυσὸ και σμύρνα και λίβανον νὰ προσκυνήσουν τὸν προφητευμένο Θεό.

Μιὰ τέτοια ὀρα σιγῆς και μονώσεως θὰ εἶχε ἐμπνευστῆ ἐδῶ πέρα τὴς ἐσπερινῆς του θυσιῆς ὁ ποιητὴς τών ποιητῶν τοῦ Ἰσμαήλ, ὁ Δαυὶδ. Ὁρα τῆς τελευταίας προσευχῆς. Ἡ δειλὴ ἔχει φωνεῦσει τοὺς θορύβους. Τὰ πνεύματα τών κοιλάδων ἐταπεινώσαν τὰ φτερά. Γῆ εὐλογίας, ἡ γῆ Χαναάν, ντύνεται τὴ μακαριότητα τών βιβλικῶν θανάτων.

Ἀλλὰ ἡ πεῖδ συγκινημένη ἀνάμνησι τῆς Παλαιστίνης εἶναι οἱ ἀκολουθίες τών Παθῶν. Θυ-

μοῦμαι τὴν ἀκολουθία τῆς σταυρώσεως, ἀπάνω στὸ βωμὸ τοῦ Γολγοθᾶ. Τὰ ἀναρίθμητα κανδήλια τῆς ὀροφῆς ἔχουν μεταμορφώσει τὸ χαμηλὸ παρεκκλήσιο σὲ σπήλαιο ἀπὸ σταλακτῆτες. Ὁ Πατριάρχης διαβάσει τὸ Εὐαγγέλιο τῶν Ὁρῶν, καὶ νομίζεις πὼς ἕνας μαθητῆς τοῦ Χριστοῦ ἔχει ἀναστηθῆ καὶ μᾶς δίνει προφορικὴ μαρτυρία. Θυμοῦμαι τὴν τελετὴ τῆς Ἀποκαθηλώσεως. Στὴν ἴδια πλάκα, ὅπου ὁ Ἰωσήφ καὶ ὁ Νικόδημος εἶχαν ἀποθέσει τὸ σκῆνωμα τοῦ Χριστοῦ, οἱ κληρικοὶ ἀποθέτουν τὴν σινδόνη τοῦ ἐπιταφείου. Ἀλλὰ προτιμῶ τὴν πλάκα γυμνῆ. Ὁ καιρὸς τὴν ἐλείανε καὶ τὴ χρωμάτισε λευκοκόρφουρη. Νομίζεις πὼς δὲν εἶναι λίθος, ἀλλὰ ἕνα στέρνον Θεοῦ, ἀλειμένο μὲ ἀλόγη καὶ σμύρνα.

Ἐπειτα ἡ λιτανεὶα τῆς ταφῆς. Γιὰ πρώτη φορὰ στὴ ζωὴ μου, ἀκολουθώντας τὴν ἀγία αὐτὴ ἐκφορὰ, πίστεψα πὼς ἀλήθεια κηδεύαμε ἕναν μεγάλο ἀγαπημένο: «Ὅτι ὅπως οἱ κοινοὶ ἄνθρωποι, εἶχε στ' ἀλήθεια πεθάνει ὁ Θεός».

Πρόσεξα τοὺς ἀραπάδες ποὺ ἀπὸ τὰ βᾶθη τῆς ἐρήμου των μὲ τις φαμίλιες των καὶ τὰ προικὰ τοῦ σπιτιοῦ των εἶχαν ἔρθη νὰ ζήσουν ὀλόκληρη τὴ Μ. Ἑβδομάδα μέσα στὸ Ναό. Ἡ πίκρα τοῦ ἀληθινοῦ χαμοῦ βάραινε τὰ προφητικὰ μέτωπά των. Πρόσεξα τις μελαχροινὲς παρθένες τῆς Ἱερουσαλήμ, ζωντανὰ ὁμοιώματα τῶν παλαιῶν ἐκείνων γυναικῶν, ποὺ στίς αὐλὲς καὶ στίς βρύσες τῆς Ἰουδαίας τις παρέσυρε ὁ Ἰησοῦς μὲ τὴ γλυκύτατη πειθῶ του. Ἐνα «ἡδὺ πένθος» ἐβούρκανε τ' ἀπαρηγόρητα μάτια των.

Ἐκεῖ, τότε, κατάλαβα γιατί στὸ Ναὸ τῆς Ἱερουσαλήμ ἡ Ἀνάστασις ἐρχεται σὰ θαῦμα.

Τὸ θαῦμα, ὁ θρίαμβος, ἡ ἐορτὴ τῶν ἐορτῶν εἶναι τὸ Ἅγιον Φῶς. Πολλοὶ μὲ ρωτοῦνε: Τὸ εἶδες λοιπόν; Πὼς συμβαίνει; Μὰ ἂν ἤξεραμε πὼς συμβαίνει δὲν θὰ ἦταν θαῦμα, δὲ θὰ ἦταν ἀποκάλυψι τοῦ Θεοῦ. Τὸ θαῦμα συμβαίνει σὰν θαῦμα. Αἰῶνες τώρα, κάθε μεσημέρι τοῦ Μ. Σαββάτου, ξαναγίνεται μὲ ἀναλλοίωτο θρίαμβο. Ἀπ' τὸ πρῶτ' ὁ Ναὸς ἔχει χάσει τὴ φωτεινὴ του ψυχὴ. Καμμιά λαμπάδα, κανένα καντήλι δὲν καίει. Οἱ θόλοι, οἱ στοῆς μεταδίδουν τὸν τρόμο ἐνὸς οὐρανοῦ, σβυσμένου ἀπὸ κακοὺς ἀνέμους. Τὸ ἱερὸ κουβούκλιο ἔχει ζωστὴ μὲ ταινίες, ἔχει σφραγιστῆ καὶ φρουρεῖται ἀπὸ κουστωδία στρατιωτῶν. Στὴ μία ἐρχεται ὁ Πατριάρχης. Σπάζουν τις σφραγίδες τῆς πύλης καὶ ὁ προνομιούχος τοῦ Θεοῦ μπαίνει μόνος στὰ ἄδυτα τοῦ μνήματος. Ἐκεῖ γονατίζει καὶ ἀποθέτει ἀπάνω στὸ μάρμαρο τοὺς Πυρσούς. Ἀπὸ τὸ βᾶθος τοῦ ἀντικυνοῦ ἱεροῦ παρακολουθῶ τὴ ριγηλὴ λεπτομέρεια τοῦ θαύματος. Νεκρικὴ σιγὴ ἔχει θανατώσει τὰ φαντασιακά πλήθη. Ὁ Πατριάρχης μὲ ἀγωνιώδη ἔκστασι ψέλνει τὸ «φῶς Ἰλαρόν».

Ἀξαφνα μᾶς τυφλώνει μιὰ σκοτοδίνη. Καὶ ἀμέσως κατόπιν ἀπ' τὸ μυχὸ τοῦ Παναγίου Τάφου ἀστράφτει ἡ ἱερὴ φλόγα, τὸ Ἅγιον Φῶς. Οἱ πυρσοὶ ἔχουν ἀνάψει αὐτομάτως. Ὁ Πατριάρχης μεταδίνει τὸ πῦρ στοὺς ἱερεῖς, οἱ ἱερεῖς τὸ μεταδίνουν στὸ πλῆθος. Δὲν ἔχεις συνέλθει ἀπ' τὴν κατὰ-πληξί τοῦ θαύματος καὶ ὅλο τὸ χάος τοῦ Ναοῦ πυρπολεῖται. Γιὰ μιὰ στιγμή σὲ πλανᾷ ἡ φαντασία τοῦ ὀλοκαυτώματος. Ἐπειτα ὅταν τὸ βλέμμα σου ἐξοικειωθῆ στὴν πυρκαϊά, προσέχεις τὴν ἰαχὴ τοῦ θριάμβου.

Βλέπω τὸ Πατριάρχη νὰ ὀδηγῆται ἀπάνω στὰ χέρια τοῦ πλήθους πρὸς τὸ Ἱερό. Οἱ πρωτόγονοι ἄνθρωποι νὰ εἶχαν τάχα ὑποδεχθῆ μ' ἐνθεότερη μανία τὸν Προμηθέα; Δέκα χιλιάδες στόματα παρληροῦν τὸ δόξα τοῦ Θεοῦ. Ὁ θάνατος ἐνικῆθη!

ΝΕΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

(πληροφοριακὸ δελτίο)

Νικολάου Λάσκαρη: «Ἱστορία τοῦ Νεοελληνικοῦ Θεάτρου». — Ἀθῆναι, ἐκδοτικὸς οἶκος Μ. Βασιλείου.

Ἔργο μνημειῶδες γραμμένο ἀπ' τὸ γνωστὸ δημοφιλέστατο θεατρικὸ συγγραφέα, ἀλλὰ καὶ βαθύτατο γνώστη τῆς ἱστορίας τοῦ Θεάτρου ὅλων τῶν ἐποχῶν κ. Λάσκαρη, ποὺ τόσο ἐργάστηκε γιὰ τὴ πρόοδο τῆς νεοελληνικῆς σκηνῆς. Ὅταν ὀλόκληρο τὸ ἔργο περατωθῆ, ἡ Ἑλλάς θὰ ἔχη μιὰ πραγματικὴ καὶ πιστὴ εἰκόνα τῆς ἐξέλιξως τοῦ Θεάτρου τῆς, καὶ οἱ ξένοι θὰ μποροῦν νὰ καταφύγουν σὲ μιὰ ἀσφαλῆ πηγὴ. Θὰ ἦταν μάλιστα εὐχρῆς ἔργο νὰ μεταφρασθῆ σὲ μιὰ ἀπὸ τις πιὸ γνωστὰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας.

Ἡ μελέτη — μετὰ μιὰ ἐκτεταμένη καὶ πολὺ καλὰ πληροφορημένη εἰσαγωγή γιὰ τὰ μεταβυζαντινὰ χρόνια καὶ ἰδίως γιὰ τὴ κρητικὴ σχολή — ἐξετάζει τὴν ἐξέλιξι τοῦ νεοελληνικοῦ θεάτρου ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 17 αἰῶνος, χωρὶς νὰ παραλείψῃ νὰ ἀναφέρῃ τὴν ἰδιαιτέρη ἱστορία τοῦ ἐπτανησιακοῦ θεάτρου. Γραμμένο σὲ ὕφος εὐχάριστον, τὸ ἔργο διαβάζεται χωρὶς κόπο.

Ἐξεδόθησαν ὡς τώρα ὁ πρῶτος τόμος (σελ. 336) Ἀθῆναι 1938, καὶ ὁ δεῦτερος (σελ. 352), Ἀθῆναι, 1939.

Κωστῆ Μπαστιᾶ: «Μηναῖς ὁ Ρέμπελος, Κουρσάρος στὸ Αἰγαῖο», Μυθιστόρημα, Ἀθήνα, τύποις Πυρσοῦ, 1939, σελ. 348, δρ. 65.

«Λιμάνια», (8 διηγήματα), Ἀθήνα, τύποις Πυρσοῦ, 1939, σελ. 104, δρ. 50.

«Οἱ ἄνθρωποι καὶ τὰ ζῶα», Ἀθήνα, τύποις Πυρσοῦ 1939, σελ. 90, δρ. 50.

Ὁ ἀκούρατος Γεν. διευθυντῆς τῶν Κρατικῶν Σκηνῶν, παρ' ὅλες τις πολυάριθμες ἀσχολίες του, δὲν λησμόνησε τὴ λογοτεχνία, μὰ ἐξακολουθεῖ νὰ μᾶς χαρίζῃ τὰ τόσο χαρακτηριστικὰ καὶ πρωτότυπα διηγήματά του ποὺ, καθὼς καὶ οἱ προηγούμενες συλλογές «Στεριές καὶ θάλασσες» καὶ «Ἀλιευτικά», ἔχουν γενικὰ ὡς θέμα τὴ θάλασσά μας καὶ τὴ θαλασσινὴ ζωὴ. Μὲ τὰ τρία καινούργια βιβλία ποὺ ὁ Μπαστιᾶς κυκλοφόρησε τὸ περασμένο χρόνο παίρνει μιὰ ἐξαιρετικὴ θέσι μέσα στοὺς πεζογράφους μας.

Θανάση Πετσάλη: «Ὁ μάγος μὲ τὰ δῶρα», μυθιστόρημα, Ἀθῆναι, Πυρσός, 1939, σελ. 196, δρ. 40.

Ἀπ' τὴ πρώτη ἐμφάνισί του μὲ τὴ σειρά «Γερεῶς καὶ ἀδύναμες γενεές», ὁ Πετσάλης ἔδωσε ὄχι ἀπλᾶ ἐλπίδες, ἀλλὰ βεβαιότητα γιὰ τὴν ἀκόλουθη ἐξέλιξι του. Μὲ ἀρκετὰ γρήγορο ρυθμὸ (ἕνα μυθιστόρημα τὸ χρόνο) συνέχισε τὸ δρόμο του. Ἀλλ' ὁ Πετσάλης διακρίθηκε ὄχι μόνον σὰν μυθιστοριογράφος, ἀλλὰ καὶ σὰν διηγηματογράφος μὲ τὴ συλλογὴ «Παράλληλα καὶ παράταιρα», καὶ τώρα ἀναγγέλει μιὰ νέα μὲ τίτλο «Τὰ πολλὰ καὶ τὰ λίγα».

Παντελῆ Πρεβελάκη: «Ἡ γυμνὴ ποίησι», ποιήματα: «ἡ λυρική ἀγάπη, τ' ἀναστάσιμα, τὸ μαντῆλι τῆς ἀγίας Βερονίκης, melencolia», Ἀθῆναι, Πυρσός, 1939, σελ. 114 δρ. 70.

Σὲ μικρὸ χρονικὸ διάστημα ἀπὸ «Τὸ χρονικὸ μίᾶς πολιτείας», ὁ Πρεβελάκης δημοστεύει τώρα μιὰ συλλογὴ — ὅπως πάντα σὲ πολὺ ἐπιμελημένη ἔκδοσι — ποιημάτων, ποὺ ἡ κριτικὴ δέχτηκε ὀμόφωνα μὲ τὰ πιὸ καλακευτικὰ λόγια.

Στρατη Μυριβήλη: «Τὸ γαλάζιο βιβλίον», (14 διηγήματα), Ἀθήνα, Πυρσός, 1939, σελ. 218, δρ. 60.

Μὲ τὴν ἔκδοσιν τῆς περιήμης «Ἡ ζωὴ ἐν Τάφῳ», ποὺ εἶχε ἐξαιρετικὴ ἐπιτυχία, ὁ Μυριβήλης ἔγινε ἀπ' τοὺς πιὸ ἀγαπητοὺς συγγραφεῖς τοῦ ἑλληνικοῦ ἀναγνωστικοῦ κοινοῦ. Τὰ χρονολογήματά του, τὰ μυθιστορήματά του, τὰ διηγήματά του διαβάζονται μὲ τὴ μεγαλύτερη εὐχαρίστησι.

Ἀγγέλου Δόξα: «Σορπράϊζ-πάρτυ», (5 διηγήματα), Ἀθήναι, 1940, σελ. 220, δρ. 50.

Ὁ πολυγραφώτατος Δόξας στὴ νέα του συλλογὴ διηγημάτων, καθὼς καὶ στὶς προηγούμενες διηγηματογραφικὰς συλλογὰς του, παίρνει γενικῶς τὰ θέματά του ἀπὸ ἓνα ὀρισμένο κύκλον, τὸν κύκλον τῶν «σαλονιῶν», ὥστε πραγματικὰ, καθὼς ὁ ἴδιος ὑπογραμμίζει, τὰ διηγήματά του ἀποτελοῦν μιὰ εἰκόνα κοσμικῆς ἠθογραφίας. Ὅπως πάντα ὁ Δόξας διαβάζεται μὲ μεγάλη ἀνάπαυσι.

Θράσου Καστανάκη: «Ὁ Ρασκάγιας», (7 διηγήματα), Ἀθήνα, ἔκδοσι Πυρσοῦ, 1939, σελ. 144, δρ. 40.

Ὁ συγγραφεὺς τῶν «Μυστηρίων τῆς Ρωμιούνης» καὶ τοῦ «Ὁμογενοῦς Βλαδιμήρου» δημοσιεύοντας τὰ ἑπτὰ αὐτὰ διηγήματά του (Ὁ Ρασκάγιας, Ἡ ἀρεντιά μου καὶ ὁ Πετρῆς, Ὁ Σάββαλος, Φιλολογία, Ὁ Γιωζέφης, Ἡ κυρία Μπαραγιακί, Τὰ μετὰ θάνατον) δίνει ὁ ἴδιος στὸ τέλος τοῦ τόμου διάφορες ἐξηγήσεις καὶ πληροφορίες γιὰ τοὺς πρωταγωνιστὰς τῶν διηγημάτων του ποὺ γράφτηκαν «μέσα στὴν κρασάτη ὁμορφιά τῆς Μεσόγειος, κάτω ἀπὸ τὸ χλιδὸ βελούδιον τ' οὐρανοῦ τῆς».

Γ. Μαράντη (Καφετζάκη): «Ἐμάθετέ τα;» κρητικὴ ἠθογραφία, Ἀθήνα, ἔκδοσι τοῦ συγγραφέα, 1939, σελ. 152, δρ. 50.

Ἡ χαριτωμένη ἠθογραφία τοῦ Μαράντη, ποὺ θυμίζει «Τὸ Μιχελιό» του ποὺ δῶ καὶ ἀρκετὰ χρόνια εἶδε τὸ φῶς, μᾶς γνωρίζει τὰ αἰσθήματα, τὰ ἦθη καὶ τὰ ἔθιμα τοῦ ἑλληνικωτάτου νησιοῦ, μὲ τὴ τόσο πλούσια λαογραφία. Τὴν ἔκδοσιν πλουτίζουν διάφορες σχετικὰς εἰκόνας τοῦ Γ. Γρηγόρη.

Μανώλη Σκουλούδη: «Λάμπρος καὶ Μαρία», τραγωδία σὲ πεζὸ καὶ σὲ στίχους, σὲ δύο μέρη, μὲ πρόλογο, Ἀθήνα, Πυρσός, 1939, σελ. 116, δρ. 35.

Τὸ ἔργο εἶναι ἐμπνευσμένο ἀπ' τὸ γνωστὸ ὁμώνυμον ποίημα τοῦ Ἑθνικοῦ μας ποιητοῦ. Ὁ συγγραφεὺς ἀνάλαβε τὸ ὄχι εὐκόλον ἔργο νὰ συναρμολογήσῃ ὅλους σχεδὸν τοὺς στίχους τοῦ Σολωμοῦ, συμπληρώνοντας τὰ κενά. Τὸ ἔργο πρόκειται νὰ παιχθῇ προσεχῶς στὸ θέατρο.

Ἀγγέλου Σημηριώτη: «Ὅσο φέγγει...», ποιήματα, Ἀθήνα, ἐκτύπωση Γραφείου Πνευματικῶν Ὑπηρεσιῶν, 1939, σελ. 128, δρ. 100.

Ἡ νέα συλλογὴ τοῦ ποιητοῦ — ποὺ ἔχει τιμηθῆ μὲ βραβεῖο τῆς Ἀκαδημίας, καὶ τοῦ Σταθατείου δραματικοῦ διαγωνισμοῦ — μετὰ ἓνα προοίμιον «Τὸ χάρισμα», περιέχει σειρὰ ποιημάτων σὲ τέσσερα μέρη: «Ὁράσεις, Ἀντιφεγγίσματα, παραλλαγές, Ἡ πόρτα». Ὁ Σημηριώτης μένει πάντα ὁ γλυκὸς ποιητῆς, ποὺ μὲ τὴ νέα του συλλογὴ θὰ προσθέσῃ μιὰ καινούργια στὶς τόσες ἄλλες ἐπιτυχίες του.

UN POETA ITALO-GRECO: STEFANO MARZOKIS

del prof. FRANCESCO DE SIMONE BROUWER

della R. Università di Napoli

(continuazione dal numero precedente)

Sotto il titolo Πανθεισμός son raccolti dieci componimenti, primo dei quali è lo stupendo Ὕμνος ad Apollo, in settenari doppi a rima baciata, scritto nel 1892. È tutta un'esplosione di lodi al nume più benefico pei mortali:

Ἀπόλλων' ἀργυρότοξε, ἐσένα ἢ Μοῦσα ψάλλει,
Τοῦ Αἰγιόχου γέννημα, σέ, Φοῖβε, ξανθομάλλη.

In bella veste poetica son cantati gli episodi più celebri degli antichi miti, che gli si ricollegano. A torto gli uomini hanno dimenticato, quanto debbano a lui:

Κι' ὅλο τὸν κόσμον ἐφώτιζες κ' ἦσουν Θεὸς τῆς τέχνης
Κ' εἶχε προστάτη ὁ δύστυχος, πατέρα ὁ καλλιτέχνης.

Finisce con l'augurio:

Ὅδῃγαι, Φοῖβε ὀλόξανθε, μὴν τὴν τροχιά του ἀλλάξῃ
Εἰς τὸ γαλάζιον τ' ἄπειρο τὸ φλογερὸ σου ἀμάξι.
Τὰ φτερωτὰ σου τ' ἄλογα κυβέρνα μὲ γαλήνη,
Καὶ φῶς στὰ μάτια σκόρπιζε καὶ στὲς καρδιὰς εἰρήνη.

Seguono l'ode Ἀρχαῖος κόσμος, una lunga poesia Σε μιὰ μοῦμινα il cui soggetto si presta a singolari e capricciose considerazioni e a ricordi del mondo antico, e sette sonetti. Di questi, i più importanti sono quello Στὸν Ὀμηρο, Ἡ χαραυγὴ ove con felicissima immagine è descritto Febo che sorge rosso fiammante di sdegno per celare con la sua luce le vergogne della sorella Ecate la quale si va pian piano celando tra le nuvole; quest'altro che ricorda *Il bove* del Carducci (1), di cui il Marzokis è un caldo ammiratore:

H E E O X H.

Προβαίνει ὁ ἥλιος σ' ὅλη του τὴ χάρι
Κι' ἀπὸ λάμψιν τὸν κόσμον πλημμυρίζει.
Μέσ' στὸ χωράφι ἀτίμητο ζευγάρι
Ἀπὸ βῶδιον θωρεῖς νὰ τριγυρίζῃ.
Ἐδῶ κυττᾶς περὶ φανὸ μισχάρι
Στὸ πράσινο σιτάρι νὰ βαδίζῃ,
Ἐν ἄλλο ἐκεῖ γυρμένο στὸ χορτάρι
Καὶ τὸ πλατὺ βουθοῦνι νὰ καπνίζῃ.

(1) Sul Carducci è degno di esser ricordato il buon lavoro di Α. Τυπάλδου-Μπασιᾶ: «Ἰωσίας Καρδούτσου καὶ Ἑλληνικαὶ Ἀνοίξεις». Ἀτене, 1910.

Μύριες ἀξίνες σκάφτουνε τὴ γῆ
 Κ' ὑψωμένες στὸν ἥλιο λαμπυρίζουν.
 Στους κάμπους βασιλεύει θεία σιγή,
 Κ' ἐνῶ θωρεῖς τὰ σπίτια νὰ καπνίζουν,
 Ἄλλο πλειὰ δὲ γροικᾶς τὴ χαραυγὴ
 Παρὰ τὰ βώδια ἀγάλι νὰ μουγκρίζουν

e il seguente, reso in italiano con la maggiore fedeltà possibile:

Lasciami rider, non voler cercare
 Se questo riso nasce da dolore.
 Vienimi accanto, qui, ad abbracciare:
 Sol riso e gioia mostrerà il mio core.
 Nell'alma mia di legger non bramare:
 Se in finta calma di apparir di fuore,
 Dentro al mio petto, ahimè, non sollevare
 Ciò che spegner non possono ore ed ore.
 Rider mi lascia, e in ciel mira la stella
 Che più dell'altre radiosa splende
 E del nome di Giove si fa bella.
 Quanto sorriso a noi da lei discende!
 E, mentre soffre orribilmente anch'ella
 Di dolcissima pace ne comprende.

Il Poeta, che abbiám visto pagano, ritorna credente in quindici poesie della III parte Μονοθεϊσμός, che comprende un inno Στὸν Πλάστη, due poesie (Ἡ Μαγδαληνή, Ὁ Θάνατος) e dodici sonetti. Al creatore ei ricorre, tormentato dalla disillusione:

Σ' ἐσὲ πώχεις πλάσει τὴ γῆ, τὸν αἰθέρα,
 Ποῦ σ' ἐκραζα πάντα γλυκό μου πατέρα
 Στὰ πρῶτά μου χρόνια τὰ τόσο χρυσᾶ.
 Σ' ἐσένα ποῦ μ' ἔχεις μὲ πόθο πλασμένο,
 Ποῦ θέλεις στὸν κόσμον νὰ ζῶ ἀπελπισμένο,
 Ὑψῶνω ἕναν ὕμνον ποῦ κλειῶ στὴν καρδιά.

Ma il soccorso non è che la morte:

Τὸ θάνατο δῶσε, πατέρα, κ' ἐμέ.

Credente appare nel sonetto Εἰς τὸ Θεό: e tra le braccia d'una cara fanciulla gli rinasce nel cuore la fede. Così nel sonetto Προσευχή:

Βάλε με, κόρη ἐκεῖ νὰ γονατίσω
 Καὶ γύρε μου τ' ἀλύγιστο κεφάλι
 Τοῦ Χριστοῦ τὴν εἰκόνα νὰ φιλήσω
 Πέστου κ' ἐσὺ πῶς ξέρω νὰ λατρέψω
 Καὶ στὴ θερμὴ καὶ τρυφερὴ σου ἀγκάλῃ
 Αἰστάνομαι τὸν πόθον νὰ πιστέψω.

e in un altro:

Κι' ὅταν σ' ἐσένα τρέχῃ ὁ λογισμὸς μου,
 Σὰ χριστιανὸς σ' ἕνα θεὸ πιστεύω.

Incerto è il pensiero dell'autore nei quattro sonetti Στὸ Χριστό, il cui contenuto non è concorde (1): l'animo agitato erra e non trova un porto sicuro. Sconforto invero esprime i sonetti Στὰ Φῶτα (la festa dell'Epifania), Σὲ μιὰ πεθαμένη, Σὲ μιὰ ἑβραία, Νεκρὴ, Σ' ἕνα ὄρφανό, il qual ultimo merita di essere riportato:

Μὴν κλαῖς, παιδί· τ' ὀλόχρυσον κεφάλι
 Μὴ γέρνης ὡσὰν ῥόδον μακραμένο,
 Μὴν ἀκουμπᾶς στῆς μάνας τὴν ἀγκάλῃ
 Τὸν πατέρα ζητῶντας λυπημένο.
 Ἄκου ἢ καρδιὰ τῆς μάνας σου πῶς πάλλει,
 Ποῦ στὸ στήθος σὲ κλεῖ τ' ἀγαπημένο,
 Καὶ τὸ μέτωπο γέρνει ἀγάλι γάλι
 Για νὰ κρύψῃ τὸ μάτι τὸ κλαῦμένο.
 Γύρισε ἐδῶ τὸ δακρυμένο μάτι
 Νὰ ἰδῆς σ' αὐτὴ τὴ φύσιν, ποῦ εὐωδιάζει,
 Ἄπελπισιὰ παντοῦ καὶ μαύρη ἀπάτη.
 Κύτταξε πόσοι δύστυχοι ἐδῶ ζοῦμε·
 Μιὰ μάνα, ὄραϊο παιδί, μᾶς ἀγκαλιάζει,
 Κ' ἕνα πατέρα ἀνώφελα ζητοῦμε.

Potente fantasia mostrano le cinque ΜΕΓΑΛΟΦΥΙΕΣ, che formano una serie staccata: Τὸ ὄραμα τοῦ Δάντε, un sonetto Στὸν Ὀμηρο, le ottave Ἡ τρικυμία, Τὸ ὄνειρο τοῦ Βύρωνος, Τὸ κύκνειον ᾄσμα τοῦ Λεοπάρδη, il grido degli ultimi istanti del grande recanatese. Con la infelicità di lui il Marzokis, che è stato già soprannominato il « Leopardi neogreco », si compiace di ricollegare la sua, mostrando anch'egli la impotenza dell'uomo verso la natura matrigna, che volle serbarci ai tormenti e condannarci a portar nella tomba i nostri bei sogni. Il poeta del dolore è alle porte dell'agonia. Curvati, o mortale, dinnanzi a lui; adesso anch'egli è un nume.

Ἡ ὄψιν του ἀλλάζει, τὸ μέτωπο ἀπλόνει,
 Τὸ μάτι πλανιέται κ' ἡ κόμ' εἶνε ὀρθή·
 Θνητέ, κλῖνε ἐμπρός του μὲ σέβας τὸ γόνυ,
 Κι' αὐτὸς θεὸς εἶνε αὐτὴ τὴ στιγμή.

(1) Pp. 55, 57, 58-59. In una terzina è ripetuto il manzoniano *disonor del Golgota*:

Κ' ἕνας ἑβραῖος τὴ χτίσι ἀναστατόνει,
 Στὴν ἀτιμιὰ τοῦ Γολγοθᾶ κρεμιέται
 Κι' ὀλόκληρο ἕνα κόσμον ἐκεῖ καρφώνει.

E ai mortali getta il moribondo l'estremo feroce sarcasmo:

Θνητοί, στὸ πλευρό μου πηδᾶτε, πηδᾶτε,
Νὰ σπᾶστε τὴ λύρα στὰ μάτια μου ἐμπρός,
Σφιχτὰ νὰ μοῦ δέστε τὰ χέρια τρεχᾶτε
Κ' ἐγὼ δὲν τ' ἀρνοῦμαι πῶς εἶμαι τρελλός.

Τρεχᾶτε καὶ σπᾶστε αὐτὸ τὸ κεφάλι
Νὰ βγάλτε τὴν τρέλλα ποῦ μέσα του κλειῖ,
Κι' αὐτὴ τὴν καρδιά μου ξεσκίστε ποῦ πάλλει,
Νὰ γένουμε φίλοι γιὰ πάντα πιστοί.

In tredici odi barbare (ΣΤΙΧΟΙ ΒΑΡΒΑΡΟΙ) volle il nostro imitare sempre il Carducci: Τὸ μέλλον, Ἡ σημαία, Ἄνοιξις, Καλοκαίρι, Τὸ φθινόπωρο, Ὁ χειμῶνας, Ὁ Προμηθεύς, Στὴ Μύρρα, Ὁ νέος Ἰάσω, Ἡ ἀναδυομένη, Σ' ἓνα ἐγκληματία, Ἀρχαῖο εἰδύλλιο, Ἡ ἡμέρα. Domina in esse un senso di tranquilla pace innanzi alla divina armonia del creato. Il poeta non è lieto, e vuol chiamarsi uccello acciecato che canta nelle tenebre le lotte del mondo; ma, nonostante, com'è bella ed efficace questa descrizione campestre!

Τὸ βῶδι βαρεῖά στὸ χωράφι
Τὰ πόδια ἀργοκίνητο πέρνει.
Ἄνοίγει φουσῶντας τὰ μαῦρα βουθούνια
Κι' ὀλόγυρτο στέρνει βραχνὸ μουγκρητό.

Ἄνάφτει τὸ χόρτο, τὸ χῶμα,
Ἡ θάλασσα ὀλόστρωτη ἀστράφτει.
Στὴ γῆ ξαπλωμένο θωρεῖς τὸ μοσχάρι
Νὰ βρίσκη στὸν ἥλιο δροσιά καὶ ζωή.

E come è ricordata felicemente nella vergine la primavera:

Ἦ, πῶς γελοῦνε τὰ μαῦρα μάτια σου
Μέσ' στὸν καθρέφτη ποῦ καθρεφτίζεσαι,
Σὰν τὸν ἥλιο ποῦ στέρνει μιὰ ἀχτίδα
Στὰ νερὰ τὰ καθάρια τῆς λίμνης.

Τὰ κοραλένια χεῖλη σου μοιάζουνε
Μὲ μυρωμένα ῥόδα ποῦ ἀνοίγουνε
Εἰς τὴν πρώτη δροσοῦλα ποῦ πέφτει
Σὰ διαμάντι στὰ ὀλόκλειστα φύλλα.

Due tra le più belle di queste odi offriamo qui, tradotte come ci è riuscito.

ANTICO IDILLIO

Cade dovunque la neve finissima,
L'erba lenta ricopresi:
Le neviccate piante, o Anna, sembrano
Mandarli che fioriscono.

Il bel sentiero ora mai più non scorgesi,
Che a casa tua menavami:
E nulla or veggo più, che nell'incedere
È Amore che a te portami.

Nulla ora veggo più: se il tuo, d'un attimo,
Tetto di neve ammantasi,
Lassù rivolano, là sopra aggiransi
Due colombe bianchissime.

E nella gelida calma purissima
Biancovestita appressati,
O dolce mia Anna: tra nubi candide
Or mira il sol che levasi.

E nel biancore, il qual d'intorno effondesi,
Cigno son io purissimo:
Sovra le braccia tue corro a ripetere
Il canto mio più limpido.

IL GIORNO

Rosso fiammante già il sole levasi;
In terra, in mare la luce semina:
Da nubi bianchissime sorge
Quale vergin da bianco lenzuolo.

Del ciel le sfere d'un tratto splendono:
Lieve la luce biancheggia, aumentasi,
Qual giovin che il volto rifresca
In cristallina limpida fonte.

Gli alberi, il mondo, tutto risuscita;
E tal splendore sul mar diffondesi
Che credi brillanti vedere
Dentro l'acque, di sopra, lanciati.

Piante, capanne, colline indoransi;
Al sole i petali i fiori schiudono.
Il seno arde della fanciulla,
Nelle sue vene risorge il sangue.

Sotto l'aratro il campo pullula,
Al par dell'oro luccica il vomere.
Tacito e piano il bove mugge,
E credi che balena la zappa.

In oggi il mondo non vuol fantasime,
Senti le mani che ognor lavorano,
E va la fanciulla nei campi
Ed ignee fiamme dagli occhi vibra.

Aurea fanciulla, t'avanza, accòstati,
Nivea qual giglio, qual rosa fulgida:
Di candido panno vestita,
Come dea dinnanzi m'appari.

I sogni, certo, col dì sen volano,
E l'universo vive ora e palpita:
Al mio petto stringerti io voglio,
La mia vita ancor io vo' godere.

Dieci sonetti e undici poesie costituiscono la sesta parte ΠΟΛΕΜΟΣ (Τιτανομαχία, Στη Σοφία, Καρδιά και νοῦς, Πρόποσις, Στὸν ἥλιο, Στη Μαρία, Θὰ σ' ἀκλουθῶ, Στὸ 1894, Οἱ ποιηταί, Εἰς τὰ παιδιὰ μου, Στὸν Ὅμηρο, Στὸ 1900, Σ' ἕνα νεκρό, Στους ἀρχαίους θεούς, e sette senza titolo); nove la settimana ΕΙΡΗΝΗ (Σ' ἕνα νεκρό, Σ' ἕνα ἄλογο, Ἀπὸ τὸ λεύκωμα τῆς Δδος Φ. Ν. Ἀ., Τὸ σύγνεφο sonetto, Ζωγραφιὰ e Τὸ καράβι in ottave, Στὸν ἄνθρωπο, Προσευχή e Ἡ ζωγραφιὰ pure in ottave). Dopo alquanti componimenti amorosi (Γιούλια, Φεύγει, Εἰς κόρη, Τὸ μῖσος, Ἡ ἀγάπη μου, Ἄσπρες τρίχες, Νυχτερινό), in ΕΠΙΣΤΗΜΗ l'autore inneggia alla scienza e abbraccia più larghi orizzonti, mirando alla perfezione dell'umanità con le più luminose speranze nell'avvenire: Ὁ Γένεσις (l'invenzione dell'innesco vaccino), un sonetto Ἀχτίδες Ῥέτιγγ e un poemetto su Mongolfier. La decima parte, ΙΕΡΑ, comprende quattordici poesie: *Il cimitero, Per la morte del fratello Cesare*, due *Ad Anna* (1), e dieci sonetti, dei quali uno all'isola di Zante, due al padre, un quarto ai figlioli, un quinto *Le mie ali*, e i rimanenti senza indicazione. Seguono due altre corone di sonetti: ΒΕΒΗΛΑ (dieci) e ΑΝΥΠΟΤΑΧΤΑ (quattordici, di cui uno a Dante Alighieri e un altro alla poetessa Gaspara Stampa). Finalmente, di ventisei poesie, quattro sonetti e due composizioni più lunghe (Συνωμοσία in quartine e Εἰδύλλιο in ottave) consta l'ultima parte ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ.

Di assai minor mole è il secondo volumetto ΝΕΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ, dedicato al rimpianto fratello Memnone con questa frase gentile: Μὲ τὸ ν' ἀφιερῶσω εἰς τὴν ἱερὰ σκιά σου τὰ ποιήματά μου, ἄλλο δὲν κάνω παρὰ ὅ, τι κάνουν τὰ λουλούδια στὸν ἥλιο. È diviso in cinque parti: Πανουράνια, *Dissonanze*, Παναρμονία, *Dies irae*, Μελωδίες. La prima comprende Τὸ δρᾶμα τῆς ψυχῆς (dieci poesie: Γῆ κι' οὐρανός, Ὁ σταυρός, Τὸ σήμαντρο, Ἡ πάλη, Σπαραγμός, Γολγοθᾶς, Στη συνάδελφο Ἑλένη Λάμαρη, Τὸ μυστικό μου, Μιὰ ψυχὴ, Μὴ με γνωρίσης), Ἡ κωμωδία τῆς ψυχῆς (sei poesie: Οὐρανός, Ἀνύμφευτη νυφοῦλα, Νεκρό, Μιὰ καρδιά, Οὐράνιοι γάμοι, Μιὰ ἀγάπη), Οἱ ἀθάνατοι (quattro poesie a Fidia, Dante, Raffaello e Verdi), Κόσμος βιβλικός (*Caino, La libertà, I buoi del presepe*, due poesie su Cristo). Otto componimenti formano le *Dissonanze*: Στη φύσι, Δύο ἀνοιξίς, due Στην Ἰδέα, Μιὰ ἀνοιξί, Ὁ ἄνθρωπος στὸν ποιητή, Ὁ

(1) Nella seconda, pp. 128-129, è parafrasata l'altra poesia italiana, pure *Ad Anna*, edita in precedenza nell'opuscoletto *Poesie*, Zante, 1885, pp. 21-23.

ἄνθρωπος, Ἐλευθεριά; e altri otto la terza parte: Δάκρυα και μύρα, Ἡ ἀνοιξί, Μιὰ μέρα, Ἐνας βασιλιάς (Wolfgang Goethe), la versione del coro manzoniano Ὁ θάνατος τῆς Ἑρμενεύραδης (1), Κύπρος, Δυὸ μάτια και δυὸ χέρια, Νεκρή. Il *Dies irae* comincia con una poesia, risposta ad un'altra del fratello Andrea, cui tengon dietro: Ὁ καπνεὺς τοῦ δάσους, Δυὸ σπαδιά, Ἀνεμοζάλη, Στὸν πατέρα μου (quello trascritto innanzi), Δὲ θὲ νὰ πῶ, Πυρκαϊά, Φ. Ι. Δαμίλη, Μιὰ ψυχὴ, Σ' ἕνα ἔκθετο, Ἡ ἀγρή. Sette *Melodie* chiudono poi la raccolta: *Ai giovani, Alla signorina T. Sykiotis, Ad una bellezza, Per le nozze di Cornelia Preveziotis con Emanuele Tavaniotis, Il mio primo maestro, Spiridione Karvellàs, Vásson Rotis* (2). Questo secondo volume differisce dal primo non solo pel numero delle poesie, ma anche perchè non presenta, in paragone dell'altro, eguale varietà, sì che facilmente appare alquanto monotono a chi non rifletta che esso è il frutto di un periodo di anni più breve e di un'età, in cui col crescere dei disinganni il poeta si è quasi addirittura ripiegato su sè stesso in uno scorcamento più intenso: ciò spiega come insieme ad una certa uniformità di colorito si scorga qua e là una profondità di pensiero maggiore. Le due poesie, Γῆ κι' οὐρανός e Ὁ σταυρός, con cui si apre il volume, si può dire compendiano le note fondamentali di tutta la raccolta: nella prima si vuol mostrare la vanità e malvagità della nostra vita e la sacra brama che l'uomo deve avere, rifuggendo dal male e purificandosi, di innalzarsi con ali bianchissime a più superba altezza per raggiungere il suo immortale destino; nella seconda la gioia del sacrificio, per cui il poeta, chiamato dalle stelle a salire nei loro mondi, schiude le mani ad esser crocifisso qui in terra. Riferiamo la prima:

Τὰ πάλλευκα φτερά μου
Μὴ μοῦ κρατῆς δεμένα
Κᾶτι ζητῶ σ' ἐσένα
Ποῦ φεύγει ἀπὸ τὴ γῆ.
Τοῦ πλειοῦ γλυκοῦ πλανήτη
Τὰ μονοπάτια ξέρω,
Ἄσε με 'κεῖ νὰ φέρω
Μιὰ σκέψη σου χρυσῆ.
Τοῦ κόσμου νεκροθάφτης,
Ἄσε πικρὰ νὰ κλάψω,
Τὸ δάκρυ μου νὰ θάψω
Ποῦ ἡ ἀγνή ψυχὴ μου κλεῖ·
Κ' ἐκεῖ ψηλὰ νὰ φέρω
Ὅ, τι ἀφ' τῆ γῆ δὲ φθάνει,
Τ' ἀγκάθινο στεφάνι,
Τοῦ Γιούδα τὸ φιλί.

Le poesie dei volumi esaminati non sono però che una parte esigua, di fronte alle moltissime altre, o inedite ancora, o disseminate nelle numerose riviste di tutto il mondo

(1) Non è completa. Mancano quattro strofe, dal verso « Come rugiada al cespite » al verso « Richiama al noto duol », cioè le strofe 11-14 dell'originale.

(2) Un esame fin troppo prolisso di questo secondo volumetto, diede nel giornale « ΑΡΜΟΝΙΑ » di Smirne (anno XXVII, 1907, nn. 6108 e sgg.) Teodoro Kypròs, autore

greco, come lo straziante poemetto Πείνα-Κρύο-Θάνατος, suggerito all'autore da un vero e triste accidente, la morte di due poveri coniugi per fame e freddo (1), o come questa recente breve ma graziosa poesia, inserita nella Δάφνη dell'11 marzo 1910, che sorprese gli amici del poeta, poichè, mentre επιστεύθη γενικῶς σχεδὸν ὅτι ὁ πτερωτὸς κάλαμὸς του διαφύγει τῶν δακτύλων του καὶ ὅτι ὁ ἀστὴρ ἔδυνεν εἰς μίαν ὑπέροχον δύσιν, si vide invece che il Marzokis κρατεῖ ἀγέραστον ἀκόμη τὴν φόρμιγγά του καὶ οἱ δάκτυλοί του τὴν κρούουν ἀκόμη μετὴν πρώτην ὀρμὴν (2).

ΣΕ ΜΙΑΝ ΩΜΟΡΦΙΑ

“Ὅ, τι γιὰ σένα αἰσθάνομαι,
 “Ὅ, τι ἡ ψυχὴ προσφέρει,
 Εἶνε βουβὸ τὸ χεῖλι μου
 Καὶ νὰ τὸ πῆ δὲν ξέρει.
 Στὰ λόγια της τ' ἀπόκρυφα
 Μιλεῖ μ' ἐν ἄλλο στόμα,
 Στὸ κάθε της τὸ χρώμα
 “Ἐν ἄλλο φῶς θωρεῖ.
 Γι' αὐτὸ λαβαίνει ὀλόφτερη
 Γιὰ σὲ μιὰ τέτοια χάρι,
 Μέσ' ἀπὸ χίλιες ἀνοιξες
 Ἄρώματα νὰ πάρη,
 Καὶ μέσ' ἀπὸ τὴν ὑπαρξί,
 Ποῦ τὴν καρδιὰ εὐωδιάζει,
 Ποῦ τοὺς παλμούς ἀγιάζει,
 Νὰ πάρη μιὰν εὐχή.

III.

Singolare carattere d'uomo era quello di Stefano Marzokis: vivacissimo, sensitivo, straordinariamente eccitabile, ma di una forza di volontà non comune, e, in fondo, di una bontà senza pari; timido quasi, non per timore, ma per inconsapevole e naturale semplicità. Ecco com'ei dipinge finemente sè stesso in uno di quei suoi mirabili sonetti, nei quali, secondo la Lamaris, ὁ πόνος ἐκφράζεται μετὰ ὅλην τὴν νευρώδη ὀρμὴν του καὶ μετὰ ὅλην τὴν φιλοσοφικὴν σκέψιν, piccoli capolavori di intrinseco pregio, non superato da altri, veramente impeccabili pel vigore dei sentimenti e la concisa efficacia delle espressioni:

Βαθὺ βλέμμα, ὄραϊο μέτωπο, ἀχνὸ χρῶμα,
 Φρύδια πυκνά, μισόξανθα μαλλιά,
 Μύτη μικρὴ, κοντός, λυγρός τὸ σῶμα,
 Μέτριον σαγῶνι, χεῖλι φουσκωτά.

anche lui di racconti, Δηγήματα (Atene, 1902), e di alcune prose poetiche, Αἰ ὄραϊ τοῦ ἔτους (Atene, 1907).

(1) Vedila nella rivista di Alessandria d'Egitto «NEA ZΩH», a. IV, n. 46, giugno 1908.

(2) Così Mitsos Durakis nel giornale «Ο ΠΥΡΡΟΣ» del 31 marzo 1910.

Γοργὸς στὸ βῆμα πάντα καὶ στὸ στόμα,
 Κορμί γυρτὸ γεμάτο δυστυχιά,
 Φρόνιμος, ταπεινός, τρελλὸς ἀκόμα,
 Δειλία καὶ θάρρος κλειῶ μέσ' στὴν καρδιά.
 Κανείς κανείς στὸν κόσμον δὲ με ξέρει.
 Γιὰ νὰ μὴν πάσχω ἀδιάκοπα γελῶ.
 Πόσα ἡ ψυχὴ μου βάσανα ὑποφέρει!
 Φλογίζομαι ἀπὸ δόξα καὶ ὄλο γράφω.
 “Ὅ, τι ἀγαπῶ, θαρρεῖς πῶς τὸ μισῶ.
 Ὅτ' ἀνὰ γινώρισουν οἱ ἄνθρωποι στὸν τάφο.

Nella sua poesia vi è profondità di pensiero e arditezza di concezione: egli attinge in gran parte alla letteratura italiana, ma non tralascia le fonti copiose di tutti i più grandi genii, di cui con lo studio si giova non senza aggiungergli un'impronta di propria originalità. È classico e idealista e realista insieme: merito suo è, se penetrò il realismo nelle vene della odierna musa greca. Ὁ Μαρτζώκης, nota acconciamente il Kaloghieropoulos (1), ἤμιστα βέλκωμοπαθῆς, οὐδένα θωπεύει οὐδ' αὐτοχειροτονεῖται ἀρχηγὸς σχολῆς, οὐδὲ ζητεῖ νὰ ἐπιβάλλῃ διὰ μαθητῶν τὴν τέχνην του· αὐτὸς ἤνοιξε ἕνα δρόμον πολὺ ἀσφαλῆ, χωρὶς ὑπερβολάς. Συνδέει ὁ δρόμος αὐτὸς τὴν μελιχρᾶν ἀμφιλύκην τοῦ βωμαντισμοῦ μετὰ τὸ ἐπιβάλλον λυκαυγὲς τῆς ἐπιστήμης. Οἱ θέλοντες νὰ τὸν ἀκολουθήσουν, θὰ εὕρωσι τὸν δρόμον πολὺ εὐρύν, μετὰ πολλὰς ἐξάρσεις φιλοσοφικὰς, διότι τὸν προελεῖαν μετὰ πολλὴν πνευματικὴν ἰδρωτᾶ, μετὰ πολλοὺς πόνους ὁ ποιητής. Nella poesia vuole il Marzokis che perfettamente si colleghino il sentimento e la riflessione, e nel prologo delle *Nuove poesie* (pp. 5-7) sostiene che essa è la bilancia, ἐπάνω στὴν ὁποία ζυγίζεται ὁ πολιτισμὸς ἑνὸς ἔθνους, εἶνε ἡ ἀφετηρία ὅλων τῶν μεγάλων ἰδανικῶν τῆς ἀνθρωπότητος. “Ἄν στὸ ἔθνος μας ἡ ποίησις δὲν ἐκτιμᾶται ὅσον πρέπει, αὐτὸ πολὺ εὐκόλως ἡμπορεῖ νὰ ἐξηγηθῆ. Ὁ κομμουνισμὸς στὴ φιλολογία καὶ μιὰ ἀριστοκρατία, ἡ ὁποία ἔχει μόνον χρυσάφι νὰ μετρήσῃ καὶ ὄχι αἰῶνας πολιτισμοῦ· ἡ ἀφοσίωσις στὸ σύστημα εἰς τοὺς μέν, καὶ ἡ λατρεία στὸ χρῆμα στοὺς ἄλλους, κάνουν νὰ νομίση κανεὶς ὅτι ἡ ποίησις περιφρονεῖται, ἐνῶ ἀπὸ τὸ λαὸ λατρεῖται, ἀπ' αὐτὸ τὸ λαὸ ποῦ κλεῖ μέσα του τὴν ζωή, καὶ ἔχει ὅλα ἐκεῖνα τὰ στοιχεῖα μετὰ τὰ ὁποῖα ἀποκτᾶ κανεὶς τὰ μεγάλα δικαιώματα τοῦ πολιτισμοῦ. Τώρα ὅμως νομίζω πῶς ἡ ποίησις ἐκτελεῖ τὸν ἀληθινὸν της προορισμὸν, τώρα ποῦ πλησιάζει στὴ ζωή, στὴν πραγματικότητα, τώρα ποῦ τὰ ἰδανικὰ βγαίνουν ἀπὸ τὸν πραγματικὸν κόσμον, ποῦ τὰ πάντα εἶνε συγκεκριμένα, τώρα ποῦ στὸ μάτι τοῦ καλλιτέχνη ἀνοίγονται ὅλα τὰ μεγάλα ὄραματὰ τῆς ψυχῆς. L'essere stato l'antesignano del realismo nell'Ellade contemporanea, non gli impedisce intanto di adorare l'antica Grecia, come l'adorarono i grandi poeti di ogni paese e di ogni secolo. Distaccandosi spesso dall'atmosfera che lo circonda, ei si trasporta come in un lontanissimo orizzonte, rievoca civiltà passate, si prostra innanzi agli altari e alle statue dei numi ed inneggia ad Apollo, a Venere Anadiomene, agli dèi antichi e scrive *Il nuovo Giasone*, l'uomo che vola nei cieli, di mondo in mondo, in traccia di una nuova divinità; ma quando dallo spazio indefinito ritorna sulla terra, il realismo lo incatena di nuovo. Non ha una sola corda la sua lira, da cui trae ricchissime onde di armonia; qualunque sia però il tono che assume, egli è sempre padrone della sua arte e si serve del suo strumento con piena sicurezza e larga varietà. Si direbbe anzi che

(1) Cfr. lo scritto Σύγχρονοι ποιηταὶ nella strenna «ΠΟΙΚΙΛΗ ΣΤΟΑ» del 1899, pp. 471-472.

talvolta egli si lasci trascinare dal suono al punto da trascurare, o curar poco, l'orditura dei suoi concetti; tanto i suoi versi sono di una spontanea e costante musicalità, raggiungendo non raramente effetti notevoli, come nella seguente strofe, ove par di sentire l'ululato del vento e il percuotersi delle raffiche:

Τρέχουν, μουγρίζουν μαῦρα τὰ σύγνεφα,
Ψυχρὸ τ' ἀγέρι χτυπᾷ τὸ πρόσωπο,
Βροχὴ μεγάλη, λοξή, πυκνότατη,
Πέφτει μὲ μάνητα.

Una speranza e un desiderio infiammavano il cuore del poeta: l'Amore che regge l'immenso universo:

Τὸν κόσμο ζητοῦσα νὰ κάμω οὐρανὸ μου
Κι' αὐτὸ τὸ ζωῦφι νὰ κράξω ἀδελφὸ μου·
Στὸ ῥόδο, στὸν κρῖνο νὰ δώσω λαλιά.

Ma l'egoismo degli uomini, la spirituale miseria dell'età nostra così priva di nobili ideali, lo fanno erompere nel grido potente della Τιτανομαχία, che è una delle sue più belle e forti poesie.

Εἶμαι βάρδος· τὸ αἰσθάνομαι μόνος
'Αφ' τῆ λάμπι ποῦ μῶδωσε ἡ φύσι,
'Αφ' τ' ἀπέραντα πάθη καὶ μίση,
'Αφ' τὸ ἠφαίστειο ποῦ κλειῶ στὴν καρδιά,
'Αφ' τὲς χίλιες ποῦ τρέφω ἐκδικήσεις,
'Αφ' τὲς χίλιες πληγὲς μέσ' στὰ στήθια.
Εἶμαι βάρδος· τῆς γῆς τὴν ἀλήθεια
Θὰ τὴν εὔρω στὸ μνημα βαθειά!
Μὲ μιὰ λύρα στὸν ὄμο πετάω
Καὶ πετιοῦμαι στὸν ἄνισο ἀγῶνα,
Πολεμῶντας τὸν ἄτιμο αἰῶνα
Ποῦ ποθεῖ νὰ μὲ βλέπη ὄρφανό.
Τὲς πληγὲς ὅπου ὁ κόσμος μ' ἀνοίγει,
Μὲ τὸ ἔνα μου χέρι ξεσκίζω
Καὶ μὲ τ' ἄλλο τὰ νέφη χωρίζω
Γιὰ νὰ ῥίξω στὴ γῆ κεραυνό.
Μ' ἀχαλίνωτα πάθη καὶ μίση,
'Αγροικῶ τὴν ἀνάγκη νὰ ψάλλω
'Ο,τι βρίσκω στὸν κόσμο μεγάλο
Καὶ συντρίβω ὅ,τι βλέπω μικρό.
Πότε στέρνω στ' ἀπέραντο βέλη,
Πότε ῥίχνω φωτιά καὶ κατάρα,
Τοῦ παιδιοῦ πότε ἀκοῦς τὴ λαχτάρα,
Πότε ἀκοῦς λιονταριοῦ βογγητό.
Λευθεριά μέσ' στὸν κόσμο γυρεύω
Κ' εἶμαι δοῦλος καὶ πάντα στενάζω,
Σὰν πατέρα τὸ θάνατο κράζω
Τὰ δεσμὰ τῆς νὰ λύση ἡ καρδιά.

Πρὶν πεθάνω, τὸ ἠφαίστειο θ' ἀνοίξω
Καὶ κρατῶντας τοῦ μίσους τὰ βέλη,
Θὰ φανῶ, σὰν ὁ Ζεὺς στὴ Σεμέλη,
Γιὰ νὰ κάψω μιὰν ἄγρια ὠμορφιά.

Vani sono dunque gli sforzi dei seguaci del Parnaso:

Κ' ἐμεῖς ζητιάνοι αἰώνια λαχταροῦμε
Νὰ βλέπουμε νὰ ζοῦν τόσοι δειλοί!
Καὶ στὰ μαρτύρι' ἀνώφελα ζητοῦμε
'Ἐνα ῥόδο, ἓνα δάκρυ, ἓνα φιλί,

giacchè nel corso della vita a ogni nuovo ideale succede un disinganno:

Τρέχει ὁ θνητός, βογγᾷ, τὴ γῆ ματόνει
Σὲ πάλη τρομερή, τὸ σῶμα σέρνει·
Καινούριο ἰδανικὸ τὸ νοῦ του ὑψώνει
Καὶ μ' ἓνα στάχυ αἰώνια παραδέρνει.

La sfortuna si è scagliata sul poeta; tuttavia, egli, novello Anteo, cadendo, non che avvilitarsi, riacquista nuove forze e si risollewa superbo contro i bersagli di essa, dicendo ai figliuoli:

Ὅταν, παιδιά μου, παίζετε σιμά μου,
Μὲ βλέπετε μαζὶ σας νὰ γελῶ,
Καὶ δὲν ξέριτε πῶς μέσα στὴν καρδιά μου
'Αγάπες, μίση ἀκοίμητα κλειῶ.
Τὸ χέρι ποῦ θερμὰ σᾶς ἀγκαλιάζει
Τὸ μικρὸ σας κεφάλι τὸ χρυσό,
Δὲν ξέριτε πῶς πολλὰς φορὲς σπαράζει
Νὰ μπορέση νὰ ῥίξῃ κεραυνό.
Οἱ ἄνθρωποι μοῦ ἐκήρυξαν τὴν πάλη
Καὶ φαρμάκι μ' ἐπότισαν πικρὸ
Κι' ἀντὶς ἐγὼ νὰ γύρω τὸ κεφάλι
Περήφανα ὑψωμένο τὸ κρατῶ.
Μὴ διαβᾶστε, παιδιά μου, ἄλλο τραγοῦδι
'Απὸ τοῦτο ποῦ γράφω ἐγὼ γιὰ σᾶς·
Εἶν' τῆς καρδιάς μου ἀμάραντο λουλουδι,
Ποτισμένο μὲ αἷμα ἀντὶ δροσιᾶς.
Τραγοῦδια τώρα ὁ κόσμος πλεῖα δὲ θέλει
Κ' ἡ λύρα μου συντρίμματα ἄς γενῆ·
'Αντὶ γιὰ στίχους τώρα ἡ Μοῦσα στέλλει
'Αστροπελέκια στὴ σκληρὴ τὴ γῆ.

oppure, insoddisfatto, disperato, diventa scettico, getta via la lira e grida:

Σὲ τούτη τὴ σφαῖρα δὲ ζῶ ἀπελπισμένος;
Σὲ τοῦτο τὸν κόσμο δὲ ζῶ μοναχός;
Θνητέ, κι' ἂν δὲ μένης στὴ γῆ νεκρωμένος,
Γιὰ μένα σὺ πάντα δὲν εἶσαι νεκρός;

Nonostante però lo scetticismo, il bisogno potente dell'amore prende, di quando in quando, il sopravvento, e il poeta volentieri oblia nel seno di Mirra i malanni e lo squalore del verno:

"Ας ἀγριέψουν οἱ ἀνέμοι, ἡ θάλασσα,
Καὶ πλοῖα κ' ἀνθρώπους ἄς συνεπάρουνε·
"Ας μὴ ἔβγη πλειὰ ὁ ἥλιος στὴ χτίσι
Καὶ τὸ χιόνι τὰ σπῖτια ἄς σκεπάσῃ!
Φθάνει ν' ἀνοιξῆς σ' ἐμὲ τὰ χέρια σου
Καὶ νὰ μὲ σφιξῆς μέσ' στὴν ἀγκάλη σου,
Καλοκαῖρι γιὰ μὲ θὰ προβάλλῃ
Καὶ τὰ ρόδα κ' οἱ κρῖνοι θ' ἀνθίσουν.

Nell'amore, o ardente o ideale, vi è sempre per lui una punta d'ironia. Canta la donna in modo alquanto strano: ma anche nel più caldo impeto non vien mai meno a un senso di gentile rispetto. Delicato infatti è questo invito all'amica:

"Ἐλα μ' ἐμὲ νὰ ζήσης,
"Ἐλα μ' ἐμένα, φῶς μου·
Δὲν εἶπα αὐτοῦ τοῦ κόσμου
"Ὅ,τι σ' ἐσὲ θὰ πῶ.
"Ἀφ' τῆ μεγάλης φύσι
"Ἐχω γιὰ σένα κλέψει
Τὴν πλειὸ μεγάλη σκέψι,
Τὸν πλειὸ γλυκὸ παλμό,
"Ἐσένα νὰ λατρεύω,
Νὰ τραγουδήσω ἐσένα·
Δὲν εἶπα σὲ πανένα
"Ὅ,τι σ' ἐσὲ θὰ πῶ.

con cui contrasta un'altra, ove truceamente la rassomiglia a una vipera:

Μέσ' στῆς νυχτὸς τὰ σκότη,
Στὴν ἀγκαλιά μου ἀπάνω,
Γυρεύω νὰ θερμάνω
Μιὰ παγωμένη ὀχιά.
"Ἀλύπητα τὰ σπλάγχνα
Μοῦ τρώει γιὰ νὰ χορτάσῃ·
Σφυρίζουνε στὴν πλάσι
Τὰ φεΐδια, τὰ στοιχειά.

La passione a volte si muta in odio, che è appunto frutto di grande amore. Così in Γιοῦλια (Τὸ μῖσος):

"Ὅταν σὲ κλειῶ, τῆς ἔλεγα,
Στὴ φλογερὴ ἀγκαλιά μου,
Τὰ βάσανά μου, κόρη μου,
Γιὰ λίγο ἀλημονῶ.

Φλόγα, μαυρίλα κρύφτουνε
Τὰ μαῦρα σωθικά μου·
"Ἐμίσησα κ' ἐμίσησα,
Γιατὶ πολὺ ἀγαπῶ!

Anche la miscredenza del Marzokis è quella della gran fede, oggi specialmente che vi son più cristiani di nome che di fatto. Oppresso dai dolori, sembra a momenti ateo, ma torna ben presto alla religione avita per implorare dal Creatore la morte come unico rimedio dei mali presenti. E mentre nel sonetto *A un orfano*, riprodotto più innanzi, si duole che, se una madre ci abbraccia, invano cerchiamo un padre, nell'altro *Εἰς τὸ Θεὸ* si legge:

Τὸ σπλαχνικὸ σου βλέμμα ἀφ' τὸν αἰθέρα
Λυπήσου με καὶ γύρισε σ' ἐμένα·
"Αγάπη, πίστι, ἀθάνατε πατέρα,
Τὰ στήθη μου ζητοῦν τὰ φλογισμένα.

Cristiano appare allor che ricambia col perdono l'ingratitude e i torti ricevuti:

Μ' ἐσένα ποῦ πάντα μ' ἐμίσησες τόσο
"Ας γένω ἐγὼ φίλος καὶ τώρα ἄς σοῦ δώσω
Τὸ φίλημα ἐκεῖνο π' ἀρνήθης σ' ἐμέ.
Κοιμήσου γιὰ πάντα, κοιμήσου στὸν τάφο·
Μ' ἐκεῖνο τὸ πάθος π' ἀγάπησα, γράφω,
Μ' ἐκεῖνο τὸ μῖσος ὑμῶν τώρα ἐσέ.

Al cospetto del sepolcro cessa ogni rancore: la Terra ci affratella davvero nelle sue viscere e ci richiama alla cruda realtà del *pulvis es et in pulverem reverteris*; dell'*hodie mihi, cras tibi!*

Στὸν τάφο σὲ κραῶ πιστὸν ἀδελφό,
Κ' ἐμὲ θὰ νεκρώσῃ μιὰ μέρα τὸ σῶμα,
Καὶ θᾶνε ἐνωμένο γιὰ πάντα τὸ χῶμα·
"Ἄν γίνηκες χῶμα θὰ γένω κ' ἐγώ.

Il Marzokis è un vero figlio del secolo. Con tutta la loro aria classica, varie poesie non si crederebbero composte sotto il limpido cielo dell'Ellade, ma in altro orizzonte, come *Αὐγή*, *Πεῖνα*, *Στὸν ἥλιο*, e quella bella ma ferocissima *Συνωμοσία*, ove il poeta si sbizzarri in immagini veramente singolari ed atroci:

Σφίξετε τ' ἄρματα γιὰ νὰ ὀρκισθοῦμε
Σύντροφοι νᾶμαστε παντοτεινά.
"Ἀπόψε, ἀδελφια μου, πρέπει νὰ ἰδοῦμε
"Ἄν τὰ μαχαίρια μας κόβουν καλά.
"Ἐλα μαχαίρι μου νὰ πάω ν' ἀρπάξω
Βρέφος ὀλόγλυκο ἀφ' τὸ βυζί,
"Ἐμπρὸς στὴ μάσσα του θὲ νὰ τὸ σφάξω
Γιὰ νὰ γελάσουμε ποῦ θὰ θρηνηῖ.

Τὴ νὰ ποῦ φθεῖρεται καὶ ποῦ ὑποφέρει.
 Ἄς ἀπατήσουμε μὲ προδοσίᾳ,
 Ἄς ξερριζώσουμε μὲ τὸ μαχαῖρι
 Τ' ἀπάνθρωπο αἰσθημα ποῦ τὴ λυπᾷ.
 Ὡ δόξα ἀνθρώπινη κι' ἀθανασία,
 Ἐμπρὸς στ' ἀπέραντο τί νᾶσαι ἐσύ;
 Μέσα στὸν κόσμον μας μικρὴ εὐτυχία,
 Μέσα στὴν ἄβυσσον μικρὴ ἀστραπή!

Le privazioni e le angustie lo resero ribelle; ma, nonostante ciò, nonostante il tono rabbioso di alcune pagine, dovuto all'instinguibile avversione ad ogni viltà e ad ogni menzogna, non è un ribelle pericoloso, e le sue poesie non ispirano terrore. Una calma quasi virile, un che di nobile e di austero vi domina ovunque, che sorprende e commuove: e non sono rare le alte e grandiose concezioni. Nella *Visione di Dante* è descritta mirabilmente una tempesta, la tempesta della vita: il poeta solo, sul liquido deserto, poi che un fulmine gli ha incendiato la barca, combatte tra l'infuriare dell'uragano le onde e si affatica per salvarsi, quando lo trae fuori dell'acqua l'Alighieri, che così gli spiega lo spettacolo orrendo:

La nera, che vedi, in terra procella,
 Il fuoco che scorgi nei cieli lassù,
 Del core la lotta terribile è quella,
 E questa è la fiamma che in petto ci hai tu.

Nell'ode *A Mirra*, tra le tenebre e il cupo silenzio di una notte procellosa, il poeta va in cerca dell'amata. Finita la burrasca, una fredda pace di morte si diffonde sulla campagna alla pallida luce lunare: la natura, impassibile alle sorti dei viventi, segue il suo eterno cammino:

Πάγος τριγύρω στοὺς κάμπους χύνεται
 Καὶ τὸ φεγγάρι λάμπει λευκότατο ·
 Δέντρα, καλύβες μέσα στὰ κύματα
 Κοιμοῦνται ἀνάσκελα.
 Τῶν δέντρων οἱ ἴσκιοι φαίνονται γίγαντες
 Στὴ γῆ ῥιμμένοι, κι' ὅταν ὁ ἄνεμος
 Κινεῖ τὰ φύλλα, τρέμω ἀφ' τὸ φόβο μου
 Μήπως τοὺς ξύπνησα.

La gelida scena gli arresta il sangue nelle vene: egli rabbrivisce e, non avendo altra compagnia che l'ombra sua propria che si trascina dietro, come un uccellino si nasconde nel seno di Mirra, accanto al tepido focolare:

Τρέξε σιμά μου, τρέξε καὶ σφίξε με
 Στὴν ἀγκαλιά σου, Μύρρα μου ὀλόχαρη,
 Κύττα γιὰ σένα, κύττα πῶς ἄνψα
 Φωτιά πελώρια.

Con tutto il suo realismo il Marzokis non rifugge, come si è già visto qua e là, da rappresentazioni simboliche. Così, nell'*Antico Idillio* le due colombe sul tetto coperto di neve

significano i bianchi e puri ideali dell'amore che risorgono su quel nido dimenticato. Altrove le foglie, che bruciano sul fuoco, figurano i palpiti del nostro cuore; e, come quelle non cessano di stridere se non quando son cenere, così i voti e i desideri dell'uomo non trovano riposo che nella polvere della tomba. Così, in *Tò σήμαντρο* non è la campana di una chiesuola cadente, a cui allude l'autore, ma la campana del passato, del presente e dell'avvenire della vita: è la voce della coscienza che risuona ognora nell'animo; è la fragile veste corporea che dopo la selvaggia lotta durata si prepara a cadere al suolo d'un colpo.

IV.

Fra i poeti della letteratura neellenica contemporanea Stefano Marzokis è indubbiamente uno dei più forti e sinceri. Vi è nelle sue opere una spiccata individualità, una grande immaginativa, una inesauribile fantasia; vi aleggia un vero soffio di arte. Non ha goduto pur troppo della vita, ma non ha perso per questo, neppure con l'età, il vigore e l'indipendenza dell'ispirazione, come attestano i *NEA ΠΟΙΗΜΑΤΑ*, così ridonanti di lagrime male asciugate o a stento represses. Egli fu uno dei primissimi a innalzare il vessillo contro il purissimo, che era all'apogeo del suo trionfo. Scrittore poderoso, non si contenta di regola della sola esteriorità, e il mistero dell'universo lo tenta; per le alte e meditative penetrazioni dello spirito si riaccosta al genio italiano, ma ha pure la espressiva concisione del Kalvos e il fare vago e sonoro dell'immortale Solomòs. Anche quando sembra che devii dal tema ed ondeggi, la incomparabile spontaneità della vena, il senso innato che ha del ritmo, lo salvano. Parecchie delle poesie innanzi ricordate, *La Visione di Dante*, *L'ultimo canto di Leopardi*, *Il sogno di Byron*, la *Titanomachia*, sono realmente tra le più segnalate del Parnasso neogreco. Il suo grido di dolore, spesso misto a fine ironia, non è mai disordinato; il sarcasmo è pieno di filosofia e d'impeti generosi: se ha fulmini per ogni bassezza, ha allori pel vero e pel bello. Egli si ribella solo per interno impulso dell'anima, che anela alla libertà. Alcuni lo accusarono di monotonia; ma, giudicando a tale stregua, sarebbero monotoni molti dei più celebri poeti. Altri lo chiamarono un romantico in ritardo, laddove non è che un eclettico e un autoctono. Invece più giustamente fu detto che è troppo italiano pei greci e troppo greco per gl'italiani: da ciò forse il non aver formato una propria e distinta scuola, la quale avrebbe prodotto per conseguenza il predominio poetico dell'Eptaneso su tutta la nazione.

I suoi versi intanto hanno ed avranno vita, perchè non sono scherzi di vuoto e retorico esercizio. Τολμηρὸς ἰδεολόγος καὶ ἀντάρτης στὴ σκέψι, dice Atanasio P. Michas nella *ΔΑΦΝΗ* del 6 maggio 1910, κρατεῖ στὸ χέρι τὸν κεραυνό · οἱ περισσότεροι στίχοι τῶν τραγουδιῶν του, μὲ τὸ γοργὸ καὶ κάποτε τραχὺ κι' ἐλεύθερο μέτρο, καίνε μερικὲς στροφὲς τῶν τραγουδιῶν του στᾶζουσαν αἷμα καὶ φωτιά. Sgorgano essi in un rivolo di strofe scorrevoli e leggiere, ora limpide e armoniose, ora rumorose e cupe. « Il y a des joies — nota accortamente Ary-René d'Yvermont, pseudonimo del greco A. Parthenis, nell'*Ame latine* del maggio 1906 (anno XI, n. 5, pp. 146-147) — et des tristesses, du bonheur, et de la mélancolie, et l'on ne peut qu'aimer ce poète qui magnifie la nature et qui, le plus naturellement du monde, vous fait sentir toutes les gammes de l'humaine existence à travers le prisme éclatant de la vie unanime. Sévère et rigide, son oeuvre, peut-être aujourd'hui méconnue, servira demain de base aux tendances nouvelles de la littérature et de l'esprit néohellénique ».

Lo stile del Marzokis è nobile e al tempo stesso semplice, colorito, vivo, ricco di adrabili trovate, non falsamente enfatico: mai, come in lui, lo stile è l'uomo e ne rivela schiet-

tamente la personalità. La sua lingua è nettamente popolare: la metrica, larghissima, non conosce difficoltà e, senz'ombra di artificio, si trasforma e si rinnova in mille modi. Egli non appartiene perciò ad alcun gruppo, ad alcun cenacolo, e gli si potrebbe senz'altro ridire:

a te fia bello
Averti fatta parte per te stesso.

Il Lebesgue non esita a collocarlo al lato del Prudhomme. « Le poète — egli scrive — a abordé tour à tour un peu tous les sujets, et nous ne saurions mieux comparer ses mérites qu'à ceux de notre Sully Prudhomme, chez qui la tendresse la plus délicate voisine avec la pensée la mieux avertie de science et de philosophie » (1). Il Dieterich, assai più esigente, nota, a parer suo, una certa manchevolezza nella unità del pensiero, alquanto ricercatezza, incoerenza e convenzionalismo: lo rinviene in parte deficiente nei tocchi, per dir così, storici, ma lo riconosce senza restrizioni felice ed efficace nel cogliere la natura vivente e in vari quadri di paesaggi (2). E Giovanni Psycharis dichiara volentieri l'impressione da lui ricevuta: Κάτι στίχοι τοῦ Μαρτζώκη μοῦ φέρνουν ἀνατριχίλες ποῦ κι ὁ ἴδιος ὁ Μαρκοῦς δὲν τὶς ξέρει (3).

Concludendo, adunque, diremo che, nonostante l'asprezza di certi scatti, di alcune sferzate che dan sangue, di alcune esagerazioni un po' brusche, di certe esplosioni un po' avventate; nonostante il contrasto e la indecisa alternativa alla quale talora soggiace l'autore, una sconfinata brama di giustizia, di fratellanza e di bontà, una inestinguibile sete dell'ideale, pervade l'opera poetica di lui. Egli stesso non sa quale sia precisamente questo ideale, ma se lo plasma maestoso, eterno, ideale di progresso e di verità. Questa verità si sforza d'incarnare, quando fa oggetto dei suoi poemi le scoperte scientifiche o i più ardui problemi della filosofia, riuscendo ad essere in tal guisa — singolare fenomeno — idealista e realista insieme. Tanto gli consentì di raggiungere e la naturale facoltà di acuto osservatore, e lo studio assiduo dei più grandi poeti italiani.

Il Marzokis avrebbe diritto al rispetto, all'ammirazione e alla riconoscenza così della Grecia come dell'Italia, che invero non dovrebbe dimenticare questo suo figlio, che non l'ha mai dimenticata. All'infuori dei saggi giovanili, tra i quali son riboccanti di filiale affetto i seguenti sciolti:

E da quei dì non scorsero due lune
Che tu chiudevi, o madre, i dolci rai.
Alle grida degli orfani sembravi
Indifferente, e non ti sovvenivi
Dei dolci giorni, che passammo insieme.
Ora la sorte a me se par che arrida,
Del tutto mi dispero, e mi si gonfia
Di pianto il ciglio al ripensar dolente
Che sotterra scendesti, ed or non vivi
A divider coi tuoi figli mesti
Il pane,

(1) Ph. LEBESGUE, *La Grèce littéraire d'aujourd'hui*, Paris, 1906, p. 28.

(2) K. DIETERICH, *Geschichte der byzantinischen und neugriechischen Litteratur*, Leipzig, 1902, pp. 207-208.

(3) J. PSYCHARIS, « ΠΟΔΑ ΚΑΙ ΜΗΛΑ », vol. II, Atene, 1903, p. 224.

egli non ha mai interamente desistito dallo scrivere poesie italiane, come quella *Ad Ugo Foscolo*, l'alcaica, riprodotta qui appresso in appendice, *Al Re d'Italia Vittorio Emanuele III*, da lui composta, così nel testo greco come nella versione, durante la gita del nostro sovrano ad Atene, e l'ode *Pel venticinquesimo anniversario della liberazione di Roma*, tutte informate al più elevato e sentito patriottismo. L'ultima, edita nel periodico *Αἱ Μοῦσαι* di Zante (anno IV, nn. 74-75, 15 settembre 1895), è uno dei più felici componimenti dettati in quella circostanza. Il poeta esclama con fede:

Roma intangibil è, libera e grande,
Lo disse il re dei forti:
Il suo vasto sorriso il sole sponde
Sui vincitori morti.
Ogni alma, o Roma, il divo tuo splendore
Riempie di contento;
Scorsero cinque lustri e balza il core
Come di fresco evento.

e termina con l'invitare il Pontefice a ripetere lo stesso grido di pace:

Roma intangibil è, libera e forte,
Grida dall'alto trono;
Dischiudi di san Pietro l'ampie porte
Di nostra voce al suono.
Trenta milioni d'alme generose
Ti stenderan la mano:
Tra cielo e Italia Iddio giammai non pose
Barriera il Vaticano!

Come si è già accennato, il Marzokis ha introdotto e naturalizzato in Grecia quasi tutti i metri italiani, l'ottava, il sonetto, la ballata, la canzone, i vari schemi dell'ode adoperati dal Parini, dal Monti, dal Manzoni, i metri barbari; e non ha mai trasandato di tener vivo presso i suoi connazionali il sentimento dell'italianità e il ricordo dei nostri sommi da Dante all'autore del *Cinque Maggio*, dal Petrarca all'Alfieri ed al Foscolo, dall'Ariosto al Leopardi e al Carducci. Anche nelle *Nuove Poesie* trovò occasione di riaffermare che:

Αἶμα καθάριο ἰταλικὸ
Μὲ τῆς Ἑλλάδος αἶμα
Μέσ' στήν καρδιά μου ἐνώθηκε,
Κι' οὔτε κανένα στέμμα,
Κανένας θρόνος δὲ μπορεῖ
Στὸν κόσμον νὰ χωρίση
"Ο,τι μοῦ ἐνώνει ἡ φύσι
Στὸ νοῦ καὶ στήν ψυχή.

APPENDICE

ΣΤΟ ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ.

Ὡς σ' ἓνα αἰθέρα διάφανο, ἀτάραχο,
Τ' ἄσμα τ' Ἀλκαίου σ' ἐσέναν' ἔρχεται,
Ἐνωμένο σφιχτὰ μὲ τὸ στίχο,
Ποῦ στὸ στήθος ἀγάπη γεμάτο
Οἱ πρόγονοί μου ἄφθονα μῶχυσαν
Ἄφ' τ' ἅγιο χῶμα ποῦ ὁ θεῖος Βιργίλιος
Εἶχε βγάλει ἀφ' τὸ μῦθο μιὰ μέρα
Τὸ τρισέβδοξο Λάτιο νὰ ψάλλῃ.
Τ' ἄσμα ποῦ ὁ κύκνος ὁ ἀγνὸς τῆς Μάντοβας
Στὸν Παρθενῶνα ἄφωνα σκόρπιζε,
Σὰν γροικουσε οἱ ῥυθμοὶ νὰ μιλοῦνε
Ἄφ' τοὺς στύλους ἐκεῖ ποῦ ὁ Φειδίας
Μὲ τὸ σφυρί του μιὰ γλῶσσα ἀπόκρυφη
Εἶχε φουθήσει στὰ χρόνια ἀνάμεσα,
Ποῦ περάσαν, ποῦ θάρθουν μιὰ μέρα,
Ὅπου ὁ νοῦς δὲ μπορεῖ ν' ἀγκαλιάσῃ.
Κείνους τοὺς ἤχους γροικῶ τὰ στήθη μου
Νὰ πλημυροῦνε καὶ νὰ γεμίζουνε
Τὴν καρδιά μου ἀπ' Ὀλύμπιο τραγοῦδι
Ποῦ ἡ ψυχὴ ξέρει μόνῃ νὰ ψάλλῃ.
Σ' ἐμᾶς χιλιάδες πόθοι σὲ φέρνουνε
Μέσ' ἀπὸ χίλιες παρθένες ἄνοιξες·
Σύ, βλαστὲ μιᾶς γενεᾶς δοξασμένης,
Τῶν προγόνων τὲς δάφνες ἐνώνεις.
Στὸ κάθε χέρι κρατεῖ περήφανα
Ἡ Ἱστορία λαμπάδα ἀκοίμητη,
Καὶ γυρμένη στὸ αἰώνιο βιβλίο,
Τὰ σημάδια τοῦ χρόνου φωτίζει.
Ἡ Ἀθήνα, ἡ Ῥώμη εἶνε οἱ περίλαμπροι
Χρόνοι τ' Αὐγούστου, τοῦ Περικλέους μας
Ὅπου τ' ἄνθη τῆς σκέψεως θερμαίνου
Σ' ἓνα ξένο ἀφ' τῆ γῆ μονοπάτι.
Οἱ δύο λαμπάδες πάντ' ἄς φωτίζουνε
Μαζὶ ἐνωμένες τ' ἄγρια τρισκόταδα,
Γιὰ νὰ φέρουν τ' ἀνθρώπινο γένος
Εἰς τὸ δρόμο π' ἀνοίγει τὰ οὐράνια.

Στέφανος Μαρτζώκης.

AL RE D'ITALIA

Quale ad un cielo sereno e limpido,
Sire, a te vola la strofe alcaica,
Intrecciata qual fiore a quel verso
Che nel petto, dischiuso all'amore,
I miei maggiori mi tramandarono
Dall'alma terra che un dì Virgilio
Vergin bella dal mito traeva
E d'Italia l'origin cantava.
Quei suon che il niveo cigno di Mantova
Spargea per l'ampio suolo dell'Attica,
Quando udi mille ritmi divini
Uscir fuori dai marmi, in cui Fidia
Col suo scalpello sapea trasfondere
La voce arcana di tutti i secoli,
Che verranno, che furono un giorno,
Che il pensiero non sa noverare;
Quei suoni arcani sent'io nell'anima
Tumultuare e il cor riempirmi
D'un novello ineffabile canto
Che può l'alma ridir solo in cielo.
Gl'itali voti Te a noi tramandano,
Messe gloriosa di dieci secoli:
Tu, rampollo d'un'inclita stirpe,
Le virtù rinnovelli degli avi.
In ogni mano l'eterna Storia
Superba e lieta tiene una fiaccola
E, schiudendo il suo libro, rischiara
Quel che il dito del tempo cancella.
Son Roma e Atene quelle due fiaccole,
Gli anni di Augusto, gli anni di Pericle,
Che maturano i fior del pensiero
Sovra un tramite ignoto alla terra.
Sien sempre unite queste due fiaccole
E insiem rischiarin le umane tenebre,
Ed i popoli guidino ognora
Pei sentieri che menano al cielo.

STEFANO MARZOKIS (1).

(1) Dal giornale « ΕΣΤΙΑ », anno XIV, n. 4720, del lunedì 26 marzo 1907 (v. s.). Buona parte delle notizie biobibliografiche di questo scritto mi furono comunicate dallo stesso Marzokis.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΝ ΚΙΝΗΣΙΝ

ΔΙΑΛΕΞΕΙΣ

Μερκάτι: Βυζαντινὰ σπουδαί.

Εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ Ἰταλικοῦ Ἰνστιτούτου Ἀνωτέρων Σπουδῶν, ἐδόθη διάλεξις τοῦ Ἰταλοῦ καθηγητοῦ τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Ρώμης κ. Σύλβιο Μερκάτι περὶ τῶν «βυζαντινῶν σπουδῶν εἰς τὴν Ἰταλίαν».

Ὁ διακεκριμένος ὁμιλητὴς ἐξετάζει μὲ βαθεῖαν ἐρευνητικὴν ἀκρίβειαν καὶ πλουσίαν καὶ ἀκριβῆ μνειάν γεγονότων, τὴν τύχην τῶν βυζαντινῶν σπουδῶν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἀφ' ὅτου, ὡς ἀνεφερέν ὁ σοφὸς Ἀνσέλμο Μπαντούρι, συγγραφεὺς κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 18ου αἰῶνος μιᾶς πολυτίμου συλλογῆς βυζαντινῶν κειμένων, ἀφιερωμένης εἰς τὸν Κόζιμον τὸν τρίτον τῶν Μεδίκων, πλησίον τοῦ ἐνδόξου αὐτοῦ Οἴκου κατέφυγον, ὡς εἰς λιμένα ἀσφαλέστατον, ἔπειτα ἀπὸ τὸ ναυάγιον, ὁ Παλαιολόγος, ὁ Λάσκαρις, ὁ Χρυσολωρᾶς, ὁ Γάζας, ὁ Τραπεζούντιος, ὁ Μαρούλης. Ἄλλην ἐστὶν αὐτῶν τοῦ βυζαντινοῦ ἑλληνισμοῦ ἐδημιούργησεν εἰς τὴν Βενετίαν ὁ Πέτρος Μπέμπο, ὁ ὁποῖος εἰς μίαν ἀναφορὰν ἀπευθυνθεῖσαν ἑλληνιστὶ εἰς τὸν Δόγην, ἀποδεικνύει τὸ καθῆκον αὐτοῦ νὰ γίνῃ φρουρὸς καὶ θεματοφύλαξ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων εἰς τὴν δυστυχίαν, ἣ ὁποία ἐπληξε τὸν ἑλληνικὸν λαόν. Καὶ ὁ Μπλάντο, ἐλθὼν ἀπὸ τὴν Βενετίαν εἰς τὴν Ρώμην, ἤνοιξε θαυμάσιον τυπογραφεῖον, ὅπου ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐξεδόθησαν τὰ πολυτίμα ἑλληνικὰ χειρόγραφα, τὰ ὁποῖα διετηροῦντο εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τοῦ Βατικανοῦ. Ὁ δὲ Σιγκόνιο καὶ ὁ Ρομπερτέλι ἔσπειραν εἰς τὴν Ὀλλανδίαν τὸν καλὸν σπόρον τῶν βυζαντινῶν σπουδῶν. Ὁ σοφὸς ὁμιλητὴς ἀναφέρει κατόπιν ὅτι αἱ πρῶται ἑλληνικὰ γραμματικὰ εἶνε βυζαντινῆς σχολικῆς παραδόσεως, ἥτις ἀντανακλάται καὶ ἐπὶ τῶν πρώτων ἀναγνωστικῶν βιβλίων. Πράγματι, τὸ πολὺ διαδεδομένον πρῶτον ἑλληνικὸν ἀναγνωστικόν, περιέχει σχεδὸν ἀποκλειστικῶς βυζαντινὰ κείμενα.

Αἱ βυζαντινὰ σπουδαί ἐξακολουθοῦν εἰς τὴν Ἰταλίαν κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα. Ἰδρύεται μάλιστα ἡ Βασιλικὴ Ἀκαδημία, τῆς ὁποίας γραμματεὺς διετέλεσεν ὁ γνωστότατος συγγραφεὺς Τζιαμβατίστα Ντόνι. Οὔτε ἀφ' ἑτέρου ἢ κατεύθυνσις τῶν σπουδῶν πρὸς σοφὰς ἐρεῦνας καὶ μελέτας ἀρχαίων, ὡς ἀνεπτύχθη κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα, ἠδύνατο βεβαίως νὰ βλάψῃ τὰς σπουδὰς ταύτας.

Τέλος, μεταξὺ τοῦ 18ου καὶ τοῦ 19ου αἰῶνος προέχει ἡ μορφή τοῦ καρδινάλιου Ἀντζελο Μάι, εἰς τὸν ὁποῖον ὀφείλονται σπουδαίότατα ἀνακαλύψεις εἰς τὴν Ἀμβροσιανὴν Βιβλιοθήκην καὶ τὴν Βιβλιοθήκην τοῦ Βατικανοῦ. Ἀφ' ἑτέρου, ὁ μέγας ποιητὴς Λεοπάρντι, νεώτατος ἀκόμη, σχεδὸν παιδί, ἐπεδόθη μὲ τὴν μεγαλοφυΐαν του εἰς τὰς σοφὰς σπουδὰς καὶ ἔσχεν φιλολογικὰς καὶ γλωσσικὰς ἐμπνεύσεις, αἵτινες ἐπεβεβαίωθησαν ἀπὸ μεταγενεστέρως ἐρεῦνας. Τοῦ Λεοπάρντι, πραγματικοῦ ἑλληνολάτρου, ὁ ὁμιλητὴς ἀναφέρει μίαν ὠραίαν σελίδα σχετικὴν μὲ ἕνα λόγον ἑλληνιστὶ τοῦ Γεωργίου Γεμιστοῦ Πλέθωνος, ὡς καὶ ἕνα πρόλογον μεταφράσεως Ἑλλήνων ποιητῶν τοῦ Σιλβέστρου Τσεντοφάντι, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ διάσημος σοφὸς εὐχεται καὶ προβλέπει ὅτι ἡ λογοτεχνικὴ μόρφωσις, ἐπιζήσασα ἐν Ἑλλάδι τῆς πολιτικῆς ἀτυχίας, θὰ γίνῃ, ὡς πράγματι ὑπῆρξε, προοίμιον μελλούσης παλιγγενεσίας.

Τοιοῦτοτρόπως ὁ καθηγητὴς κ. Μερκάτι φθάνει εἰς τὸ συμπέρασμα τοῦ λίαν ἐνδιαφέροντος θέματός του, καθ' ὅσον ἡ ἀνανεωθεῖσα φιλολογικὴ κατεύθυνσις, ὡς ἔπειτα ἀπὸ τοὺς σοφοὺς τούτους ὑπερίσχυσεν, ἀλλάσσει χαρακτῆρα εἰς τὰς βυζαντινὰς σπουδὰς ἐν Ἰταλίᾳ χωρὶς ἐν τούτοις νὰ μειώσῃ τὸ ἐνδιαφέρον δι' αὐτάς, κρατοῦσα μάλιστα ταύτας εἰς τὸ ὕψος νέων ἀπαιτήσεων καὶ τῶν νέων μεθόδων τῆς φιλολογικῆς ἐπιστήμης.

Ραδιοφωνικὸς σταθμὸς Μπάρι (μ. 283,3 κχ. 1059)
Σταθμὸς 2 RO 9 βραχέων κυμάτων (μ. 31,02 κχ. 9670), σταθμὸς 2 RO 15 βραχέων κυμάτων (μ. 25,51 κχ. 11760). Καθημερινὰ μεταδόσεις: ὥρα Ἀθηνῶν 9,15-10 μ. μ.

Σταθμοὶ Ρώμης βραχέων κυμάτων:
2 RO 9 (μ. 31,02 κχ. 9670) καὶ 2 RO 15 (μ. 25,51 κχ. 11760).
Καθημερινὰ μεταδόσεις: ὥρα Ἀθηνῶν: 0,45-1 πρωΐνῃ.

ΡΑΔΙΟΦΩΝΙΚΑΙ ΔΙΑΛΕΞΕΙΣ ΜΗΝΟΣ ΜΑΡΤΙΟΥ 1939

2. - Γ. ΔΡΟΣΙΝΗ, ἀκαδημαϊκοῦ, λογοτέχνου: «Γ. Σουρῆς».
3. - Γ. ΔΡΟΣΙΝΗ, «Γ. Σουρῆς».
5. - Α. ΜΟΜΦΕΡΑΤΟΥ, πολιτικοῦ μηχανικοῦ: «Αἱ νέαι Ἀθῆναι».
7. - Π. ΖΕΡΒΟΥ, ἀκαδημαϊκοῦ, καθηγητοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν: «Συμβολὴ γυναικῶν εἰς τὴν ἐπιστήμην».
9. - Κ. ΖΕΓΓΕΛΗ, ἀκαδημαϊκοῦ, καθηγητοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν: «Ὁ ἄνθρωπος καὶ ἡ μηχανή».
10. - Κ. ΖΕΓΓΕΛΗ: «Ὁ ἄνθρωπος καὶ ἡ μηχανή» β'. μέρος.
12. - Μ. ΔΕΙΛΙΝΟΥ, δημοσιογράφου: «Περὶ τῆς νήσου Νάξου».
14. - Ι. Μ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ, καθηγητοῦ, λογοτέχνου: «Μετέωρα. Ἡ ἀπίθανη πολίτεια τῶν βράχων».
16. - Φιλολογικὸν μνημόσυνον Ζαχαρίου Παπαντωνίου.
19. - «Περὶ Καραϊσκάκη».
21. - Φ. ΛΕΜΒΕΓΚ, λογοτέχνου: «Ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς».
22. - Μ. ΒΑΙΑΝΟΥ, λογοτέχνου, δημοσιογράφου:

- φου: «Ἐνας μεγάλος φιλέλληνας: ὁ Μάκ Βῆ».
- ΜΑΚ ΒΗ: «Χαιρετισμὸς στὴν Ἑλλάδα».
 23. - Α. ΚΑΝΑΚΑΡΗ-ΡΟΥΦΟΥ, πρώην Ὑπουργοῦ Ἐξωτερικῶν: «Ἡ Συμβολὴ τῆς Πελοποννήσου στὴν Ἐπανάστασι τοῦ 1821».
 24. - Ἡ ἐπιρροή τοῦ '21 στὴ λογοτεχνία (ἔρευνα).
 25. - Εὐχαὶ διὰ τὴν Ἑθνικὴν ἑορτήν.
 26. - Κ. ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΟΥ, ἀκαδημαϊκοῦ, καθηγητοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν: «Ἡ συμμετοχὴ τῆς Μακεδονίας στὸν ἀγῶνα τῆς ἀνεξαρτησίας».
 27. - Α. ΦΙΛΙΠΠΟΥ, λογοτέχνου, συγγραφέως: «Ὁ πολιτισμὸς τῆς Κύπρου ἀνὰ τοὺς αἰῶνας».
 28. - Α. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΟΥ, προέδρου Λυκείου Ἑλληνίδων: «Διὰ τὰς Ἑλληνίδας μητέρας».
 30. - Φ. ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΥ, λογοτέχνου, ιστορικοῦ συγγραφέως: «Ἡ τρελλὴ Μάννα τοῦ Σολωμοῦ».
 31. - Π. ΜΟΣΧΟΒΙΤΗ, κριτικοῦ: «Τὸ νέο ἑλληνικὸ θέατρο».

Εἰς τὰ προσεχῆ τεύχη θὰ δημοσιευθοῦν:
Μ. Βολονάκη: «Περὶ Ἰουλιανοῦ τοῦ Παραβάτου». - Σ. Ι. Μερκάτι: «Ἡ Βενετία στὴ νεοελληνικὴ ποίησι». - Γ. Ζώρα: «Σολωμικά». «Ἱστορία καὶ ὄνειρο τοῦ εὐγενεστάτου ἄρχοντος κυρίου Μαρίνου Φαλιέρου». - Ν. Τωμαδάκη: «Ἰταλικὲς πηγὲς τοῦ Καλβικοῦ ἔργου». - Α. Φιλίππου: «Ὁ κυπριακὸς πολιτισμὸς ἀνὰ τοὺς αἰῶνας». - Ι. Μ. Παναγιωτοπούλου: «Βιβλία γιὰ παιδιὰ». - Γ. Ἀθάνα: «Ρουμελιῶτες λογοτέχνες». - Α. Ταρσούλη: «Γεράκι». - Μ. Μομφεράτου: «Ἡ ζωὴ τῶν Ἀθηναίων ἐπὶ Τουρκοκρατίας». - F. M. Pontani: «Le poesie italiane di Dionisio Solomòs». - «Due poeti e Zante».